

SISEKAITSEAKADEEMIA

PÄRIMISÕIGUS

TIINA MIKK

Tallinn 2004

Õppematerjal on mõeldud pärimisõiguse õpetamiseks Sisekaitseakadeemia kohtunikeabi eriala õppuritele ning on kasutatav teistel erialadel aine ERAÕIGUS II õppimisel. Pakub huvi ka laiemale lugejaskonnale.

Loengukonspektile on lisatud iseseisvaks lahendamiseks mõeldud kaasusi koos näidisvastustega.

Kasutatud lühendite loetelu

Alt – alternatiivselt	PäSKord – Pärimisseadusest tulenevate notari ameti- toimingute tegemise kord
AõS – asjaõigusseadus	
Ibd – <i>ibidem</i> , sealsamas	RTS – Riigi Teataja seadus
KrS – kinnistusraamatu seadus	SaS – sihtasutuse seadus
KarsRS – karistusseadustiku rakendamise seadus	TLS – töölepingu seadus
MkS – maksukorralduse seadus	TmS – tulumaksuseadus
NotS – notariaadiseadus	TsKMS – tsiviilkohtumenetluse seadustik
NotTS – notari tasu seadus	TsÜS – tsiviilseadustiku üldosa seadus
PankrS – pankrotiseadus	TõestS – tõestamise seadus
PerekS – perekonnaseadus	VõS – võlaõigusseadus
PerekSE – perekonnaseaduse eelnõu	ÄS – äriseadustik
PäS – pärimisseadus	
PäSE – pärimisseaduse muut- mise seaduse eelnõu	

© Sisekaitseakadeemia, 2004

ISBN 9985-67-109-0

Sisekaitseakadeemia
Kase 61 12012 Tallinn
oktoober 2004

SISUKORD

Saateks	5
1. SISSEJUHATUS.....	6
1.1. Pärimisõiguse koht õigussüsteemis, areng ja allikad	7
1.2. Üldõigusjärgluse põhimõte	7
1.3. Pärimisõiguse reguleerimisvaldkond	9
2. PÄRIMISÕIGUSLIKE ISIKUTE KINDLAKSMÄÄRAMINE	11
2.1. Pärimise alused.....	11
2.2. Pärijate määramine seaduse järgi.....	12
2.2.1. Sugulaste pärimisõigus.....	12
2.2.2. Abikaasa pärimisõigus	15
2.2.3. Kohaliku omavalitsuse üksuse ja riigi pärimisõigus	17
2.3. Pärijate määramine viimse tahte avalduse järgi	17
2.3.1. Testeerimisvabadus ja selle piirangud	17
2.3.2. Testeerimisvõime ja isiklikkuse nõue	19
2.4. Sundosa pärijate kindlakstegemine	20
2.4.1. Sundosaõiguse eesmärk.....	20
2.4.2. Sundosa pärimiseks õigustatud isikud	20
2.5. Pärimiskõlbmatus	22
3. VIIMSE TAHTE AVALDUSE SISU.....	22
3.1. Pärija	23
3.2. Asepärija	23
3.3. Eel- ja järelpärija	24
3.3.1. Eel- ja järelpärimise olemus	24
3.3.2. Eelpärija õigused ja kohustused	25
3.3.3. Järelpärija õigused ja kohustused.....	27
3.4. Annak.....	28
3.4.1. Annaku olemus	28
3.4.2. Annakusaaja ja pärija eristamine	29
3.4.3. Annakusaaja ja annakutäitja õigused ja kohustused.....	30
3.5. Sihtkäsund.....	31
3.6. Sihtmäärang	32
3.7. Testamenditäitja	33
3.7.1. Testamenditäitja olemus	33
3.7.2. Testamenditäitja õigused ja kohustused.....	33
4. VIIMSE TAHTE AVALDUSE VORM.....	35
4.1. Lihttestament.....	36

4.1.1. Omakäeline testament.....	37
4.1.2. Tunnistajate juuresolekul alla kirjutatud testament.....	37
4.1.3. Notari hoiule antud testament.....	38
4.1.4. Notari tõestatud testament.....	38
4.2. Abikaasade vastastikune testament.....	39
4.3. Pärimisleping.....	40
5. VIIMSE TAHTE AVALDUSE MUUTMINE JA KEHTETUS.....	42
5.1. Viimse tahte avalduse tühisus.....	43
5.2. Viimse tahte avalduse tühistamine pärandaja poolt.....	44
5.2.1. Testamendi tühistamine pärandaja poolt.....	44
5.2.2. Abikaasade vastastikuse testamendi tühistamine pärandajate poolt.....	45
5.2.3. Pärimislepingu tühistamine pärandaja poolt.....	46
5.3. Viimse tahte avalduse tühistamine kolmandate isikute poolt.....	47
6. PÄRIMISE KÄIK.....	48
6.1. Pärandvara hoiumeetmed.....	49
6.2. Pärandi vastuvõtmine.....	51
6.2.1. Pärimissüsteemid.....	51
6.2.2. Pärandi vastuvõtmine.....	52
6.2.3. Pärandi vastuvõtmine tegudega.....	53
6.2.4. Pärandi vastuvõtmine notarile avalduse esitamisega.....	55
6.2.5. Pärandi vastuvõtmise tähtaeg.....	57
6.2.6. Pärandi vastuvõtmise õiguslik tagajärg.....	58
6.2.7. Pärimistunnistus.....	60
6.3. Pärandist loobumine.....	61
6.3.1. Pärandi passiivne mittevastuvõtmine.....	62
6.4. Vastutus pärandil lasuvate kohustuste eest.....	62
6.4.1. Pärija vastutuse piiramine.....	63
6.4.2. Pärija vastutuse piiramise viis.....	64
6.4.3. Pärandvara inventuur.....	65
6.4.4. Pärandil lasuvate kohustuste täitmine.....	66
6.5. Kaaspärijad ja pärandvara jagamine.....	68
6.6. Testamendiregister.....	70
KAASUSED.....	71
KAASUSTE VASTUSED.....	74
Kirjanduse loetelu.....	83
Lisa 1. Pärimiskeemi tingmärgid.....	84

Saateks

Pärimisõiguse põhitõdede kokkuvõtet sisaldava õppematerjali koostamisel on eelkõige silmas peetud Sisekaitseakadeemia õppekavade eesmärke ja pärimisõiguse osakaalu selles. See on sobiv abivahend ka teistele õppijatele ja pärimisõigusest huvitatutele.

Aine esitamisel ei ole oluliseks peetud niivõrd detailidesse laskuvat käsitlust, kui just pärimisõiguse erinevate instituutide olemuse edasiandmist.

Tähelepanu on pööratud pärimisõiguslike normide omavahelistele seostele, samuti pärimisõiguse seostele teiste tsiviilõiguse harudega.

Õppematerjalis leiavad käsitlust pärimisseaduse rakendamisel ilmnunud probleemid ja huvitavamad Riigikohtu otsused.

Põgusalt on viidatud ka Eesti taasiseseisvumisjärgse tsiviilõiguse reformi käigus väljatöötatud pärimisseaduse muutmise seadusega kavandatavatele muudatustele.

Õppematerjal on põhimõtteliselt jagatud kahte ossa. Esimeses osas peatume küsimustel, millega isik peab arvestama oma elu ajal: kas ja miks teha testamenti, milline see peab olema ja mida see võib sisaldada. Teises osas peatume normidel, mis on olulised pärast pärandaja surma: kes saab pärijaks, mis selleks tuleb teha ja millised kohustused pärandi vastuvõtmisega pärijale tekivad.

Käesolev õppematerjal on hea abivahend iseseisvaks õppetööks. Õppematerjali lõpust leiad kordamiskaasused, mida lahendades saad võimaluse oma teoreetilisi teadmisi rakendada. Ära on toodud ka kaasuste näidisvastused. Nii saad oma teadmisi kontrollida ja iseseisvalt ning loovaalt pärimisõigusele edasi mõelda.

1. SISSEJUHATUS

Õigus surma puhuks

Pärimine on isiku surma korral tema vara üleminek teisele isikule (PäS § 1).

Vara on isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogum (TsÜS § 66).

Isiku surmaga tema õigusvõime lõpeb, ta ei saa enam olla õiguste ja kohustuste kandjaks (TsÜS §7). Sellega õigused ja kohustused ise ei lõpe, vaid lähevad üle uuele õigussubjektile – **pärijale**.

Pärija on **pärandaja**, st surnud isiku, kelle vara pärimisele läheb, **õigusjärglane** nii õiguslikus kui emotsionaalses mõttes (PÄS § 1 ja § 5). Pärija astub pärandaja asemele, seal kus võimalik. Pärija omandab pärandaja õigused ja kohustused sellisena nagu need pärandajale kuulusid ja astub – üksnes mõningate eranditega – samasse õiguslikku positsiooni, mis oli pärandajal. Kui oma elu ajal võis üürilepingu täitmist nõuda pärandaja, siis nüüd on see õigus pärijal. Kui enne pidi laenulepingut täitma pärandaja, siis pärast tema surma teeb seda pärija.

Sageli on uusi subjekte mitu, nt abikaasa ja kaks last. **Kaaspärijad** astuvad koos samasse õiguslikku positsiooni, mis oli pärandajal, st senise ühe omaniku asemel on omanikke mitu. Sellisel juhul läheb kogu pärandvara tervikuna kõigi kolme pärija kaasomandisse (PÄS §-d 1 ja 141). Kuidas pärandvara üleminek pärijale või pärijatele toimub, ongi põhiline pärimisõiguse regulatsiooni eesmärk.

Oma elu ajal on pärandaja pärandvara omanik ja naudib kõiki sellest tulenevaid eeliseid ja kannab vastutust. Pärijate jaoks omandavad pärimisõiguslikud normid tähenduse alles **pärandi avanemisega**, st pärandaja surmaga. Enne pärandi avanemist pärijatel subjektiivset õigust pärandvarale ei teki, pärandaja võib oma vara vabalt käsutada ja pärijal on õigus sellele, mis pärandi avanemise hetkel pärandajale kuulub.

Pärandajal on õigus määrata, mis saab tema varast pärast tema surma. Tal on erinevaid eraõiguslikke konstruktsioone kasutades võimalik üksikute tehingutega juba oma elu ajal pärijana silmas peetavat isikut soodustada (kinge, tingimuslikud tehingud, elukindlustus jne). Pärimisõigus seevastu reguleerib kogu vara tervikuna üleminekut ja seda pärast isiku surma.

1.1. Pärimisõiguse koht õigussüsteemis, areng ja allikad

Pärimisõigus on **tsiviilõiguse üks osa**. Analoogiliselt teiste tsiviilõiguse harudega, on ka pärimisõiguses äratuntav rooma õiguse algupära, selle arengut on hiljem mõjutanud eelkõige Kesk-Euroopa maade õigus ja kohalik õiguspäränd. 1997. aastal jõustunud pärimisseaduse algallikaks oli 1940-1 aastal seaduseks saama pidanud tsiviilseadustiku eelnõu, mille allikaks omakorda oli muuhulgas Balti Eraseadus 1864. aastast. Nõukogude õiguses sisaldasid vähesed pärimisõiguslikud normid Eesti NSV Tsiiviilkoodeksis.

Teiste tsiviilõiguse harudega võrreldes on pärimisõigus oma arengus suhteliselt staatiline. Eesti taasiseseisvumisjärgse eraõiguse reformi raames on valminud ka pärimisseaduse muutmise seaduse eelnõu, millega tehakse kehtivasse pärimisseadusesse vajalikud parandused vahepeal vastuvõetud oluliste eraõiguslike seaduste valguses ja täpsustatakse pärimisõiguslike instituutide regulatsiooni.

Põhilised pärimisõiguslikud normid sisalduvad 1997. aastal jõustunud pärimisseaduses ja selle alusel kehtestatud justiitsministri määrusega vastu võetud pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise korras.

Kuna eraõiguse erinevad harud on omavahel tihedalt seotud, on ka pärimisõiguslike praktiliste kaasuste lahendamisel vaja sageli tugineda tsiviilseadustiku üldosa, võla-, perekonna-, asja- ja ühinguõiguse jne normidele; samuti võivad sõltuvalt kaasuse asjaoludest relevantseks osutada ka normid avalikust õigusest, nt maksuõigusest. Erinevalt paljudest Eesti õiguse kujundamisel eeskujuks olnud maade õigusest Eestis pärimismaksu ei ole.

Viimse tahte avaldusi tõestab ja pärimisasju lahendab Eestis notar. Notari õigused ja kohustused pärimisõiguslike ametitoimingute tegemisel on kirjas tõestamisseaduses ja notariaadiseaduses. Pärimisega seotud erisätteid sisaldab kinnistusraamatuseadus ja äriseadustik. Puutumuse korral teiste maade õigusega tuleb lähtuda normidest rahvusvahelise eraõiguse seaduses.

1.2. Üldõigusjärgluse põhimõtte

Õigused ja kohustused võivad ühelt isikult teisele üle minna üksikult (eriõigusjärglus) või kogumina (üldõigusjärglus). Üks vähestest üldõigusjärgluse juhtudest ongi pärimine ehk **üldõigusjärglus surma tõttu**.

Pärast pärandi vastuvõtmist lähevad isikule kuulunud **õigused ja kohustused seaduse alusel kogumina** üle tema pärijale või kõigi pärijate kaasomandisse. Pärija omandab pärandajale kuulunud omandiõigused, võlaõiguslikud nõuded, ooteõigused jne. Üldõigusjärgluse põhimõte tähendab, et ei pärita mitte üksnes üks või paar pärandvara hulka kuuluvat eset, nt maja, vaid ka kõik muud esemed, sh ka rohkem või vähem väärtuslikud esemed nagu nt pildialbum, riided ja kööginõud. Samuti, et õiguste kõrval päritakse ka kohustused, nt kohustus maksta tagasi laenu, tasuda elektri- ja telefoni eest ja muud kohustused, mis pärandajal tema surma hetkel olid.

Erandina ei lähe üle õigused ja kohustused, mis on pärandaja isikuga lahutamatu seotud. Sellisel juhul need lõpevad (TsÜS § 6, PÄS § 2, VÕS § 186 punktid 7 ja 8). Nii ei lähe üle tulevikku suunatud perekonnaõiguslikud ülalpidamisnõuded, töölepingust tulenevad kohustused (TLS § 115 ja § 116, vt aga VÕS § 576), portree maalimise kohustus jne.

Üldistavalt võib öelda, et päritavad on varalised õigused, isiklikud seevastu mitte. Piiride tõmbamine võib olla raske ja üksikjuhul tuleb kaaluda, kumb õigus on kaalukam. Nii ei ole päritav töö autorsus, küll aga autoritasu saamise õigus (AutõS § 36).

Õiguste ja kohustuste mittepäritavus võib tuleneda seadusest, nagu see on nt kasutusvalduse (AõS § 210), teatud isiku kasuks seatud ostueesõiguse (AõS § 260 lõige 3) ja rahatrahvide (KarsRS § 80⁵) puhul. Samuti tuleneda pärandaja eelnevatest tehingutest, nt määrates kindlustuslepingus soodustatud isiku (VÕS § 425) või välistades ühingulepingu või põhikirjaga pärijate astumise ühingusse. Pärijatel on siiski õigus hüvitusele (AS §-d 106 ja 153). Lõppenud õiguste kustutamiseks kinnistusregistrist on vajalik pärija nõusolek, kui on võimalik õigustatud isiku kasuks tehtavate soorituste võlgnevus, v.a juhul kui kinnistusraamatusse on kantud vastupidise sisuga märkus (KrS § 49^d ja 49⁵).

Eluruumi üürniku surma puhul on selles eluruumis üürnikuga koos elanud abikaasal või perekonnaliikmetel õigus üürniku asemel üürilepingusse astuda (VÕS § 321).

Tavaliselt (eriõigusjärgluse puhul) on omandi üleminekuks vaja iga ese eraldi üle anda, järgides selle konkreetse eseme liigi suhtes kehtivat omandi tekkimise regulatsiooni. Näiteks on omandiõiguse tekkimiseks vallasasjale vaja kokku leppida omandi ülevõtmises (asjaõigusleping) ja

asi üle anda. Üldõigusjärgluse korral omandatakse esemed aga seaduse alusel ja mingeid **üleandmiskokkuleppeid ega -toiminguid pärija ja pärandaja vahel ei tehta.**

Üldõigusjärgluse põhimõtte tõttu läheb pärimisel ka omand kinnisasjale üle seaduse alusel, nii nagu teistegi pärandvara hulka kuuluvate esemete puhul. Isiku surmaga muutub kinnistusraamat valeks ja asjaõigused lähevad pärijale üle väljaspool kinnistusraamatut. Nii on pärandi vastuvõtnud pärija nt kinnisasja omanik vaatamata sellele, et vastavat kannet kinnistusraamatusse tehtud ei ole ja et õigustatud isikuna nähtub kinnistusraamatust endiselt pärandaja. Kui pärija ise kinnisasja käsutab, tekivad tema tehingutest tulenevad õigused ja kohustused üldises korras. Kui kinnistusraamat on muutunud valeks asjaõiguse **kinnistusraamatuvälise ülemineku** tõttu, võib kinnistusosakond kohustada omanikku või testamenditäitjat esitama kinnistusraamatu parandamiseks avalduse ja kande tegemiseks vajalikud dokumendid (KrS § 65¹).

Üldõigusjärgluse põhimõtte tõttu ei saa isik testamendiga määrata, et pärast tema surma saab üks pärijatest vahetult nt maja, teine auto omanikuks – kogu pärandvara läheb tervikuna pärijatele ning testamentaarsetel korraldustel ei ole asjaõiguslikku toimet. Küll aga saab ta testamendiga anda jagamiskorralduse ja näha ette, et kui pärijad pärandvara jagavad, peavad nad seda tegema nii, et ühele neist jääks maja ja teisele auto.

- ✓ Pärimise teel lähevad pärandajale kuulunud õigused ja kohustused kogumis seaduse alusel üle pärijale või pärijate kaasomandisse.

1.3. Pärimisõiguse reguleerimisvaldkond

Pärimisõiguse reguleerimisvaldkonna võib laias laastus jagada kaheks.

Esiteks küsimused, mis tõusetuvad seoses pärija määramisega pärandaja eluajal. Kas ja kuidas teha testamenti? Milliseid korraldusi saab testamendiga teha? Mis on abikaasade vastastikune testament? Mis on pärimisleping?

Teiseks küsimused, mis tõusetuvad seoses pärijaks saamisega pärast **pärandi avanemist**, st pärast pärandaja surma või surnuks tunnistamist (PäS § 3). Kellel on õigus pärand vastu võtta? Kuidas ja millise tähtaja jooksul seda teha? Kes hoolitseb pärandvara säilimise eest kuni pärandi

vastuvõtmiseni? Kes ja millises ulatuses vastutab pärandaja eluajal võetud kohustuste eest? Mis on vajalik, et pärandvara hulka kuuluvat eset müüa?

Surmapuhuseks käsutuseks loetakse isiku õigustehingulisi korraldusi oma surma puhuks testamendi või pärimislepingu vormis. Eesti õigus nimetab neid **viimse tahte avalduseks** (PäS § 9 lõige 1). Vara saatust pärast oma surma saab ise määrata **testamendi** või **pärimislepinguga**, ise kirjutades või notari kaasabil. Pärimislepinguga lepib pärandaja tulevase pärijaga kokku, et lepingus nimetatud isikul on õigus pärand vastu võtta ja seda kokkulepet ei saa pärandaja erinevalt testamendist põhimõtteliselt ühepoolselt muuta.

Peamiseks viimse tahte avalduseks on **pärija määramine**, ka juhuks, kui esimesena nimetatu mingil põhjusel pärijaks ei saa (asepärija). Mitme pärija puhul saab määrata nende mõtteliste osade suuruse ja anda korraldusi pärandvara jagamiseks. Võib määrata, et esmalt pärib üks pärija, seejärel teine (eel- ja järelpärija). Kõikide nende korralduste elluviimise tagamiseks võib määrata usaldusväärse isiku (**testamentitaitja**). Võib ette näha, et pärija peab mingi pärandvara hulka kuuluva eseme üle andma isikule, keda testator pärijaks ei nimetanud, ent soovib siiski meeles pidada (**annak**).

Et kirjapandut pärast testatori surma ellu viia saaks, on viimse tahte avalduse tegemisele esitatavad nõuded ranged. Kui pärast isiku surma viimse tahte avaldust ei ole, tehakse pärima õigustatud isik kindlaks pärimisseaduses toodud reeglite järgi. **Seadusjärgseteks pärijateks on abikaasa ja sugulased**, nende puudumisel kohaliku omavalitsuse üksus või riik. Teatud isikutel on õigus pärida nn **sundosa** isegi siis, kui testator neid pärijateks nimetanud ei ole.

Selleks, et nii pärimislepingu, testamendi kui seaduse järgi pärima õigustatud isik täieõiguslikuks pärijaks saaks, peab ta õigel ajal **pärandi vastu võtma**. Selleks peab ta kas hakkama pärandvara hulka kuuluva eset valdama, kasutama, käsutama või esitama pärimisavalduse notarile. Notar väljastab ka **pärimistunnistuse**, millega pärija saab oma pärijaks olemist tõendada. Pärandvara säilimiseks ja selle eesmärgipäraseks valitsemiseks saab rakendada pärandvara hoiumeetmeid (nt kui pärija asukoht ei ole teada).

Pärandi vastu võtnud pärijale läheb üle kogu pärandaja vara, st nii õigused kui kohustused. Liigsuured kohustused võivad ajendada sootuks

pärandist loobuma. Kui pärandit vastu võttes nõuda **pärandvara inventuuri**, ei vabaneta kohustuste täitmisest küll täielikult, kuid pärija on kohustatud kohustused täitma vaid pärandvara ulatuses. Mitu pärijat vastutavad võlausaldajate ees solidaarselt.

Kui pärijaid on mitu, kuulub **kaaspärijatele** mõtteline osa pärandvarast ja nad kasutavad ning käsutavad seda asjaõigusseaduses toodud kaasomandi kohta käivate sätete kohaselt. Selleks, et üks pärijatest saaks ainuomandi üksikule pärandvara hulka kuuluvale esemele, tuleb pärijatel kokku leppida pärandvara jagamises ja omand asjaõigussätete kohaselt üle anda.

2. PÄRIMISÕIGUSLIKE ISIKUTE KINDLAKSMÄÄRAMINE

Pärandi avanemisel tekib pärijal õigus pärida (PäS § 3 lõige 4). Enne pärandi avanemist ei ole võimalikel pärijatel õigusi pärandvarale, neil on üksnes võimalus saada pärijaks. Käesolevas peatükis vaatame, milliste reeglite järgi valitakse isik, kellel on õigus pärand pärandaja surma korral vastu võtta.

2.1. Pärimise alused

Pärija isiku kindlakstegemisel on olulisim pärandaja tahe. Sestap tuleb pärima õigustatud isiku kindlaksmääramisel esmalt küsida, kas pärandaja on oma viimset tahet avaldanud ja kas see on kehtiv.

Kui pärandaja on viimset tahet avaldanud, testamendi või pärimislepingu asukoht on teada ja ei esine selle kehtivust välistavaid asjaolusid, nt testamendi tühisus vorminõuete eiramise tõttu, lahendatakse pärimisasi nii, nagu testator seda soovis (PäS § 10 lõige 1). Nii välistatakse seaduse järgi pärima õigustatud abikaasa ja sugulaste pärimisõigus: õigus pärand vastu võtta on isikul, kes on testamendis nimetatud.

Niisiis eelistatakse pärimisõigusele seaduse järgi pärimisõigust testamendi järgi. Kui on aga sõlmitud pärimisleping, lahendatakse pärimisasi pärimislepingu alusel (PäS § 9).

On võimalik, et pärimisasi lahendatakse kõigil kolmel alusel. Näiteks võib olla testamendis nimetatud pärijale määratud 1/3 suurune mõtteline osa pärandvarast ja pärimislepingus nimetatud pärijale on samuti määratud 1/3 suurune mõtteline osa. Viimse tahte avaldustega katmata

osa on õigus pärida seadusjärgsel pärijal. Kui neid on mitu, siis jagatakse see 1/3 mõtteline osa vastavalt seadusjärgsete pärijate arvule (PäS §10 lõige 2, § 37 lõige 2).

2.2. Pärijate määramine seaduse järgi

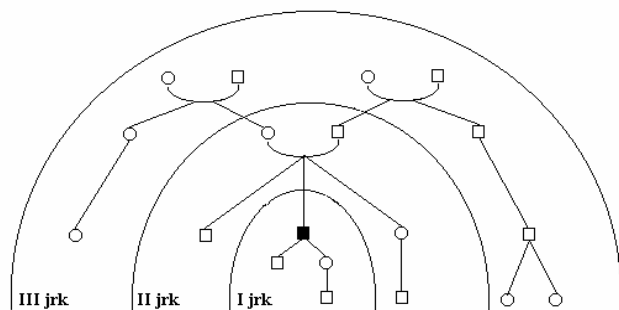
Pärimisseadus toob kindlad reeglid, mille järgi määratakse kindlaks pärima õigustatud isikute ring, kui puudub kehtiv viimse tahte avaldus. Reeglistik on üles ehitatud arvestusega, et esimesena tekib õigus pärida pärandajale kõige lähedamatel inimestel: lastel ja abikaasal. Nende puudumisel või pärandist loobumisel läheb pärimisõigus edasi kaugematele sugulastele, nt vanematele või nende puudumisel õdedele-vendadele. Seejuures suureneb abikaasa pärandist saadav osa.

Eeldatakse, et seaduse pakutud perekonnaliikmete õigus pärida vastab pärandaja enese tahte – vastasel korral oleks ta teinud surma puhuks teistsugused korraldused. Seadusjärgset pärimist nimetatakse ka pärimiseks pärandaja eeldatava tahte kohaselt.

Seadusjärgsed pärijad on pärandaja abikaasa ja sugulased, nende puudumisel kohaliku omavalitsuse üksus või riik (PäS § 11 ja § 18).

2.2.1. Sugulaste pärimisõigus

Pärandaja sugulased on jagatud vastavalt sugulusastmele pärandajaga kolme pärimisjärjekorda¹.

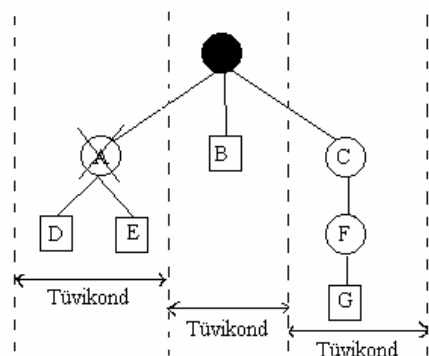
Joonis 1. Pärimisjärjekord (tingmärkide tähenduse kohta vt lisa 1).

¹ Põlvnemist puudutavad sätted saavad tulevikus olema reguleeritud hetkel veel eelnõu tasandil olevas uues perekonnaseaduses.

Ühe pärimisjärjekorra ehk **parentli** moodustab pärandaja alt tema vanemad või tema vanavanemad koos oma alanejatega. Sellist jaotust nimetatakse **parentelsüsteemi põhimõtteks** (PäS §-d 12-15). Seejuures lülitavad lähema järjekorra pärijad kaugema järjekorra pärijad pärimisest välja. See tähendab, et kui nt pärandi võtab vastu kasvõi üks lastelastest, ei ole vanematel õigus oma lapse järelt pärida.

Ühte pärimisjärjekorda kuulub palju sugulasi, nt nii vanemad kui õed-vennad. Konkreetsete pärimisõiguslike isikute kindlakstegemiseks ühe pärimisjärjekorra siseselt kasutatakse järgmiseid põhimõtteid:

Tüvikond: Ühe ja sama järjekorra siseselt jagatakse sugulased tüvikondadesse. Ühe tüvikonna moodustavad kõik pärandaja alanejad sugulased, kes on ühe pärandaja alaneja sugulase kaudu omavahel suguluses.

Joonis 2. Tüvikond.

Esinduspõhimõte: Ühe ja sama tüvikonna piires välistab lähema sugulase pärimisõigus järgmise astme sugulase pärimisõiguse (PäS § 13 lõige 2, § 14, § 15).

Joonisel 2 ei ole F-l ja G-l õigus pärida, sest C kui pärandajale lähem sugulane on elus ja esindab kogu tüvikonda. Õigus selle tüvikonna pärijatest pärand vastu võtta on C-l.

Asenduspõhimõte: Enne pärandi avanemist surnud alaneja sugulase asemele astuvad surnud alaneja sugulase kaudu pärandajaga suguluses olevad alanejad sugulased (PäS § 13 lõige 3, § 14, § 15).

Joonisel 2 ei ole A **pärimisvõimeline**, st ta on A surnud enne pärandi avanemist (PäS § 5 lõige 2). A asemele astuvad tema alanejad sugulased

E ja D. E ja D pärivad kahe peale selle osa, mille oleks pärinud A, kui ta oleks olnud elus.

Tüvikondade võrdsuse põhimõte : lapsed pärivad võrdsetes osades (PäS § 13 lõige 5, samuti § 14 lõiked 3 ja 4 ning § 15 lõige 5).

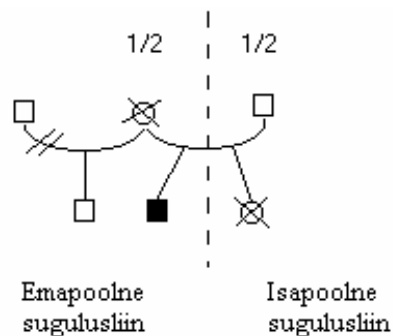
Joonisel 2 on pärandajal 3 alanejat sugulast. Kui pärandi võtavad vastu kõik pärijad, jagatakse pärand kolmeks mõtteliseks osaks, seega päriks iga laps 1/3 mõttelise osa pärandvarast. Kuna A on surnud enne pärandajat, jagatakse tema osa asenduspõhimõtte kohaselt tema kahe lapse vahel – jällegi võrdselt – mistõttu E ja D pärivad kumbki 1/6 mõttelise osa pärandvarast.

Joonisel 2 toodud näidiskaasuse õige vastus oleks seega järgmine:

Isikud, kellel on õigus pärand vastu võtta : D, E, B ja C

Pärandiosade suurused on järgmised : D=1/6, E=1/6, B=1/3 ja C=1/3

Pärimine sugulusliinide kaupa: kumbki pärandaja vanematest alt iga vanavanem moodustab koos kõigi oma alanejate sugulastega vastavalt siis kas emapoolse- või isapoolse sugulusliini. Ema- ja isapoolsete sugulaste pärimisõiguse tasakaalu eesmärgil läheb pärimisõigus sugulusliinist välja alles siis, kui terve liini ulatuses pärijaid ei ole. Kui pärandi avanemise hetkel on mõlemad nt vanemad elus, pärivad nad kogu pärandi võrdsetes osades. Kui pärandi avanemise hetkel isa või ema elus ei ole, astuvad surnud vanema asemele tema alanejad esimese järjekorra pärijate kohta käivate sätete järgi (PäS §14 lõiked 2 jj, §15 lõiked 2 jj).

Joonis 3. Sugulusliin.

Joonisel 3 on pärandaja isal õigus võtta pärand vastu, tema pärandiosa suurus on 1/2 mõtteline osa pärandvarast. Enne pärandajat surnud ema

osa ei lähe mitte pärandaja isale, vaid pärandaja poolvennale (poeg ema esimesest abielust). Kuna pärandaja õde on surnud enne pärandi avanemist, ei ole tema pärimisvõimeline (PäS §5 lõige 2). Pärandaja poolvend pärib asenduspõhimõtte kohaselt selle osa, millele oleks õigus tema emal, kui ta oleks elus, st samuti $\frac{1}{2}$ mõtteline osa pärandvarast.

Pärimisõiguslike isikute kindlaksmääramisel lähtutakse sugulussidemest. Seejuures ei tehta vahet, kas nt alaneja sugulane on sündinud vaba-abiellust, kas tema vanemad on omavahel abielus või lahutatud. Lapsendatutel on õigus pärida lapsendajate ja nende sugulaste järelt ja vastupidi, neil ei ole õigus pärida oma bioloogiliste sugulaste järelt ja vastupidi (PerekS § 73 lõige 1 ja § 86).

2.2.2. Abikaasa pärimisõigus

Üleelanud abikaasa on isik, kes oli pärandajaga tema surma hetkel abielus ja kes elas pärandajast kauem. Elukaaslasel pärimisseaduse järgi õigust pärida ei ole. Abielu õigusliku regulatsiooniga seonduv on kirjas perekonnaseaduses. Abielu lõpeb abikaasa surmaga või abielu lahutamise-ga. Abielu on võimalik lahutada kas perekonnaseisusametis või kohtus. Kui abielu on faktiliselt küll lõppenud, kuid juriidilises mõttes lahutamata, on seaduslikul abikaasal sellele vaatamata õigus pärida (PäS § 16, PerekS § 26jj).

Üleelanud abikaasa **pärib omaenese õiguse alusel**. Seaduse järgi pärides on abikaasal põhimõtteliselt alati õigus pärida, tema pärandiosa suurus ja eelosa õiguse olemasolu sõltub sellest, millise järjekorra sugulaste kõrval ta pärima kutsutakse (PäS §-d 16 ja 17).

Mida kaugemate sugulaste kõrval ta pärib, seda suurem on abikaasa pärandist saadav osa:

I jrk = võrdselt lapsega, kuid mitte vähem kui $\frac{1}{4}$

II jrk = $\frac{1}{2}$ + eelosa

III jrk = $\frac{1}{2}$ + surnud vanavanema osa + eelosa

Abikaasa eelosa all mõistetakse üleelanud abikaasa õigust nõuda endale peale pärandiosa abikaasade ühise kodu tavalise sisustuse esemed, kui need ei ole kinnisasja päraldised (PäS § 17).

Abikaasa eelosa regulatsiooni eesmärk on võimaldada seaduse järgi pärima õigustatud üleelanud abikaasal **jätkata tavapärast elu harjumuspärasel keskkonnas**.

Ühise kodu tavalise sisustuse eseme määratlemine on hinnanguline ja võib üksikjuhtumil keeruliseks osutuda. Eelosa võib moodustada olulise osa pärandvarast. Mõiste täpsem sisustamine jääb kohtupraktika ülesandeks. Otsustamisel peaks lähtuma nii eelosa regulatsiooni eesmärgist kui ka eseme enda funktsioonist. Näitena eelossa kuuluvatest esemetest võib tuua mööbli, majapidamismasinad, voodipesu, vaibad, kööginõud, raadio, teleri, üldkirjandus jne. Eelosa hulka ei kuulu seevastu esemed, mida abikaasa kasutas rangelt isiklikuks otstarbeks, ameti- pidamiseks või hobiks. Samuti ei kuulu eelosa hulka eluruum.

Abikaasa eelosa on nn **seadusjärgne annak**, st abikaasa ei saa automaatselt eelossa kuuluvate esemete omanikuks, vaid tal on õigus nõuda ühise kodu tavapärase sisustuse esemete üleandmist pärijatelt, kelle hulka ta paratamatult ka ise kuulub. Õiguskirjanduses on väljendatud seisukoht, mille kohaselt eraldatakse eelosa pärandist konkreetsete asjadena ning nende arvel – sõltumata nende väärtusest või hädavajalikkusest – ei saa nõuda võlausaldajate ja muude kohustuste täitmist². Ka seaduse sõnastus on vastuoluline: eelosa ei kuulu pärandvara hulka, ent sellele kohaldatakse siiski annaku kohta käivaid sätteid. Annak kuulub pärandvara hulka ning see täidetakse alles pärast pärandi avanemisega seotud kulutuste hüvitamist ja võlausaldajate kohustuste täitmist (PäS § 134). Nimetatud seisukoha vastu räägib ka pärimisõiguses nii oluline – üldõigusjärgluse põhimõte. Samuti seatakse sellise absoluutse reeglga ohtu pärandaja võlausaldajad.

Pärandvara koosseisu kindlaksmääramisel on oluline arvestada sellega, milline oli abikaasade abieluvara režiim. Kui abikaasad ei ole kokku leppinud teisiti, on tegemist abikaasade ühisvara režiimiga³. See tähendab, et kõik abielu kestel ühe abikaasa poolt omandatu on seaduse alusel ka teise abikaasa oma (ühisvara).

² *Silvet, Erki*. Pärimisseaduse eelnõu põhijoontest, lk 284; *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada, lk 24. Pärimisseaduse muutmise seadusega on kavas tunnistada kehtetuks säte, mille kohaselt eelosa pärandvara hulka ei kuulu (PäSE § 17 lõige 2).

³ Abielu kestel abikaasade omandatud vara on abikaasade ühisvara (PerekS § 14 lõige 1). Abikaasa lahusvara on tema omandis enne abiellumist olnud vara, samuti tema poolt abielu kestel kinke või pärimise teel omandatud vara ning vara, mille see abikaasa on omandanud pärast abielusuhte lõppemist, samuti loetakse abikaasa lahusvaraks tema isiklikud tarbeesemed (PerekS § 15).

Pärیدا saab vaid pärandaja vara. Seega läheb pärijatele üle surnud abikaasa lahusvara ja tema osa ühisvarast. Üleelanud abikaasa osa ühisvarast kuulub temale perekonnaõiguse alusel (PerekS §-d 14-20). Riigikohtu tsiviilkolleegium on asunud järgmisele seisukohale: kuna pärandvara jagamise asjades perekonnaseaduse ühisvara jagamist reguleerivad sätted kohaldamisele ei kuulu, tuleb abielu kestel soetatud vara, mille kohta ei ole sõlmitud abieluvara lepingut või mis ei ole saadud kinke või pärimise teel, lugeda abikaasade ühisvaraks olenemata sellest, kas see omandati ühisvara või abikaasade lahusvara arvel. Seejuures eeldatakse selle vara abikaasade osade võrdsust, mitte ei jagata seda PerekS § 18 ja 19 tähenduses⁴.

2.2.3. Kohaliku omavalitsuse üksuse ja riigi pärimisõigus

Kui pärandajal ei ole abikaasat, kes elab temast kauem ega seadusjärgseid pärijaid esimesest, teisest ega kolmandast järjekorrast, läheb pärand üle kohaliku omavalitsuse üksusele või riigile (PäS §18). Nii tagatakse, et iga kodaniku vara pärast tema surma uue omaniku saab.

Riik ja kohaliku omavalitsuse üksus on seadusjärgseteks pärijateks ka siis, kui nad ei ole esitanud pärandi vastuvõtmise avaldust isegi mitte 10aastase pärandi vastuvõtmise maksimumtähtaja jooksul. Kohaliku omavalitsuse üksus ja riik on seadusjärgsete pärijatena nn sundpärijad – nemad ei saa pärandist loobuda (PäS §124).

Kui riik ja kohaliku omavalitsuse üksus pärivad testamendijärgse pärijana, võivad nad pärandist loobuda. Praktiliselt on sellel küll tähendus ainult juhul, kui pärandi võtavad vastu asepärijad või teised seadusjärgsed pärijad. Kohalikul omavalitsusel ja riigil on sisuliselt piiratud vastutuse privileeg: kui pärijaks on kohalik omavalitsus või riik, on pärandi inventuur kohustuslik (PäS § 136 lõige 1).

2.3. Pärijate määramine viimse tahte avalduse järgi

2.3.1. Testeerimisvabadus ja selle piirangud

Viimse tahte avaldamine testamendi või pärimislepingu vormis võimaldab kõrvale kalduda seadusjärgsest pärimiskorrast. Nii on nt võimalik määrata ühele seaduse järgi pärima õigustatud isikule suurem

⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus kohtuasjas nr 3-2-1-116-00

mõtteline osa pärandist või ta pärimisest üldse välistada, määrates pärijaks isik, kes seadusjärgsete pärijate ringi ei kuulu. Testamendiga on võimalik määrata asepärija juhuks, kui esimesena nimetatu pärijaks mingil põhjusel ei saa. Üksnes viimset tahet avaldades on võimalik kasutada eel- ja järelpärija instituuti: esmalt üks isik pärijaks nimetada, kes siis teatud tähtpäeva või sündmuse saabudes, nt ülikooli lõpetamine, peab pärandi teisele pärijale edasi andma.

Viimse tahte avaldus ei pea ilmtingimata sisaldama pärija määramist. Lihttestamendi või pärimislepingu võib teha ka ainuüksi selleks, et teha korraldusi, mida seadusjärgne pärimine ei võimalda: annak, sihtkäsund ja sihtmäärang, testamenditäitja, pärandvara jagamiskorraldus.

Viimse tahte avalduse tähenduse, õiguslike tagajärgede ja selle tegemise erinevate võimaluste selgitamine on notari ametikohustus (TõestS § 18, NotS § 30).

Sellist võimalust nimetatakse testeermisvabaduseks. **Testeerimisvabadus** on privaatautonomia väljund pärimisõiguses. See on vabadus omal paremal äranägemisel kalduda kõrvale seadusekohastest pärijate kindlaksmääramise põhimõtetest, kujundada testamentaarsete korralduste sisu ja teha täiendavaid korraldusi surma puhuks. Samuti hõlmab see vabadust valida viimse tahte avalduse vorm ja õigust kirjapandud viimne tahe ühepoolselt tühistada.

Selline pärimisõiguslik eneseteostus ei ole siiski piiramatult. Nagu kõik tehingud, on ka testament ja pärimisleping allutatud tsiviilseadustiku üldosas toodud tehingu kehtivuse eeldustele. Nii peab testament vastama rangetele vorminõuetele, olema kooskõlas heade kommetega jne.

Testeerimisvabadust piirab sundosaõiguse edukas maksmapanemine. Siinkohal sekkub seadus, püüdes tasakaalustada pärandaja vaba eneseteostamisõigust ja tema perekonna ootuseid ja vajadusi. Nii näiteks on alaealisel lapsel õigus vanema järelt pärida ka siis, kui testament kellegi teise kasuks tehtud on.

Kolmandaks saab testaator oma vabadust viimse tahte avaldamisel ise piirata. Valides viimse tahte avaldamise vormiks pärimislepingu või abikaasade vastastikuse testamendi piirab ta oluliselt oma õigust viimse tahte avaldust ühepoolselt muuta.

Viimse tahte avalduses sisalduvad korraldused jõustuvad pärandi avanemisega. Viimse tahte avaldamine ei piira pärandaja õigust oma vara

kasutada ja käsutada. Enne pärandi avanemist ei eksisteeri pärija ega annakusaaja subjektiivset õigust testamendis märgitule. Potentsiaalne väljavaade pärandist kasu saada ei ole õiguslikult kaitstav positsioon.

- ✓ Seadusjärgsest pärimiskorrast on võimalik kõrvale kalduda testamendi või pärimislepinguga, selle sisu omal äranägemisel õiguslike võimaluste piires kujundades. See ei välista pärandaja käsutusõigust. Kord testamendiga avaldatud tahet saab testaator (korduvalt) ühepoolset muuta.

2.3.2. Testeerimisvõime ja isiklikkuse nõue

Testeerimisvabadus on igapähe. Õiguslik tähendus on viimse tahte avaldusel, mille tegija on tahteavalduse tegemise hetkel testeerimisvõimeline. **Testeerimisvõime** on isiku võime kehtivalt teha viimse tahte avaldust, seda muuta ja tühistada. Kuna pärimisseadus erandeid ette ei näe, tuleb testeerimisvõime olemasolu kindlakstegemisel lähtuda tsiviilõiguse üldosas toodud teo- ja otsusevõime regulatsioonist (TSÜS § 8, § 9jj)⁵. Notariaalse testamendi ja pärimislepingu korral kontrollib isiku teo- ja otsusevõimet notar, kellel on testeerija puuduva teo- ja otsusevõime korral õigus tõestamistoimingust keelduda (TõestS § 11, § 29).

Testeerimisvabadust tagab **isiklikkuse nõue** (PäS § 19 lõige 2, § 95 lõige 3). See tähendab, et mistahes viimse tahte avalduse sisu üle peab testaator ise otsustama⁶ ja see peab ilmtingimata kujunema vabana kolmandate isikute mõjutustest. See tähendab ühemõtteliselt, et ei tehinguline ega seadusjärgne esindaja ei saa pärandaja nimel testamenti ega pärimislepingut teha.

Erandina üldosast, kus piiratud teovõimega isiku seadusliku esindaja eelneva nõusolekuga tehtud tehing on kehtiv, ei ole nõusoleku andmine viimse tahte avaldamiseks mõeldav⁷. Viimse tahte avalduse eest vastutab üksnes testaator. Esindaja sekkumine seaks kahtluse alla testeerija tahte

⁵ Seevastu antakse pärimisseaduse muutmise seaduse eelnõu §-s 26¹ õigus vähemalt 15-aastaselt isikul teha testament notariaalses vormis ilma seadusliku esindaja nõusolekuta.

⁶ Vt siiski nt PäS § 58

⁷ Vt teisiti *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada, lk 36

vaba kujunemise ja väljendamise, see oleks vastuolus isiklikkuse nõudega.

- ✓ Kehtivalt saab viimset iseseisvalt kujunenud taht avaldada täisealine, vaimselt terve ja täie teadvuse juures isik.

2.4. Sundosa pärijate kindlakstegemine

2.4.1. Sundosaõiguse eesmärk

Ootuspäraselt hõlmab viimse tahte avaldus abikaasat ja lähisugulasi. Tulenevalt testeerimisvabaduse põhimõttest võib isik määrata oma perekonnaliikmetele ääretult väikese osa pärandist või jätta nad pärandist sootuks ilma. Siinkohal sekkub perekonnapärimisõiguse põhimõte, mille kohaselt perekond, s.o abikaasa ja lähisugulased saavad teatud eeldustel seaduse alusel pärijaks ka siis, kui testaator pärandas vara perekonnavälisele isikule. Sundosa instituudis nähakse kirjanduses nii postuumset ülalpidamiskohustust kui ka perekonna vara (eelkõige suguvõsa vara) õiglast jaotamist. Viimase relevantsus on tänapäeval siiski vähenemas.

Sundosa pärimiseks õigustatud isik võib nõuda siiski vaid poolt mõttelist osa pärandiosast, mis kuuluks talle, kui viimse tahte avaldust ei oleks tehtud, kui pärandi oleks vastu võtnud kõik seadusjärgsed pärijad (PäS § 105).

Sundosa võrra väheneb testamendijärgsete pärijate pärandiosa suurus. Nii on lastetu pärandaja ainsal elusoleval vanemal õigus võtta oma lapse pärandist sundosana vastu ½ mõttelist osa pärandvarast, mille tulemusel jääb abikaasale kui testamendijärgsele ainupärijale samuti ½ mõtteline osa pärandvarast.

- ✓ Sundosaõigus tagab lähemate sugulaste pärimisõiguse sõltumata testaatori tahtest.

2.4.2. Sundosa pärimiseks õigustatud isikud

Sundosa pärijaks on õigus saada: 1) pärandaja abikaasal, 2) pärandaja alanejal sugulasel (laps, lapselaps jne), 3) pärandaja ülenejal sugulasel (vanem, vanavanem jne)⁸

⁸ Kui üks isik põlvneb teisest, on nad sugulased otsejoones. Otsejoones sugulased on ülenejad ja alanejad sugulased (PerekSE § 93 lõige 1).

Kellel nimetatutest on õigus sundosa pärida, määratakse seadusjärgse pärimiskorra reeglite järgi (PäS § 12 jj). Kui pärandi võtab vastu nt pärandaja tütar kui esimese järjekorra pärija, ei ole pärandaja vanemal kui teise järjekorra pärijal õigus sundosa pärida (PäS § 104).

Lisakriteeriumina peab sundosa pärida sooviv isik olema **töövõimetu**. Siiani ei ole ammendavalt selge, mida täpselt mõista pärimisõiguses termini *töövõimetus* all. Pärimisseadusest töövõimetus defineeritud ei leia, samuti puuduvad otseselt piirava tõlgendusega kohtulahendid 1.jaanuaril 1997 jõustunud pärimisseaduse pinnalt⁹. Lisakriteerium sundosa nõude eeldusena on iseenesest põhjendatud. Sundosaõigus on olemuslikult vastuolus pärandaja tahtega ja piirab tema enesemääramisõigust viimse tahte kujundamisel. Tänapäeval ei ole piisav pidada sundosa saamise ainsaks eelduseks sugulussidet, sundosa pärimine on õigustatud vaid reaalse ülalpidamisvajaduse korral, mida ongi püütud töövõimetus kriteeriumi kehtestamisega saavutada. Pärimisseaduse autorite sõnul otsustati seaduse väljatöötamisel sundosa pärima õigustatud isikute osas lähtuda konkreetse pärija vajadustest, kusjuures töövõimetus mõiste sisustamine jäeti teadlikult tulevikuks. Praktikas loetakse reeglina töövõimetuteks alaealised, pensionärid ja invaliidid, seda sõltumata nende reaalsest vajadusest nn postuumse ülalpidamiskohustuse järele¹⁰.

Eesti õiguses on sundosa saaja pärija. Sundosa tuleb vastu võtta pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul. Sundosa saajal on õigus taotleda pärimistunnistust. Sundosa pärijale antavas tunnistuses märgitakse sundosa saamise alus (sugulus või abielu ning töövõimetus fakt) ja pärandiosa suurus (PäSKord § 14 lõige 6). Vaidlused pärijate vahel sundosa pärimise õigustatuse üle lahendab kohus.

- ✓ Sundosa on õigus vastu võtta töövõimetus abikaasal, lapsel, lapselapsel, vanemal või vanavanemal, kui tal oleks seaduse järgi õigus pärida. Sundosa suurus on pool seadusjärgsest pärandiosast. Sundosa saaja on pärija.

⁹ vt siiski Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus kohtuasjas nr 3-2-1-134-98

¹⁰ *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada, lk 50

2.5. Pärimiskõlbmatuse

Isegi kui isik kuulub nende isikute ringi, kellel on seadusjärgset pärimiskorda arvestades õigus pärand vastu võtta, ei pruugi tal tegelikult olla õigust pärijaks saada. Kõige sagedamini välistab seadusjärgse pärija pärimisõiguse pärandaja viimse tahte avaldus. Nii seadusjärgne kui testamendi- või pärimislepingujärgne pärija võidakse pärimisest välistada ka seetõttu, et ta on pärimiskõlbmatu.

Pärimiskõlbmatuse eesmärk on välistada pärimisest pärija, kellel ühiskonnas aktsepteeritud eetikanormidest tulenevalt puudub moraalne õigustus pärida.

Pärimiskõlbmatuse alused on pärimisseaduses üksikasjalikult kirjas. Nii põhjustab pärimiskõlbmatust pärandaja või eelpärija surma põhjustamine, pärandaja testeerimisvabaduse rikkumine, viimse tahte avalduse hävitamine (PäS § 6).

Kui keegi pärijatest on pärimiskõlbmatu, lahendatakse pärimisasi nagu pärimiskõlbmatu isik oleks surnud (PäS § 7). Vaidlused isiku pärimiskõlbmatuse üle lahendab kohus tähtaegselt esitatud hagi korras (PäS § 8).

Kui joonisel 3 oleks pärandaja poolvend pärimiskõlbmatu, päriks isa kogu pärandi.

3. VIIMSE TAHTE AVALDUSE SISU

Selleks, et kalduda kõrvale seadusjärgsest pärimiskorrast ja kasutada kõiki seaduse poolt pakutavaid võimalusi viimse tahte kujundamisel, on võimalik teha testament või pärimisleping.

Viimse tahte avalduse vormidel peatume järgmises peatükis. Käesolevas peatükis vaatame, mis võib olla viimse tahte avalduse sisuks. Eelkõige on selleks pärija määramine, pärandi mitme pärija vahel jagamine murdosadena või konkreetsete esemete jagamiskorraldusena, ase-, ee- ja järelpärija, annaku, sihtkäsundi, sihtmäärangu ja testamenditäitja määramine.

Viimse tahte avalduse tegemine nõuab suurt ettenägelikkust tulevikus toimuda võivate sündmuste osas. Mida täpsemalt läbimõeldud, selgemini sõnastatud ja juriidiliselt korrektsem viimse tahte avaldus saab, seda kindlam võib olla oma vara jaotuses soovitud moel.

3.1. Pärija

Pärija on pärandaja õigusjärglane nii emotsionaalses kui õiguslikus mõttes.

Pärast pärandi avanemist lähevad pärijale pärandi vastuvõtmisega üle kõik pärandaja päritavad õigused ja kohustused kogumina. Pärija on pärandaja üldõigusjärglane. Testaator saab määrata ainupärija või mitu kaaspärijat (PäS §-d 1, 2 ja 37).

Levinud on arusaam, et testamendiga pärandatakse konkreetseid asju. Seejuures ei pöörata tähelepanu asjaolule, et mitme pärija puhul on olulisim siiski nende omavahelise pärimisõiguse ulatuse määratlemine. Kaaspärijate pärimisõiguse ulatus tuleb määrata kindlaks mõtteliste osadena pärandist vastavalt pärandaja nägemusele pärandiosade omavahelisest suhtest. *Minu kolmest pojast pärib vanim 1/2 mõttelise osa, ülejäänud kaks pärivad kumbki 1/4 mõttelise osa.*

Kui pärandaja soovib talle kuuluvad konkreetset esemed pärijate vahel ära jagada, saab seda teha jagamiskorraldusega. *Pärandvara tuleb jagada nii, et vanimale pojale jääb kinnisasi X.*

Määrates pärandiosad mõtteliste osadena tagab pärandaja, et poegadest vanim saab pärandina teistest poegadest rohkem ka siis, kui väärtuslikku kinnisaja X pärandi avanemise hetkeks pärandvara hulgas ei ole. Kui testamendis nimetatud pärijate pärandiosad on määramata, loetakse nende pärandiosad võrdseks (PäS § 38 lõige 1).

Seejuures tuleb arvestada, et jagamiskorraldused ei ole pärijatele siduvad. Pärandi vastuvõtmisega muutuvad pärijad pärandvara omanikeks. Pärijatel on kohustus arvestada pärandaja viimse tahtega, kuid neil on õigus sellest omavahelisel kokkuleppel kõrvale kalduda (PäS § 151). See on ka mõistlik, arvestades viimse tahte avaldamise ja pärandi avanemise vahepealse ajaperioodi pikkust, pärandaja õigust vara oma eluajal piiramatult kasutada ja vara koosseisu või väärtuse muutumist muudel asjaoludel.

- ✓ Pärija on pärandaja üldõigusjärglane. Kui pärijaid on mitu, määratakse nende pärandiosad mõtteliste osadena pärandvarast.

3.2. Asepärija

Asepärija määramine on suure praktilise väärtusega instituut.

Asepärija on isik, kes pärib, kui esimesena pärijaks nimetatu ei päri (PäS §-d 40-42).

Olgu põhjuseks siis pärija surm enne pärandi avanemist, pärandist loobumine või pärimiskõlbmatus. Kui pärija sureb pärast pärandi avanemist, läheb tema pärimisõigus üle tema pärijatele (PäS § 119).

Kui testamendi tegemise ajendiks oli ühe sugulase pärimisest välistamine, siis ei teostu pärandaja tahe, kui testamendijärgne pärija pärandist loobub. Sellisel juhul lahendatakse pärimisasi ikkagi seaduse järgi ja sugulasel on õigus pärand vastu võtta. Sellist olukorda saab vältida asepärija – või üksteisele järgnevate asepärijate – nimetamisega.

Erandina loetakse alaneja sugulase kasuks tehtud testamentaarne korraldus kehtivaks ka tema alanejate suhtes, kui testamendis nimetatu sureb enne pärandi avanemist (PäS § 30).

- ✓ Asepärija asendab esimesena pärijaks nimetatut, kes pärijaks ei saa.

3.3. Eel- ja järelpärija

3.3.1. Eel- ja järelpärimise olemus

Eel- ja järelpärija näol on tegemist kahe üksteisele ajaliselt järgneva pärijaga (PäS § 43 lõige 1).

Sisuliselt on tegemist olukorraga, kus pärandvara on esmalt ühe pärija omandis (eelpärija), seejärel teise pärija omandis (järelpärija). Sellisel moel saab määrata näiteks, et lapsed saavad pärijaks täisealiseks saamisel ja et kuni tingimuse saabumiseni on pärijaks nende ema.

Järelpärimise instituut on oma olemuselt suhteliselt keeruline ning eelpärija tahtest sõltumatult omandit piirav õiguslik konstruktsioon. Eelpärija on pärija ja naudib sellest tulenevaid õiguslikke eeliseid vaid teatud ajaperioodi jooksul. Järelpärimise tingimuse või tähtpäeva saabumisel eelpärija pärija staatus lõpeb ja ta on kohustatud pärandvara järelpärijale välja andma. Lisaks ei ole järelpärimise esemeks mitte üksnes üksik ese, vaid pärandvara tervikuna, st pärandajale kuulunud õiguste ja kohustuste kogum. Järelpärandi komplitseeritus ilmneb eriti selgelt juhul, kui järelpärimine on määratud edasilükkava tingimusega, st järelpärimise saabumine ja pärandvara väljaandmiskohustuse tekkimine on seatud sõltuvusse asjaolust, mille kohta ei teada, kas see saabub või mitte (TsÜS § 102 jj).

- ✓ Eelpärija on pärandaja õigusjärglane, kes on järelepärimise saabudes kohustatud pärandi järelepärijale üle andma. Järelepärija on pärandaja õigusjärglane, kellel on järelepärimise saabudes õigus nõuda pärandi üleandmist eelpärijalt.

3.3.2. Eelpärija õigused ja kohustused

Pärandi avanemisega tekib eelpärijal õigus pärand üldiste sätete järgi vastu võtta. Kuni järelepärimise tähtpäeva või edasilükkava tingimuse saabumiseni on eelpärija pärandvara hulka kuuluvate õiguste ja kohustuste omanik. Sellele vaatamata on **eelpärija käsutusõigus** piiratud, püüdes nii pärandvara järelepärijale hoida. Eelpärija võib pärimisseadusest tulenevalt käsutada pärandvara hulka kuuluvaid esemeid vaid (PäS § 46):

1. Kui testator on talle viimse tahte avalduses sellise õiguse andnud
2. Järelepärija nõusolekul
3. Annaku täitmiseks
4. Pärandaja sissenõutavaks muutunud kohustuste täitmiseks
5. Kiiresti riknevaid asju
6. Asju, mille otstarbekohane tarvitamine seisneb nende võõrandamises.

Kui eelpärija käsutab neid sätteid eirates, on tegemist õigustamata käsutusega. Seejuures ei ole põhjendatud välistada omandaja võimalust tugineda heauskse omandamise sätetele (AõS §56 ja §95). Reeglina kolmas isik ei tea ega pea teadma, et isik, kellega ta leppis kokku asja omandi üleminekus ja kes talle asja üle andis, on tegelikult eelpärija ja et ta ei või omandit üle anda. Sisuliselt on eelpärija käsutusõiguse puudumine võimalik teha kolmandatele isikutele nähtavaks vaid kinnisasjade puhul ja seeläbi heauskset omandamist vältida: eelpärija kandmisel **kinnistusregistrisse** kantakse sinna ka **märkus järelepärija määramise kohta** (KrS § 49¹). Eel- ja järelepärimise määramine nähtub reeglina pärimistunnistusest (PäS § 140¹, PäSKord § 14, eelkõige lõiked 2, 4 ja 5), millega pärija tõendab oma õigusi kolmandate isikute ees, sh kinnistus- ja äriregistris (KrS § 36¹ lõige 3).

Eelpärija pärandi **säilitamiskohustus** teenib eelkõige järelepärija õigustatud huvi omandada järelepärimise tähtpäeva või tingimuse saabumise korral pärandvara substants (PäS §-d 50 ja 51).

Põhiline eelpärija kohustus on **pärandvara üleandmiskohustus**. Eelpärija on kohustatud pärandvara üle andma sellises seisukorras, nagu see peaks olema üleandmiseni kestnud heaperemeheliku valitsemise korral (PäS § 50 lõige 1). Arvestades eelpärija õiguste kestvust ja pärandvara võimalikku koosseisu, on kõikumine pärandvara väärtuses ja esemete loomulik amortisatsioon paratamatu. Järelpärijale tuleb üle anda ka ese, mis on omandatud pärandvara arvel (päritud raha eest ostetud auto) või pärandvara hulka kuuluva õiguse alusel (nt eelpärijale tagastatud laen), (PäS § 50 lõige 2).

Eelpärija **heaperemeheliku valitsemiskohustuse** sisustamine on hinnanguline ja sõltub paljuski üksikjuhtumi asjaoludest. Heaperemeheliku valitsemiskohustuse all tuleb eelkõige mõista pärandvara korrapärast majandamist, vältides selle majandusliku väärtuse langust allapoole tavalise amortiseerumise piiri. See on muuhulgas kriteerium, mille järgi otsustada, kas ja kui suures ulatuses eelpärija vastutab järelpärija ees pärandvara väärtuse vähenemise eest (PäS § 52). Nii võib eelpärija pärandaja võlausaldaja nõude rahuldamiseks võõrandada pärandvara hulka kuuluva eseme, nt kinnisasja, kuid heaperemeheliku valitsemiskohustusega on selline käsutus kooskõlas siis, kui pärandvara hulgas ei ole muid vahendeid, millest kohustus täita. Siinjuures ei saa majandusliku aspektiga arvestamise kõrval jätta emotsionaalset aspekti täielikult tähelepanuta: konkreetset esemel võib olla perekonna jaoks eriline tähendus. Heaperemeheliku valitsemiskohustusega on põhimõtteliselt kooskõlas ka nt laenulepingust tuleneva kohustuse võtmine pärandvara hulka kuuluva kinnisasja remondiks (säilitamiskohustus). Heaperemeheliku valitsemiskohustusega ei ole kooskõlas teod, mis vähendavad eseme väärtust loomulikku amortisatsiooni ületavas ulatuses. Nii vastutab eelpärija järelpärijale tekkinud kahju eest, mis on põhjustatud nt mööbli hoidmisest tuule ja vihma käes või suurema summa sularaha kodus hoidmisest jne.

Eelpärija õiguste ja kohustuste maht sõltub eelkõige pärandaja tahtest, st testaator võib seaduse regulatsioonist kõrvale kalduda. Kui testaator on testamendis määranud, et järelpärijale läheb pärandist üle üksnes see, mis järelpärimise õiguse tekkimise ajaks on pärandist järele jäänud, või kui testamendis on ette nähtud eelpärija õigus pärandit vabalt käsutada, loetakse eelpärija seaduses sätestatud kitsendustest ja kohustustest vabastatuks (PäS § 52). Seda nimetatakse ka **vabastatud eelpärandiks**.

Kui testaator on eelpärija seaduses sätestatud kitsendustest ja kohustustest vabastanud, kantakse koos eelpärijaga **kinnistusregistrisse** ka **märkus** tema vabastamise kohta nimetatud kitsendustest ja kohustustest (KrS § 49¹ lõige 2).

Eelpärija on testaatori pärija, st tal on kõik **pärija** staatusest tulenevad **kohustused**. Tal ei ole õigus nt keelduda pärandaja võlausaldaja nõude rahuldamisest, väites, et rikuks seega väljaandmiskohustust järelpärija ees. Ka järelpärija saab olema pärandaja õigusjärglane, ka temal on kohustus rahuldada pärandaja võlausaldajate nõuded (nõude saab talle esitada siiski alles pärast pärandi vastuvõtmist).

Kõigi nende kohustuste *hüvitiseks* on eelpärijal **õigus kasutada** pärandvara hulka kuuluvaid esemeid. **Äratarvitada** võib ta üksnes oma oludele vastava tavalise tarbimise piires. Eelpärijal on **õigus viljale** (PäS § 50, TsÜS § 62) ja nõuda oma arvel tehtud pärandi säilitamiseks vajalike **kulutuste hüvitamist** järelpärijalt (PäS § 47, TsÜS § 63).

3.3.3. Järelpärija õigused ja kohustused

Järelpärija õigused ja tema kui pärija kohustused tekivad tähtpäeva või edasilükkava tingimuse saabumisel. Reeglina on see testaatori määratud (PäS §-d 43 ja 44). Selleks peab järelpärija pärandi üldises korras vastu võtma. Loomulikult on ka temal õigus pärandist loobuda, sellisel juhul jääb pärand eelpärijale (PäS § 53). Millele siis konkreetselt järelpärijal õigus on ja millised nõuded tekivad tal eelpärija vastu, samuti mida võib eelpärija järelpärijalt nõuda ja kuidas sellisesse pärandaja õigusjärglase isiku vahetusse suhestuvad potentsiaalsed võlausaldajad ja võlgnikud, ongi eel- ja järelpärimise keerulisim osa.

Järelpärijal tekib **kogu pärandvara väljaandmisnõue** eelpärija vastu. Sellele võib eelpärija esitada järgmised vastuväited:

1. heaperemeheliku valitsemiskohustuse täitmine (PäS § 51);
2. esemete äratarvitamine eelpärija oludele vastava tavalise tarbimise piires (PäS § 50 lõige 3);
3. õigus esemest saadud viljale (PäS § 50 lõige 4);
4. *pärandvara on otsas* (vabastatud eelpärand) (PäS § 52).

Kui eelpärija on rikkunud heaperemehelikku valitsemiskohustust, on järelpärijal õigus nõuda seeläbi tekkinud **kahju hüvitamist** (PäS § 51). Kui eelpärija on nt pärandvara hulka kuuluva asja kinkinud, võib

omandaja tugineda heauskse omandamise sätetele. Järelpärija ei saa nõuda asja väljaandmist omandajalt. Küll aga on järelpärijal õigus nõuda eelpärijalt talle eelpärija kohustuse rikkumise tõttu pärandvara väärtuse vähenemisega tekkinud kahju hüvitamist.

Järelpärija võib nõuda oma õiguste tagamist, kui eelpärija ei valitse vara nõuetekohaselt (PäS § 49).

Järelpärija on testaatori (mitte eelpärija) õigusjärglane. Seega on tal õigus nõuda eelpärijalt vaid pärandina saadud vara. Järelpärijal piiranguid pärandvara suhtes ei ole, kuna järelpärijale järelpärijat nimetada ei saa (PäS § 43 lõige 2).

- ✓ Eelpärijal on õigus pärandvara kasutada, teatud tingimustel käsutada, tal on kohustus pärandvara säilitada ja heaperemehelikult valitseda. Järelpärimise saabudes peab ta pärandvara või selle surrogaadi järelpärijale üle andma. Tal on õigus viljale, kulutuste hüvitamisele, teatud esemete osas õigus väljaandmisest keelduda. Järelpärijal on kogu pärandvara väljaandmisnõue ja kahju hüvitamise nõue. Järelpärijal piiranguid pärandvara suhtes ei ole, tema on täieõiguslik pärija.

3.4. Annak

3.4.1. Annaku olemus

Annak on testaatori korraldus, millega ta määrab ühele või mitmele isikule üksnes teatud varalise hüve oma varast, ilma et ta hüve saajat enda õigusjärglaseks peaks (PäS § 54). Annak on **võlaõiguslik nõue**.

Praktikas on tekkinud arusaamatusi annaku instituudi olemuse käsitlemisel. Justnagu läheks omandiõigus annakuks määratud esemele üle pärandajalt otse annakusaajale ehk annaku korraldus oleks justnagu asjaõigusliku toimega. Selline käsitlus läheb vastuollu õigustraditsioonidega, üldõigusjärgluse põhimõttega ja kahjustab potentsiaalsete pärandaja võlausaldajate huve. Eelkõige on see kahjulik pärijatele.

Pärandi arvel tuleb võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiipi arvestades täita kohustused kindlas järjekorras. Seejuures on annak pärast pärandi avanemisega seotud kulutuste ja pärandaja võlausaldajate kohustuste täitmist alles viimases järjekorras (PäS § 134). Kui pärija täidab annaku enne järjekorras eespool olevate nõuete rahuldamist, vastutab pärija

pärandaja teiste võlausaldajate ees ka siis, kui annaku täitmise tõttu pärandvarast nõuete rahuldamiseks enam ei jätku. Teoreetiliselt on ainuõige käsitlus, mille kohaselt annab annaku korraldus annakusaajale võlaõigusliku nõude annakutäitja vastu annakuks määratud eseme üleandmiseks¹¹. Seega läheb annakuks määratud ese seaduse alusel üldõigusjärgluse korras pärija(te) omandisse, kes selle omakorda annakusaajale üle annab, kui pärandvara koosseis seda võimaldab. Annakusaaja omandiõiguse tekkimiseks annakuks määratud esemele on vajalik tehing pärija (või pärijate) ja annakusaaja vahel. Kui esemeks on vallasasi, on omandi üleandmiseks vajalik asjaõiguskokkulepe ja valduse üleandmine; kinnisasja puhul asjaõiguskokkulepe ja kanne; õiguse puhul nõude loovutamine (**eriõigusjärgluse põhimõte**). Praktikaks on siinkohal pärimistunnistusele väga suur tähendus omistatud.

✓ Annak on võlaõiguslik nõue pärija vastu.

3.4.2. Annakusaaja ja pärija eristamine

Kui testaator ei ole testamendis isikule määranud kogu oma vara või selle mõttelist osa, vaid **teatud varalise hüve**, loetakse see annakuks ja hüve saaja annakusaajaks (PäS § 54). Näiteks on testamendis kirjas: *hiina vaasi määran A-le, kõik ülejäänud saab endale B*. A on annakusaaja, B pärija.

Väga sageli ei selgu pärandaja viimsest tahtest, kas ta korraldust tehes soovis määrata isiku õigusjärglaseks või pidas silmas üksnes teatud üksiku hüve võimaldamist. Kas tegemist on pärija või annakusaaja määramisega, tuleb välja selgitada viimse tahte avalduse tõlgendamise teel. Võimalikud tõlgendusreeglid annakusaaja ja pärija eristamiseks:

1. Pärandaja tahe on pärand soodustatud isikule vahetult üle anda – pärija määramine. Pärandaja tahe oli anda soodustatud isikule üksnes võlaõiguslik nõue pärijate vastu – annaku määramine.
2. Annakusaaja omandab vaid õiguse teatud üksikule hüvele. Pärija on pärandaja õigusjärglane, st isik, kes astub kõikidesse pärandaja õigustesse ja kohustustesse, on kogu pärandvara omanik, kannab pärandi avanemisega seotud kulud, vastutab pärandaja kohustuste eest – valitseb pärandvara.

¹¹ Samuti *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada, lk 32

3. Pärija omandab nn pärandvara põhiosa. Annakusaaja omandab kõrvalosa (määratlus pärandvara väärtuse järgi).
4. Pärjaks määramisele on iseloomulik kogu vara või mõttelise osa pärandamine.

✓ Annakusaaja ei ole pärija.

3.4.3. Annakusaaja ja annakutäitja õigused ja kohustused

Annaku täitjaks on reeglina pärija. Erandina, *allannaku* korral, saab annakutäitjaks olla ka annakusaaja: kui testaator on annakusaajat kohustanud annakuna saadavast omakorda teatud osa teisele annakusaajale **üle andma**. Annakusaaja on isik, kellel on õigus nõuda annakuks määratud eseme üleandmist (PäS §-d 54-56, § 59, § 60). Annakut saab täita üksnes juhul, kui arvestades teisi kohustusi selleks pärandvarast piisab (PäS § 57 ja § 134).

Annaku täitmise nõue tekib pärandi avanemisel (alt edasilükkava tingimuse või tähtpäeva saabumisel) (PäS §-d 61 ja 62). Annakusaajal on õigus annak vastu võtta (nõuda selle täitmist) või annakust loobuda, pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise sätteid kohaldatakse vastavalt (PäS § 63). Nii saab annakut vastu võtta tegudega (siinkohal tuleb tegudega vastuvõtmiseks pidada ka oma nõude esitamist pärijale) ja notarile avalduse esitamisega. Seejuures tuleb silmas pidada, et ainult notar saab väljastada pärimistunnistusi, millega annakusaaja oma õigusi kolmandate isikute ees, sh kõikvõimalikes registrites, tõendada saab (PäS § 140¹). Annakusaaja võib valida, kas suhelda pärijaga otse või pöörduda notari poole. Kuigi eesti õigus lubab väljastada pärimistunnistuse ka annakusaajale, saab notar seda väljastada juhul, kui tal on selleks alapunktis 3.4.1. nimetatud riskide vältimiseks pärijate nõusolek (PäSKord §-d 13 ja 14). Annakusaaja saab oma nõude maksma panna siiski alles siis, kui ta teab, kellelt eseme üleandmist nõuda, st pärast pärandi (allannaku korral annaku) vastuvõtmist (PäS § 65).

Üldjuhul annakusaaja nõue lõpeb, kui:

1. annakusaaja on surnud enne pärandi avanemist (PäS § 55 ja § 61);
2. konkreetset annakuks määratud eset ei ole pärandvara hulgas. *Muretsemiskohustus* laieneb vaid liigitunnustega asjadele (PäS § 67 lõige 2);
3. edasilükkav tingimus ei ole saabunud 30 aasta jooksul pärandi avanemisest (PäS § 62);

4. annakusaaja loobub annakust ja ei ole määratud aseannakusaajat (PäS § 63 ja § 59).

Annakutäitja võib annaku täitmisest keelduda :

1. kuni pärandi vastuvõtmiseni (PäS § 65);
2. kui pärandvarast ei piisa annaku täitmiseks (PäS § 57 ja § 134).

Kui annakuks määratud ese on hävinud või selle väärtus on vähenenud annakutäitja süül, on annakusaajal õigus nõuda temalt kahju hüvitamist (PäS § 72). Kahju nõude ulatus ja hüvitamise viis määratakse kindlaks võlaõigusseaduse sätete järgi. Annaku täitmise kohustuse täitmise, rikkumise ja rikkumisest tulenevate õiguskaitsevahendite kasutatavuse kohta täiendavat võlaõigusseadusest.

- ✓ Reeglina annaku täitmise nõue tekib pärandi avanemisega, muutub sissenõutavaks pärandi vastuvõtmisega pärija poolt. Annakutäitja on kohustatud annakusaajale annakuks määratud eseme üle andma, kuid seda üksnes juhul, kui saab olla kindel, et pärast annaku täitmist jätkub pärandvara muude kohustuste täitmiseks.

3.5. Sihtkäsund

Sihtkäsund on testaatori pärimisõiguslik korraldus, millega ta kohustab pärijat või annakusaajat tegema teatud tegu, kuid ei anna sellele kohustusele vastavat õigust (PäS § 73 jj).

Annakutäitja ja sihtkäsundi täitja kohustuste sarnasuse tõttu võib sageli olla raske otsustada, kas tegemist on annaku või sihtkäsundi määramisega. Õiguslikud tagajärjed on kahel instituudil siiski erinevad.

Vaheteol on peamiseks kriteeriumiks kohustusele vastava nõudeõiguse olemasolu või selle puudumine. Annakutäitjal on kohustus annakusaaja ees, mille täitmist võib annakusaaja annakutäitjalt nõuda: pärija kohustus maksta 5 000 krooni *versus* annakusaaja õigus nõuda 5 000 krooni üleandmist. Sihtkäsundi täitjal on kohustus, kuid sihtkäsundiga soodustatud isik (kui ta üldse määratud on) ei või sihtkäsundi täitjalt täitmist nõuda: sihtkäsundiga koormatud pärijal on iga-aastane kohustus korraldada pärandaja mälestustseremoonia, kuid otseselt ei ole kellelgi õigus seda temalt nõuda. Sihtkäsundi puhul ei ole vajalik soodustatud isiku määramine. Samuti ei ole sihtkäsundi eesmärk kellegi rikastamine, vaid pigem teatud mittevaralise eelise loomine.

Samas ei sõltu sihtkäsundi täitmine pelgalt sihtkäsundi täitja suvast. Seadus loetleb isikud, kes võivad temalt testaatori antud kohustuse täitmist nõuda: pärija; isik, kes võib astuda sihtkäsundi täitja asemele pärijana või annakusaajana; testamenditäitja; kohalik omavalitsusüksus, kui sihtkäsundi täitmine on üldistes huvides (PäS § 74).

3.6. Sihtmäärang

Sihtmäärang on testaatori korraldus, millega ta määrab testamendis pärandile või selle osale sihtotstarbe ja nimetab isiku, kes pärandit või selle osa määratud otstarbel peab valitsema (PäS § 76). Analoogiliselt sihtkäsundiga, puudub ka sihtmäärangu puhul kohustusele vastav nõudeõigus. Erisustena võib seejuures tuua sihtotstarbelisuse (nt kohustus kasutada pärandvara heategevuseks), varalise iseloomu ja asjaolu, et isik, kellel on õigus pärandit valitseda, ei pruugi olla pärija ega annakusaaja (sarnasus testamenditäitjaga).

Kui reeglina saab sihtasutuse¹² asutada tema asutajate poolt tehtud asutamisosusega, siis siinkohal tehakse erand, lubades sihtasutust asutada ka notariaalselt tõestatud testamendi alusel (SaS § 5 lõige 3 ja § 7, PäS § 5 lõige 5, § 76 lõige 2). Näiteks saab pärandaja määrata, et pool pärandvarast tuleb kasutada tudengite välisriikide ülikoolides õppimise toetuseks ja määrab isiku, kes teeb vajalikud toimingud vastava sihtasutuse loomiseks. Sihtasutuse seaduse regulatsiooni kohaselt on välistatud sihtasutuse eesmärgi kergekäeline muutmine. Selle juhtimine, vara käsutamine ja väljamaksete tegemine saab toimuda vaid põhikirjalisi eesmärgi järgides. Sel moel saab pärandaja tahe pika aja jooksul pärast tema surma sihtasutuse eesmärgiks.

Õiguskirjanduses on avaldatud seisukoht, nagu eraldataks sihtmäärangu täitmiseks vajalik osa pärandvarast ja see läheks sihtmäärangu täitja käsutusse ilma, et pärijatel tekiks sellele varale mingeid õigusi¹³. Selline tõlgendus läheb vastuollu üldõigusjärgluse põhimõttega, sellega seatakse ohtu potentsiaalsete võlausaldajate huvid ning see on vastuolus PäS § 134 lõike 1 punktis 3 tooduga: sihtkäsundid ja sihtmäärangud täidetakse alles pärast pärandi avanemisega seotud kulutuste ja pärandaja võlausaldajate kohustuste täitmist.

¹² Sihtasutus on eraõiguslik juriidiline isik, millel ei ole liikmeid ja mis on loodud vara valitsemiseks ja kasutamiseks põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks, SaS § 1.

¹³ *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada, lk 33

3.7. Testamenditaitja

3.7.1. Testamenditaitja olemus

Testamenditaitjat nimetatakse ka **viimse tahte elluviijaks**. Tema on see, kes peab hea seisma selle eest, et testaatori tahe saaks võimalikult täpselt ellu viidud. Testamenditaitja olulisemaks eeliseks on tema erapooletus, asjatundlikkus ja usaldusväarsus pärandaja silmis.

Testamenditaitja määramise motiivid on erinevad: vajadus garanteerida annaku täitmine, soov vältida pärijatevahelisi vaidlusi pärandvara jagamisel, äritegevuse jätkamine, soov määrata pärandit valitsema isik, kellel oleks vajalikud majandus- või õigusalsed vm erialased teadmised, säilitada pärandvara või selle osa tervikuna jne.

Kuigi pärandaja eesmärgiks testamendi täitmise määramisel võis olla pärandi avanemisega seotud isikutevaheliste pingete ja tülide ärahoidmine, ei pruugi perekonnavälise isiku kaasamine sügavalt perekondliku sündmuse situatsiooni soovitud eesmärgini viia. Mittepärija kaasamine loob soodsa pinnase nii huvide konfliktiks pärandaja, pärijate ja testamenditaitja vahel kui ainest keerulisteks õigusvaidlusteks. Viimse tahte elluviimiseks antakse testamenditaitjale teatud piiratud õigused pärandvarale, mille võrra piiratakse pärijaid oma omandi kasutamisel ja kasutamisel. Testamenditaitja ja pärija vahel on seadusest tulenev võlasuhe, mis enim sarnaneb käsundiga.

Kõigi osapooltega arvestav lahendus on paremini tagatud, kui testamenditaitja õigused ja kohustused on viimse tahte avalduses võimalikult täpselt määratletud. See on oluline ka testamenditaitja vastutuse aspektist.

- ✓ Testamenditaitja on testaatori tahte elluviija, kellel on teatud õigused pärijate omandis olevale pärandvarale.

3.7.2. Testamenditaitja õigused ja kohustused

Testamenditaitja õiguste ja kohustuste sisu sõltub eelkõige pärandaja tahtest (PäS § 80 lõiked 1 ja 3). Testaator võib määrata, et testamenditaitja kohustuseks on täita kohustused pärandaja võlausaldajate ees, annakud, sihtkäsundid, sihtmäärangud jne. Kui pärandaja ei ole testamenditaitja kohustusi konkreetselt määranud, on testamenditaitja kohustatud peasjalikult hoolt kandma, et pärandaja viimne tahe saaks täidetud. Kui see on testaatori viimse tahte täitmiseks vajalik, peab

testamentitaja pärandit hoidma ja selle pärijate või annakusaajale üle andma. Kuni pärandi vastuvõtmiseni pärija poolt või hooldaja määramiseni täidab testamentitaja hooldaja kohustusi (PäS § 80 lõiked 3 ja 4, § 112 lõige 3).

Testamentitaja ameti vastuvõtmine on **vabatahtlik**. Testamentitaja kohustuste täitmist saab nõuda alates testamentitaja **ameti vastuvõtmisest**. Testamentitaja peab oma ülesande vastu võtma, millisel moel see toimub ja kuidas testamentitaja oma õigusi tõendab, on pärimisseaduses reguleerimata. Ameti vastuvõtmine on vabatahtlik, hilisem ametist loobumine on võimalik vaid mõjuval põhjusel (PäS § 79).

Testamentitajal on õigus **võtta** pärandvara hulka kuuluvaid esemeid enda **valdusesse**, kui see on testamentitaja kohustuste täitmiseks vajalik (PäS § 81). Selliselt saab ta takistada vallasasjade omandi üleandmist pärijate poolt.

Sõltumata testamentitaja määramisest on pärandvara omanik ikkagi pärija. Testamentitajal on õigus teatud juhtudel **käsutada** pärandvara hulka kuuluvaid esemeid (PäS § 80 lõige 5):

1. kui testaator on sellise õiguse testamentitajale andnud;
2. käsusutus on vajalik pärandi korrashoiuks, säilitamiseks;
3. käsusutus on vajalik annakute, sihtkäsundite jm testamentaarsete korralduste täitmiseks.

Problemaatiliselt ei võta pärimisseadus seejuures pärijatelt käsusutusõigust pärandvara hulka kuuluvatele esemetele¹⁴. Kui testaator on testamentitajale andnud käsusutusõiguse, kantakse koos pärijaga kinnistusregistrisse **märkus** testamentitaja kohta (KrS § 49²).

Testamentitajal on reeglina testamendi täitmiseks õigus esitada testamendiga õigustatud isikute huvides nõudeid kohustatud isikute vastu (PäS § 80 lõige 6). Testamentitajal on **kulutuste hüvitamise õigus**, reeglina ka **tasu nõudmise õigus** (PäS § 83).

Kui testamentitaja oma seadusest või testamendist tulenevaid kohustusi rikub, **vastutab** ta selle eest, kui ta on kohustuse rikkumises **süüdi** (PäS § 82). Kohustuse rikkumise korral võib kohus ta ametist tagandada (PäS § 85). Testamentitaja kohustuse täitmise, rikkumise ja rikkumisest

¹⁴ Pärimisseaduse muutmise seaduse kohaselt kaotab pärija käsusutusõiguse esemetele, mida testamentitaja vajab oma kohustuste täitmiseks, PäSE § 78¹.

tulenevate õiguskaitsevahendite kasutatavuse regulatsiooni täiendab võlaõigusseadus (nt kahjunõude ulatus ja hüvitamise viis).

Maksuõigus seab testamenditajale ulatusliku kohustuse tagada rahaliste ja mitterahaliste **maksukohustuste täitmine**. Maksuõigusliku kohustuse tahtliku või raskelt hooletu rikkumise korral vastutab testamenditaja maksukohuslasega solidaarselt (MKS § 8 lõige 5, § 40 lõige 1).

- ✓ Testaatoril on testamenditaja õiguste ja kohustuste kujundamisel ulatuslikud õigused. Kui testamenditaja kohustused on täpsemalt reguleerimata, on testamenditajal seadusest tulenevad kohustused, mis peaausjalikult seisnevad viimse tahte elluviimise tagamises. Testamenditajal on õigus võtta esemeid enda valdusesse ja teatud tingimustel käsutada.

4. VIIMSE TAHTA AVALDUSE VORM

Eelnevalt oleme vaadanud, milliseid võimalusi pakub pärimisseadus viimse tahte avalduse sisu kujundamisel. Käesolevas peatükis peatume lähemalt viimse tahte avalduste vormidel: lihttestament, abikaasade vastastikune testament ja pärimisleping. Suuliselt viimset taht avaldada ei või.

Pärandajal on võimalik teha viimse tahte avaldus nii, et selles sisalduks ainuüksi tema enese tahe ja et tal oleks võimalik seda iseseisvalt igal ajal muuta. Seejuures võib ta valida, kas testament kirjutada täiesti üksi või kaasata selle tegemisse tunnistajad või notar. Viimse tahte avalduse kehtivuse võib teha sõltuvaks teise isiku viimse tahte avalduse kehtivusest (abikaasade vastastikune testament). Viimset taht võib avaldada ka nii, et selle muutmise sõltub tulevase pärija tahtest (pärimisleping).

Sageli põhjustab viimse tahte avaldus vaidlusi nii oma sisu kui kehtivuse üle, seejuures ei saa enam küsida tahteavaldajalt omapoolseid selgitusi. Selleks, et tagada pärimisasja lahendamine vastavalt pärandaja tegelikule tahtele, on ka viimse tahte avalduse tegemise ja muutmise vorminõuded ranged. Osaliselt aitab vaidlusi vältida testamendi tegemise registreerimine **pärimisregiſtris**, seda eriti koduse testamendi puhul, mille registreerimine pärimisregiſtris on siiski vabatahtlik (PäS § 158 jj).

Kõik need viimse tahte avalduse vormid on tehingud. Need on tehingud, milles sisalduvad korraldused jõustuvad pärandi avanemisega. Viimse tahte avaldus ei piira pärandaja käsutusõigust tema elu ajal ega ole pärijale tagatiseks, et testamendis nimetatud või testamendi tegemise ajal olemasolev vara talle üle läheb. Enne pärandi avanemist ei teki pärijal ega teistel testamendis nimetatud isikutel subjektiivseid õigusi pärandaja varale. Alles pärast pärandi avanemist tehakse kindlaks, kas pärandaja on oma viimset tahet avaldanud ja kas see kehtib. Kui pärandaja on oma viimset tahet avaldanud mitu korda, tuleb välja selgitada millise (või milliste) järgi pärimisasi lahendada. Viimse tahte avalduse muutmisest lähemalt järgmises peatükis.

4.1. Lihttestament

Testament on ühepoolne tehing, millega pärandaja (testaator) teeb oma surma puhuks pärandi kohta korraldusi (PäS § 19 lõige 1).

Testamendi liigid (PäS § 20 jj):

1. kodune
 - a) holograafiline ehk omakäeline
 - b) tunnistajatega testament
2. notariaalne
 - a) notari tõestatud
 - b) notarile hoiule antud

Nimetatud testamendi liigid on võrdse õigusliku jõuga. Nii saab ka nt omakäelise testamendiga määrata nt testamenditäitjat, samuti saab notariaalset testamenti tühistada koduse testamendiga (PäS § 86 lõige 2). Sihtasutus on võimalik asutada vaid notariaalselt tõestatud testamendi alusel (SaS § 7 lõige 1).

Kodused testamendid kehtivad vaid kuus kuud (PäS §25). Nii käsitleb eesti õigus koduseid testamente pigem erakorraliste testamentidena ja suunab põhjendatult isikuid võimalusel otsustama notariaalse vormi kasuks. Nii on paremini tagatud pärandaja tahte väljaselgitamine, selle sõnastamine ja hilisem elluviimine vastavalt tema tegelikule tahtele. Notarite nõustamiskohustus hõlmab ka nõustamist viimse tahte avalduse vormi valikul. Koduste testamentide puhul on notariaalse tõestamise asemel usaldustagatiseks kas omakäelisus või kahe tunnistaja juuresviibimine.

4.1.1. Omakäeline testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on asjaolu, et selle on testaator esimesest viimase täheni ise käsitsi kirjutanud. Vaieldamatult on see testamendi liik kõige sõltumatult teostatavam, kiirem ja odavam viimse tahte avaldamise viis. Samas viimse tahte elluviimise seisukohast kahtlemata riskantsem: selle tegemine võib saladuseks jääda, seda ei pruugita üles leida, seda on hõlbus hävitada ja võltsida, kahtluse alla võib sattuda selle tõesuse, kirjapandu tõlgendamine vastavalt tegelikule tahtele ei pruugi õnnestuda.

Holograafilise ehk omakäelise testamendi täiendavad kehtivuse eeldused (PäS §-d 24 ja 25):

1. Omakäelisusnõude 100% -line täitmine;
2. Testaatori allkiri (autorsuse ja tahteavalduse ehtsuse ning lõpetatuse indikaator);
3. Testamendi tegemise kuupäev või võimalus tuvastada kuupäeva muul moel;
4. Testament on tehtud viimase 6 kuu jooksul enne pärandi avanemist (PäS § 25).
 - ✓ Algusest lõpuni testaatori oma käega kirjutatud testament, mis kehtib vaid 6 kuud.

4.1.2. Tunnistajate juuresolekul alla kirjutatud testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on asjaolu, et sellele on alla kirjutatud tunnistajate juuresolekul. Seejuures ei kohaldu omakäelisusnõue. Tunnistajad ei pea teadma testamendi sisu, kuid nende kohustuseks on tunnistada testamendi allkirjutamise fakti testaatori poolt konkreetsel kuupäeval ja kinnitada, et nende arusaamise kohaselt on testaator teo- ja otsustusvõimeline.

Tunnistajate juuresolekul alla kirjutatud testamendi täiendavad kehtivuse eeldused (PäS §-d 23 ja 25):

1. Kahe
2. teovõimelise tunnistaja
3. üheaegne juuresolek (allkirjastamise hetkel)
4. Tunnistaja ega tema lähisugulased ei ole testamendiga soodustatud isikuks (PäS § 23 lõiked 4 ja 5)

5. Testamendi tegemise kuupäev või võimalus tuvastada kuupäeva muul moel
6. Testaatori allkiri (autoriususe ja tahteavalduse ehtsuse ning lõpetatuse indikaator)
7. Testament on tehtud viimase 6 kuu jooksul enne pärandi avanemist (PäS § 25)
 - ✓ Tunnistajate juuresolekul alla kirjutatud testament, mis kehtib vaid 6 kuud.

4.1.3. Notari hoiule antud testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on esiteks asjaolu, et selle tegemisse on kaasatud notar, kuid notar ei osale viimse tahte avalduse sisu kujundamisel ega koostamisel. Vajadus sellise testamendi liigi järele võib olla nt juhul, kui pärandaja soovib oma viimse tahte avalduse sisu isegi notari eest surmani saladuses hoida.

Pärandaja annab varem valmis kirjutatud testamendi isiklikult üle notarile ja kinnitab, et üleantu on tema testament (PäS §22). Notar ei tutvu testamendi sisuga (PäSKord § 2 lõige 2). Kuna testament antakse hoiule kinnises ümbrikus, ei vastuta notar selle eest, kas ümbrik üldse midagi sisaldab või kas selles sisalduv vastab seadusele. Notar tõestab isiku avalduse, et üleantud ümbrik sisaldab tema testamenti (TõestS § 31).

- ✓ Kinnises ümbrikus notarile üleantud testament, kusjuures notar tõestab üleandmisavalduse mitte testamendi sisu.

4.1.4. Notari tõestatud testament

Selle testamendi liigi olulisemaks tunnuseks on asjaolu, et selle tegemisse on kaasatud notar, kes pärandaja suulise või varem valmis kirjutatud tahteavalduse tõestab (PäS § 21 ja § 24 lg 2).

See testamendi liik on vaieldamatult õiguskindlaim. Notar on kohustatud viimse tahte avalduse tõestamisel tuvastama isiku testeerimisvõime, selgitama välja pärandaja tõelise tahte, selgitama talle sõltumatult ja erapooletult erinevaid õiguslikke võimalusi oma eesmärkide saavutamisel ja surmapuhuste korralduste õiguslikke tagajärgi, hoiatama mittesoovitud tagajärgede eest ning seejärel sõnastama inimese tahte ühemõtteliselt ja juriidiliselt korrektselt. Notari nõustamiskohustus hõlmab ka selgitusi viimse tahte muutmise võimaluste kohta (TõestS § 18, NotS § 30). Notar

võib avaldada andmeid testamendi olemasolu ja sisu kohta ainult pärast testaatori surma (NotS § 3 lõige 3, PäS § 120).

Testamenti või pärimislepingut võib põhimõtteliselt tõestada iga notari, tuleb vaid meelepärase notari juures aeg kinni panna. Testamendi tõestamisel lähtub notari oma üldistest ametikohustustest ja testamendi tõestamise eriregulatsioonist tõestamiseseaduses jt notariaalõigusaktides. Notari on kohustatud tuvastama pärandaja isiku ja teo- ja otsustusvõime (testeerimisvõime) (TõestS §-d 9, 10 ja 11). Testamendi tõestamiseks tuleb koostada notariaalakt ja see notari juuresolekul osalejatele ette lugeda, nende poolt heaks kiita ning osalejate ja notari poolt omakäeliselt allkirjastada (TõestS §-d 6 ja 13). Testamendi tõestamise tasu on reguleeritud notari tasu seaduses tehingu väärtusest mittesõltuvalt kindla tasumäärana.

- ✓ Notarile avaldatud viimne tahe, mille notari tõestab. Siinjuures on eriti tähendusrikas notari ulatuslik nõustamiskohustus.

4.2. Abikaasade vastastikune testament

Abikaasade vastastikuse testamendi eesmärk on võimaldada viia abikaasadel ellu nende **ühine tahe** surma puhuks. Kauem elav abikaasa saab varem surnud abikaasa pärijaks.

Abikaasade vastastikusel testamendis sisaldub kummagi abikaasa isiklik pärija määramise korraldus, mille kehtivus on seadud sõltuvusse teise abikaasa vastava korralduse kehtivusest, st **korraldused on vastastikused** ehk korrespektiivsed: ühe abikaasa korraldus on tehtud teise abikaasa vastavat korraldust arvestades ja selle korralduse kohta võib öelda, et ilma teise abikaasa vastava korraldusega ei oleks seda korraldust tehtud (PäS § 87).

On võimalik teha ka **abikaasade vastastikune testament kolmanda isiku kasuks** (nn Berliini testament): abikaasade vastastikune testament, millega määratakse ka *lõpp-pärija* üleelanud abikaasa surma puhuks (PäS § 88). Pärandi abikaasade vastastikuse testamendi järgi vastu võtnud üleelanud abikaasa kaotab oma testeerimisvabaduse (PäS § 88 lõige 2). See tähendab, et ta ei saa oma surma puhuks enam teistsuguseid korraldusi teha. Kauem elav abikaasa saab varem surnud abikaasa pärijaks, kuid tema surma korral saab pärijaks mõlema abikaasa määratud isik ja üleelanud abikaasa siin midagi muuta ei saa.

Võrreldes lihttestamendiga on abikaasade vastastikune testament õigusliku konstruktsiooni poolest nõudlikum. See väljendub ka kõnealuse testamendi liigi **tühistamise võimaluse komplitseerituses**. Nimelt loetakse korraldus tühistatuks vaid juhul, kui on täidetud kõik Päs §-s 91 ettenähtud eeldused. Tühistamisele esitatavatel nõuetel peatume lähemalt järgmises peatükis. Ka abikaasade vastastikuse testamendiga tehakse olemuslikult siduvaid korraldusi, kuid need muutuvad siduvaks alles pärast ühe abikaasa surma. Kui ei ole kokku lepitud teisiti, säilib üleelanud abikaasal pärandvara hulka kuuluvate esemete **käsitamisõigus** (Päs § 88 lõige 3).

Õiguslik keerukus tähendab ka suurenenud vajadust potentsiaalsetele pärijatele selgitada valitava viimse tahte avalduse vormi eeliseid ja puudusi, sobivust pärandaja eesmärkidega ning alternatiivseid lahendusi. Seetõttu saab abikaasade vastastikust testamenti teha vaid **notariaalses vormis** (Päs § 87 lõige 3).

- ✓ Abikaasade ühise tahte notariaalne testament, kus pärija määramine on vastastikuses sõltuvuses teise abikaasa pärija määramisega. Muutmine pärandajate elu ajal on võimalik, kuid seotud täiendavate tingimustega.

4.3. Pärimisleping

Testeerimisvabadus hõlmab ka testaatori õigust ümber mõelda ja kord tehtud testament igal ajal vabalt tühistada. Abikaasade vastastikuse testamendi tühistamisel tuleb pärandajate elu ajal arvestada täiendavate tingimustega, pärast ühe abikaasa surma muutuvad selles sisalduvad korraldused siduvaks ja ühepoolse tühistamise õigus põhimõtteliselt lõpeb. Pärimisleping on selline viimse tahte avaldus, milles sisalduvad pärija ja annakusaaja määramise korraldused muutuvad pärandaja jaoks siduvaks juba tema elu ajal, st põhimõtteliselt ei saa pärandaja neid ühepoolselt muuta.

Pärimislepingu eesmärk: **korralduste siduvus juba pärandaja eluajal** garanteerib selle, et ei varasemad ega hilisemad testaatori viimse tahte avaldused ei kahjusta lepingujärgse isiku positsiooni saada pärijaks või annakusaajaks (Päs § 95).

Sisuliselt lepivad pärandaja ja lepingus nimetatud isik kokku, et viimasel on õigus pärandi avanemisel pärand vastu võtta või nõuda annaku täitmist ja ilma teise lepingu poole nõusolekuta testaator uut pärijat või

annakusaajat nimetada ei saa. Testaator võib küll teha uue viimse tahte avalduse, kuid pärimisasi lahendatakse ikkagi pärimislepingu kui kõrgema õigusliku jõuga viimse tahte avalduse alusel (PäS § 9 lõige 2, § 95 lõige 4).

Pärimisleping on omapärane **topeltnatuuriga puhtalt pärimisõiguslik instituut**. Pärimisleping on viimse tahte avaldus, mis tehakse lepingu vormis. See on kahepoolne tehing surma puhuks, st selles sisalduvad korraldused jõustuvad pärandi avanemisega.

Seejuures ei ole tegemist ei võlaõigusliku ega asjaõigusliku lepinguga. Pärandaja ei võta võlaõiguslikku kohustust teha surmapuhuseid käsutusi, vaid teeb seda; lepingujärgne pärija või annakusaaja ei võta endale kohustust pärand vastu võtta, vaid tal säilib õigus pärandist pärast pärandi avanemist loobuda. Lepingujärgne pärija või annakusaaja ei omanda ka vaatamata korralduse siduvusele pärimislepingu sõlmimisega subjektiivseid õigusi pärandvarale. Pärimislepingu sõlmimine ei too kaasa vahetuid muudatusi asjaõiguslikus olukorras ega piira pärandaja käsutusõigust (PäS § 96).

Samas on see leping kahe või enama isiku vahel, millega testaator **piirab oma testeerimisvabadust**. Pärandaja on oma lepinguliste korraldustega seotud ega või neid ühepoolset muuta (PäS § 95 lõige 4). Sellest põhimõttest on ka erandeid, kuid sellest lähemalt järgmises peatükis.

Lepingujärgsele pärijale läheb pärast pärandi vastuvõtmist üle see vara, mis kuulus pärandajale tema surma päeva seisuga. Pärimisleping ei taga lepingujärgsele pärijale pärandvara üleminekut teatud kindlas koosseisus. Vajadusel võivad pooled sellise võlaõigusliku kokkuleppe sõlmida, näiteks võib pärandaja võtta endale kohustuse teatud eset mitte võõrandada. Mõnevõrra kaitseb lepingujärgset pärijat või annakusaajat pärandaja motiivitu vara laialikinkimise eest PäS §96 lg-st 3 tulenev **väljaandmisõue** : kui pärandaja on teinud kingituse eesmärgiga tekitada kahju lepingujärgsele isikule, on viimasel õigus nõuda ühe aasta jooksul pärandi vastuvõtmisest kingina saadu kingisaajalt välja.

Pärimislepingu elemendid, st **siduva toimega korraldused on pärija ja annakusaaja määramine** (PäS §-d 95 ja 97). Muu võimalik samas dokumendis sisalduv pärimisõiguslik korraldus, nt testamenditäitja määramine, on ühepoolne testamentaarne korraldus, mida saab ilma teise poole nõusolekuta muuta.

Pärimisleping võib olla sõlmitud arvestusega, et lepingujärgne pärija või annakusaaja võtab endale kohustuse, mis on aluseks pärandi saamisele (PäS § 95 lõige 2). Nii võib näiteks pärimislepingu sõlmimine olla lepingujärgsele isikule tagatiseks, et kui ta pärandajat tema elu ajal hooldab või maksab tema korteri üüri, saab ta pärast pärandaja surma tema pärijaks. Samuti võib pärandaja võtta endale kohustuse, nt maksta teatud summa lepinguga pärimisest loobuvale isikule (PäS § 98). Õigustehniliselt saab selline kokkulepe olla vaid eraldiseisev võlaõigusliku kohustuse võtmine – pärimislepingu kausaaltehing –, kuid nende kohustuste rikkumine annab aluse vabanemiseks pärimislepinguga soovitud siduvusest (PäS § 103 lõiked 4 ja 5).

Eriline pärimislepingu liik on **pärimisest loobumise leping** (PäS §-d 98 ja 99).

Pärimisest loobumise leping on leping, millega seadusjärgne pärija käsutab oma tulevikus tekkivat õigust pärida, sellest loobudes. Kusjuures lepingulise pärimisest loobumise korral ei ole loobujal erinevalt PäS §-st 116 õigust ka sundosale.

Õiguslik keerukus ja pärimislepingu spetsiifika tähendab ka suurenenud vajadust potentsiaalsetele pärijatele selgitada valitava viimse tahte avalduse vormi eeliseid ja puudusi, sobivust pärandaja eesmärkidega ning alternatiivseid lahendusi. Seetõttu saab analoogiliselt abikaasade vastastikuse testamendiga ka pärimislepingut teha vaid **notariaalses vormis** (PäS § 100).

- ✓ Pärimislepinguga lepivad pärandaja ja lepingu teine pool notariaalses vormis kokku, et lepingus nimetatud isik saab pärijaks või annakusaajaks ja seda testator ilma lepingu teise poole nõusolekuta muuta ei saa.

5. VIIMSE TAHTA AVALDUSE MUUTMINE JA KEHTETUS

Testeerimisvabadus hõlmab ka testatori õigust kord avaldatud viimset tahet muuta. Viimse tahte avaldusega soovitud tagajärjed saavad olla vaid kehtival viimse tahte avaldusel. Kuna viimse tahte avaldus on tehing, kehtib siinkohal tsiviilseadustiku üldosa tehingute kehtetuse regulatsioon. Neist ja pärimisseadusest tulenevatest täiendavatest kehtetuse alustest lähemalt allpool.

Selleks, et tagada pärimisasja lahendamine õiglaselt ja vastavalt pärandaja tegelikule – ja viimasele – tahtele, on viimse tahte avalduse tegemisele ette nähtud ranged reeglid. Nende eiramine võib kaasa tuua karmima õigusliku tagajärje: viimse tahte avalduse tühisuse. See tähendab, et õiguslikus mõttes ei ole viimse tahte avaldust kunagi tehtudki. Kui näiteks kolm kuud enne pärandi avanemist tehtud omakäelisel testamendil ei ole märgitud selle tegemise kuupäeva ja seda ei ole võimalik muul moel tuvastada, seda testamenti pärijate kindlaksmääramisel arvesse ei võeta ja pärimisasi lahendatakse seadusjärgset pärimiskorda arvestades.

Viimse tahte avaldus võib olla küll kehtivalt tehtud, kuid võib siiski hiljem oma kehtivuse kaotada, kui see on tehtud eksimuse, pettuse, ähvarduse jm tühistamise aluste tõttu. Ka sellisel juhul loetakse viimse tahte avaldus kehtetuks algusest peale.

Viimse tahte avaldusega soovitud õigusliku tagajärje saabumine võib olla välistatud ka pärandajaga mitteseotud asjaoludel. Nii ei saa pärijaks testamendijärgne pärija, kui nimetatud isik pärandist loobub või enne pärandi avanemist sureb. Kui see oligi ainuke testamentaarne korraldus, kaotab testament kehtivuse ja pärijad määratakse kindlaks seadusjärgset pärimiskorda arvestades (erand PäS § 30).

Käesolevas õppematerjalis hõlmab mõiste tühistamine nii viimse tahte avalduse tühistamist pärandaja enda poolt kui teiste isikute poolt, enne pärandi avanemist ja pärast seda, tühistamist uue surmapuhuse korralduse tegemisega täielikult või osaliselt ning tühistamist tsiviilseadustiku üldosa mõttes.

5.1. Viimse tahte avalduse tühisus

Testamendil, pärimislepingul või selle osal ei ole algusest peale soovitud õiguslikku toimet (PäS § 93, § 103 lõige 1).

Tühisuse aluste osas viitab pärimisseadus tsiviilseadustiku üldosa seadusele: vorminõude eiramine (nt suulised testamendid), testeerimisvõime puudumine (nt alaealise testament), vastuolu heade kommete ja avaliku korraga, vastuolu seadusega.

Pärimisseaduses on sätestatud ka täiendavad tühisuse alused: koduse testamendi kehtivusaja ületamine (PäS § 25 lõige 1), andmete puudumine koduse testamendi tegemise päeva kohta (PäS § 25 lõige 2), viimse tahte

avalduse kõik korraldused on mõttetud, vastukäivad ja arusaamatud (PäS § 93); abikaasade vastastikuse testamendi tühisus abielu lahutuse korral ja üleelanud abikaasa pärandist loobumise korral (PäS §92); pärimislepingujärgse pärija või annakusaaja surm enne pärandi avanemist, jõudmata oma kohustusi oluliselt täita (§ 103 lõige 7). Pärimisseadus loeb tühiseks ka pärandaja enda poolt tühistatud testamendid (PäS §-d 93 ja 86).

Sageli koosneb viimse tahte avaldus mitmest surmapuhusest korraldusest: on määratud pärija, annakusaaja, testamenditäitja, tehtud pärandvara jagamiskorraldused. Kui üks nendest korraldustest on tühine, ei tähenda see automaatselt veel kogu viimse tahte avalduse tühisust. Viimse tahte avalduse ühe osa tühisus toob kaasa teiste osade tühisuse, kui viimse tahte avaldus on osadeks jagatav ja võib eeldada, et see oleks tehtud ka tühise osata (TsÜS § 85). Nii võib olla tühine annaku määramise korraldus, kuid pärija määramise korraldus kehtib.

- ✓ Viimne tahe on tühine, st algusest peale kehtetu, vaid seaduses sätestatud alustel.

5.2. Viimse tahte avalduse tühistamine pärandaja poolt

5.2.1. Testamendi tühistamine pärandaja poolt

Testeerimisvabadus hõlmab ka isiku vabadust testamenti igal ajal vabalt muuta. Seejuures ei pea ta oma eelistuste muutumist põhjendama, kelleltki nõusolekut küsima ega kellegagi jagama.

Testamenti on lihtne muuta. Selleks tuleb teha uus testament või pärimisleping, mille sisu on lihtsalt varasemaga vastuolus: pärija A asemel on nimetatud pärijaks B. Uues viimse tahte avalduses võib olla ka kirjas vaid, et tühistan kõik varasemad viimse tahte avaldused, mille tulemusel lahendatakse pärimisasi seadusjärgset pärimiskorda arvestades.

Koduse testamendi tühistamine võib toimuda ka selle hävitamisega testaatori poolt (PäS § 86).

Õigusliku jõu poolest on lihttestamendi liigid võrdsed: notariaalset testamenti saab tühistada ka koduse testamendiga (PäS §86 lõige 2). Teinekord võib uue notariaalse testamendi tegemine puhtpraktilistel asjaoludel edasi lükkuda. Kuni see teostub, ongi soovitatav vahepeal muutunud tahe koduses testamendis kajastada ja selle tegemine

testamendiregistris registreerida. Seejuures tuleb aga olla tähelepanelik, et uus notariaalne testament enne koduse testamendi 6 kuulist kehtivusaja möödumist tehtud saaks (PäS § 86 lõige 6).

Varasem testament muutub kehtetuks vaid ulatuses, milles ta on uuema testamendiga vastuolus (PäS § 86 lõiked 3 ja 4). Näiteks on pärandaja teinud testamendi, mille kohaselt on A ainupärija. Aastaid hiljem teeb testator testamendi, mille kohaselt pärib B ½ mõttelise osa pärandvarast. Varasem testament on tühistatud vaid osaliselt: A ja B pärivad kumbki ½ mõttelise osa pärandvarast.

Täieliku vastuolu korral sätestab seadus eelduse, et varasem testament on jäädavalt tühistatud (PäS § 86 lõige 5). Suure erandina taasjõustub notariaalne testament, kui hilisem kodune testament PäS §-s 25 toodud alustel kehtivuse kaotab (PäS § 86 lõige 6).

- ✓ Pärandaja võib testamenti muuta koduse testamendi hävitamisega, uue testamendi või pärimislepinguga, osaliselt või täielikult. Varasem testament muutub kehtetuks vaid ulatuses, milles ta on uuema testamendiga vastuolus.

5.2.2. Abikaasade vastastikuse testamendi tühistamine pärandajate poolt

Märgatavalt keerulisem muuta viimset tahet, mis avaldatud abikaasade vastastikuse testamendi vormis. Kuna on tegemist kahe kummagi abikaasa ühepoolse korraldusega, võib kumbki abikaasa mõlema abikaasa eluajal oma korralduse küll ühepoolset tühistada (PäS § 91). Kuid ühise otsuse ja vastastikkusseose respektseerimise eesmärgil loetakse abikaasade vastastikune testament tühistatuks üksnes siis, kui täidetud on kõik PäS §-s 91 ettenähtud eeldused:

1. teine abikaasa
2. on kätte saanud
3. notariaalses korras edastatud
4. teate abikaasade vastastikusel testamendis sisalduva korralduse tühistamise kohta.

Kaitsmaks varemsurnud abikaasa usku ühise otsuse elluviimisesse, lõpeb ühepoolne tühistamisõigus pärast ühe abikaasa surma (PäS § 88 lõige 2).

- ✓ Abikaasade vastastikuse testamendi tühistamisele on ette nähtud ranged protseduurireeglid.

5.2.3. Pärimislepingu tühistamine pärandaja poolt

Pärimislepingu tühistamine on reegljuhul praktiliselt võimatu. Nagu varasemast mäletad, ongi korralduste siduvus pärimislepingu olemuslikuks tunnuseks. Pärimislepingu sõlmimisega piirab testaator oma testeermisvabadust. Pärandaja on oma lepinguliste korraldustega seotud ega või neid ühepoolset muuta (PäS § 95 lõige 4). Erandina on tal see õigus (PäS § 102 lõige 1):

1. kui pooled on ühepoolse lõpetamise tingimustes eelnevalt kokku leppinud;
2. kui soodustatud isik on toime pannud kuriteo pärandaja või tema abikaasa või pärandaja alaneja / üleneja sugulase vastu.

Loomulikult saab pärimislepingu tühistada lepingujärgse pärija või annakusaaja nõusolekul.

Pärimisleping loetakse muudetuks või lõpetatuks üksnes siis, kui täidetud on kõik PäS §-s 102 ettenähtud eeldused:

1. teine lepingupool
2. on kätte saanud
3. notariaalses korras edastatud
4. teate pärimislepingu muutmise või lõpetamise kohta.

Kuna pärimislepingu korraldused on pooltele siduvad ju ba nende eluajal, on selle tühistamisel üldosa mõttes teatavad erisused. Esiteks on testaatoril endal õigus pärimisleping üldosas toodud alustel (eksimus, pettus, ähvardus ja vägivald, raskete asjaolude ärakasutamine) tühistada (PäS § 103 lõiked 2 ja 3). Lisaks näeb pärimisseadus ette täiendava tühistamise aluse: pärimislepingu teise poole võetud kohustuse rikkumine, mis oli aluseks pärandi saamisele (PäS § 103 lõige 4).

- ✓ Pärimislepingu tühistamine võimalik poolte kokkuleppel. Ühepoolset võimalik vaid erandkorras. Tühistamisele on ette nähtud ranged protseduurireeglid. Pärandajal on õigus nõuda pärimislepingu kehtetuks tunnistamist üldosa mõttes ja seda ka juhul, kui pärimislepingu teine pool kausaalkohustust rikub.

5.3. Viimse tahte avalduse tühistamine kolmandate isikute poolt

Siinkohal on tegemist olukorraga, kus testament või pärimisleping põhimõtteliselt kehtib, kuid tühistamisõiguslik isik võib selle tühistamisaluse olemasolul tühistamistähtaja jooksul vastava tahteavalduse tegemisega algusest peale tühiseks muuta. Tühistamise eelduseks on erinevus pärandaja tahteavalduse ja tegeliku tahte vahel. Siiski on testamendi ja pärimislepingu tõlgendamisel üldistest tsiviilõiguslikest printsiipidest tulenevalt eesõigus. Siinjuures sätestab pärimisseadus rea tõlgendamisjuhiseid (PäS § 27 jj). Kui testamendi mõnda korraldust saab tõlgendada mitut moodi ning ei ole alust neist ühte eelistada, eelistatakse tõlgendust, mille kohaselt testament jääb kehtima võimalikult suuremas ulatuses. Reguleerimata küsimustes tuleb tugineda tsiviilseadustiku üldosas toodud tõlgendamisreeglitele.

Tühistamise aluste osas viitab pärimisseadus tsiviilseadustiku üldosa seadusele: eksimus, pettus, ähvardus ja vägivald, raskete asjaolude ärakasutamine (PäS § 94).

Tühistamisõiguslikud isikud on isikud, kellele tuleks otseselt kasuks tühistatava tehingu kehtetus: pärijad, annakusaajad ja teised huvitatud isikud (PäS § 94 lõige 2, § 103 lõige 3). Kui pärimislepingujärgne pärija on pärimislepingu alusel pärimisest loobunud põhjusel, et ta pidi loobumise eest tasu saama, kuid seda ei saanud, on tal õigus nõuda pärimislepingu või selle osa kehtetuks tunnistamist (PäS § 103 lõige 5).

Tühistamise õigus tekib üksnes **pärast testaatori surma**.

Tühistamise menetlusliku külje pealt nähakse pärimisseaduses ette erinormid. Viimse tahte avalduse kehtetuks tunnistamist võib **nõuda pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul** (PäS § 94 lõige 2, § 103 lõige 3). Teise erandina üldosast, kus tehingu tühistamine toimub tahteavalduse tegemisega teisele poolele, on pärast testaatori surma testamendi või selle osa, samuti pärimislepingu kehtetuks tunnistamisel kohtu kui erapooletu otsustaja poole pöördumine möödapääsmatu (PäS § 94 lõige 1, § 103 lõige 2).

6. PÄRIMISE KÄIK

Eelnevates peatükkides käsitlesime pärimisõiguslikke norme, millega pärandaja peab arvestama oma viimse tahte kujundamisel. Käesolevas peatükis vaatame lähemalt norme, mis omandavad tähenduse pärast pärandi avanemist: mida on vaja pärandaja vara üleminekuks pärijale, milline on pärija vastutus võlausaldajate ees, kuidas saab pärija ennast kaitsta nõuete täitmise eest oma varast ja kuidas on reguleeritud kaaspärijate omavahelised suhted ja nende suhted kolmandate isikutega.

Pärimise esimeseks eelduseks on pärandi avanemine. Enne seda ei ole pärijal ega teistel pärandi avanemisega seotud isikutel pärimisõigusest tulenevaid õigusi ega kohustusi. Pärandi avanemisega tekib pärima õigustatud isikul õigus pärand vastu võtta. **Pärima õigustatud isiku kindlaksmääramiseks** tuleb esmalt küsida, kas on tehtud viimse tahte avaldus, mis on selle sisu, kas see sisaldab ka korraldusi pärija isiku suhtes (nt pärimislepinguga pärimisest loobumine), kas see katab kogu pärandvara, kas see on kehtiv, kas on sundosa pärima õigustatud isikuid, kas isik on pärimisvõimeline ja ega ta ei ole pärimiskõlbmatu.

Pärima õigustatud isikul on sisuliselt kaks võimalust: kas **võtta pärand vastu** ja saada pärandaja õigusjärglaseks või **pärandist loobuda** ja kaotada seeläbi kõik pärandi avanemisega seotud õigused ja kohustused. Sellisel juhul läheb õigus pärand vastu võtta üle kas testamendis nimetatud asepärijale või järgmisele seadusjärgsele sugulasele. Kui pärija või tema asukoht ei ole teada, on pärandvara säilimiseks ja selle eesmärgipäraseks kasutamiseks võimalik rakendada **pärandvara hoiumeetmeid**.

Pärandi vastuvõtnud pärijale läheb üle pärandaja vara pärandi avanemise päeva koosseisus. Õiguste ja kohustuste üleminek üldõigusjärgluse korras tähendab muuhulgas ka seda, et pärijale lähevad üle kõik sellel hetkel olemasolevad **pärandaja kohustused**. Pärijatel on kasulik pärandvara koosseis enne pärandi vastuvõtmist võimalikult täpselt kindlaks teha, et siis vajadusel oma vastutust pärandaja võlausaldajate ees õigeaegselt piirata. **Vastutuse piiramine** tähendab, et kuigi pärijale lähevad pärandi vastuvõtmisega üle kõik õigused ja kohustused tervikuna, on ta võlausaldajate nõudeid kohustatud täitma vaid pärandvarast saadu ulatuses, seejuures kindlat kohustuste täitmise järjekorda arvestades.

Pärandi avanemisega võib tekkida ka rida seotud õigussuhteid. Nii tekib testamenditajal õigus amet vastu võtta ja vastuvõtmisega seotud kohustused, annakusaajal õigus nõuda annakuks määratud eset, järelpärijal tekib õigus nõuda oma õiguste tagamist, võlausaldajatel on kasulik oma nõuetest teada anda, pärandvara hulka kuuluvad esemed tuleb kolmandatelt isikutelt välja nõuda jne. Võib juhtuda, et esmalt peab ennast pärijaks üks, seejärel selgub aga, et tegelikult on õigus pärida kellelgi teisel. Hoiumeetmete rakendamisega kaasatakse pärimisasja veel üks isik – pärandvara hooldaja. Mistahes vaidlused lahendab osapoolte vahel kohus. Notar lahendab pärimisasju pärimisseaduses sätestatud juhtudel ja korras (NotS § 29 lõige 2).

6.1. Pärandvara hoiumeetmed

Isiku surmaga lõpeb küll tema õigus- ja teovõime, kuid reeglina jäävad tema õigused ja kohustused püsima ning vajavad sageli kiiret ja asjatundlikku valitsemist. Pärandvara hoiumeetmete eesmärk on tagada pärandvara säilimine ja selle eesmärgipärane valitsemine. Seejuures on sagedasemaks põhjuseks, et pärija või tema asukoht ei ole teada (PäS § 111).

Sõltuvalt konkreetsetest asjaoludest, on võimalik valida nelja erineva pärandvara hoiumeetme vahel (PäS § 110):

- 1) pärandvara valitsemise korraldamine;
- 2) pärandvara eraldamine pärija varast;
- 3) pärandi avanemise teate avaldamine;
- 4) hagi tagamise abinõude rakendamine¹⁵.

¹⁵ TsKMS § 156 lõige 1 kohaselt on hagi tagamise abinõud:

- 1) kostjale kuuluvale kinnisasjale kohtuliku hüpoteegi seadmine;
- 2) vara käsutamise keelumärke tegemine vararegistris;
- 3) kostja või teise isiku valduses oleva kostjale kuuluva vallasvara arestimine;
- 4) kostjal elukohast lahkumise keelamine;
- 5) kostjal teatud tehingute ja toimingute tegemise keelamine;
- 6) teisel isikul kostjale vara üleandmise või kostja suhtes muude kohustuste täitmise keelamine;
- 7) vara arestist vabastamise hagi esitamise korral vara sundmüügi peatamine;
- 8) sissenõudmise peatamine täitemenetluses, kui täitedokument on hagi esitamisega vaidlustatud.

Pärandvara hoiumeetmete rakendamine on **hagita menetlus** (TsKMS §-d 281 jj). Pärandvara hoiumeetmete rakendamine ei toimu automaatselt, vaid reeglina **huvitatud isiku initsiatiivil**. Pärandvara hoiumeetmete rakendamise avalduse võib esitada notar, pärija, pärandi hooldaja, testamenditäitja, pärandaja võlausaldaja, pärandisse kuuluva vara kaas- või ühisomanik või muu huvitatud isik kohtule pärandi avanemise koha järgi (PäS § 111 lõige 1; TsKMS § 281 lõige 1). Pärandvara hoiumeetmete rakendamise avalduses märgitakse pärandvara koosseis ja asukoht ning põhjendus, miks pärandvara hoiumeetmete rakendamine on vajalik, samuti, millise vara suhtes ja millise hoiumeetme rakendamist soovitakse (TsKMS § 281 lõige 2).

Ulatuslikum pärandvara hoiumeede on **pärandvara valitsemine** (PäS § 112). Kui soovitakse, et kohus nimetaks pärandvara valitsemiseks hooldaja, tuleb avalduses märkida, kelle nimetamist hooldajaks soovitakse (TsKMS § 281 lõige 3). Analoogiliselt testamenditäitjaga, tuleks hooldaja isiku valimisel olla ettevaatlik, sest heaperemeheliku valitsemiskohustuse ja pärandvara säilitamiskohustuse kõrval on tal ka kohustus täita võlausaldajate nõuded ning pärandvara hulka kuuluvate esemete käsutamise õigus (PäS § 112 lõige 3). Kinnisasja üle võib ta siiski käsutada vaid kohtu loal (PäS § 112 lõige 4, TsKMS § 286). Eriti oluline on seejuures, et pärijal ei ole õigust käsutada pärandvara, mis on antud hooldaja valitseda (PäS § 112 lõige 5). Kui pärandvara hooldaja rikub oma kohustusi, on kohtul õigus ta ametist vabastada (PäS § 112 lõige 2). Pärandvara valitsemise lõpetab kohus, määrates ka hooldajale makstava tasu suuruse (PäS § 112 lõige 6, § 113). Hooldaja vastutuse osas on määravaks, kas hooldaja on rikkunud oma kohustusi, nt heaperemehelikku valitsemiskohustust, või mitte.

Pärandvara eraldamise nõude eelduseks on pärija selline tegevus või tema varaline seisund, mis võib kahjustada pärandi võlausaldajaid (PäS § 114). Pärandvara eraldamist saab taotleda kohtus. Pärija isikliku ja pärandvara eraldamine on eraldamine õiguslikus mõttes, pärandvara valitsemiseks nimetatakse hooldaja, kelle põhikohustus on täita pärandvaral lasuvad kohustused ja anda nõuete rahuldamisest ülejääv vara pärijatele. Võlausaldaja, kes nõudis pärandvara eraldamist, pärija isiklikust varast täitmist nõuda ei või.

- ✓ Pärandvara hoiumeetme rakendamise tagatakse pärandvara säilimine ja eesmärgipärane valitsemine ja neid rakendab kohus hagita menetluse korras huvitatud isiku taotluse alusel.

6.2. Pärandi vastuvõtmine

6.2.1. Pärimissüsteemid

Maailmas tuntakse nelja pärandaja vara ülemineku süsteemi pärijale:

1. omandamine *ipso iure* ehk *loobumissüsteem* (nt *Saksamaa*);
2. omandamine omandaja vastava tahteavaldusega (nt *Eesti*);
3. omandamine ametliku järelevalvemenetlusega (nt *Austria*);
4. omandamine pärandvara valitseja sekkumisega (nt *Inglismaa*).

Eestis oli pärandi vastuvõtmise süsteem reguleeritud juba Balti eraseaduses ja samadest põhimõtetest lähtuti ka 1940. aasta tsiviilseadustiku eelnõu ettevalmistamisel. Kuna pärimisseaduse muutmise seadusega on kavas asendada senine pärandi vastuvõtu süsteem pärandist loobumise süsteemiga, vaatame neid kahte süsteemi lähemalt.

Loobumissüsteemi puhul muutub pärija kogu pärandvara omanikuks seaduse alusel sõltumata sellest, kas ta seda tahab või mitte. Isik saab pärijaks ilma, et ta oma pärimisõigusest midagi teaks või oma pärimisõiguse maksmapanekuks midagi tegema peaks. Pärandaja surmaga läheb pärandaja vara ja selle valdus automaatselt pärijale üle. Siiski ei ole tegemist sundpärimisega – pärijatel on võimalik pärandist loobuda. Arvestades inimeste senist käitumist, võetakse pärand vastu mitte ainult materiaalsel vaid ka moraalsel kaalutlustel, mistõttu on pärandist loobumine pigem erand.

Vastuvõtusüsteemi puhul automaatset pärandvara üleminekut ei toimu, vaid see sõltub pärija tahtest. Pärandvara läheb pärijale üle vaid siis, kui pärija oma sellekohast taht pärandi vastuvõtmisega avaldab. Selleks, et saada pärandvara hulka kuuluvate esemete omanikuks, peab pärija tegema kindla seaduses sätestatud toimingu. Nii jääb pärandi avanemise ja selle vastuvõtmise vahele määramata pikkusega ajavahemik, mille jooksul ei ole pärandvara hulka kuuluvatel esemetel omanikku, mis ongi vastuvõtusüsteemi olulisemaks puuduseks, tuues endaga kaasa nii nähtavaid kui ettenägematuid ohte.

Tegelikkuses on küsimus süsteemi muutmisest õigustehniline, sellega ei püüta täita teiste pärimisõiguslike instituutide eesmäärke (pärandvara hoiumeetmed, pärija vastustuse küsimus jne). Pärimissüsteemi vahetus ei tähenda potentsiaalsete pärijate jaoks tülilike muudatusi pärimistoimingute tegemisel. Loobumissüsteemil on rida eeliseid. Loobumissüsteem tagab õigusselguse ja -kindluse ning kiire pärimisasja lahendamise. Loobumissüsteem on olemuslikult lihtne. Pärijaks olemine ei sõltu formaalsetest toimingutest ega tegudest, mis ei ole kolmandatele isikutele nähtavad ja mille asetleidmist on raske tõendada. Samuti ei kahjusta pärija põhiseaduslikult kaitstud õigusi isikute teod, kes end ekslikult pärijaks peavad ega pärandi vastuvõtmise tähtaeg, mille kulgemisest tõelisel pärijal aimugi ei ole¹⁶. Pärandvara omanik on teada ja ta saab oma omandist tulenevaid nõudeid takistamatult maksma panna. Selgus kohustatud isiku isiku osas tagab ka vajaliku selguse suhetes pärandaja võlausaldajatega ja teiste pärandvaraga seotud isikutega. Nii on paremini tagatud pärandvara säilimine. Loobumissüsteemi puhul ei ole pärija passiivsus takistuseks pärimisasja lahendamisel kiirel ja osapooli rahuldaval moel: pärast lühikese loobumistähtaja möödumist pärandist loobuda ei saa ja pärija passiivsus viib pärandi vastuvõtmiseni. Tähtaeg algab hetkest, mil pärija oma pärimisõigusest teada saab. Läbi pärija kiirele ja otsustavale tegutsemisele sundimise ongi tagatud kogu protsessi kiire kulg. Loobumissüsteem väldib isiku surmaga tekkiva õigusliku vaakumi tekkimist ja kaitseb pärandi avanemisega seotud teiste isikute huve. Pärija huvid on peaaegselt kaitstud võimalusega oma vastutust pärandaja võlausaldajate ees piirata. Samas ei ole ka loobumissüsteem veatu; samuti ei saa öelda, et süsteemi vahetus annab absoluutse garantiid pärimisasja õigele ja kiirele lahendamisele ja et ainuüksi seeläbi on igaveseks välistatud pärimisasjade lahendamisel tekkivad praktilised probleemid. Eelnõu väljatöötamisel on siiani otsustavaks saanud siiski loobumissüsteemi õigusliku korrektsuse ja suurema õiguskindluse argumendid.

6.2.2. Pärandi vastuvõtmine

Kuni pärimisseaduse muutmise seadusega kavandatud muudatuse jõustumiseni kehtib Eestis pärandi vastuvõtusüsteem. Pärandi avanemisel tekib potentsiaalsel pärijal õigus pärida. Isikul on pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul õigus otsustada, kas ja mil viisil oma subjektiivset õigust realiseerida:

¹⁶ Vt lähemalt alapunktidest 6.2.4 ja 6.2.5

- a) võtta pärand vastu (kas tegudega või notarile avalduse esitamisega);
- b) võtta pärand vastu ja piirata oma vastutust pärandil lasuvate kohustuste täitmise eest ;
- c) pärandist loobuda;
- d) mitte midagi teha ehk passiivselt mitte vastu võtta.

Enne otsuse langetamist on potentsiaalsel pärijal õigus saada teavet pärandvara koosseisu ja viimse tahte avalduse sisu kohta (PäS § 120).

Pärandi vastuvõtmiseks, täieõiguslikuks pärijaks saamiseks, peab nii testamendi kui pärimislepingu kui seaduse järgi pärima õigustatud isik väljendama tahet saada pärijaks. Selleks on 2 võimalust (PäS § 117):

- 1) pärimisavalduse esitamine notarile;
- 2) pärandi vastuvõtmine tegudega.

Pärandi vastuvõtmine on ühepoolne tehing. Kuna pärimisseadus ei sätesta pärandi vastuvõtmisele ega sellest loobumisele ranget isiklikkuse nõuet, võib nii pärandi vastu võtta kui ka sellest loobuda esindaja kaudu (TsÜS §-d 10, 12 ja 115jj). Alaealise pärija korral esitab tema nimel pärandvara vastuvõtmise avalduse vastavalt perekonnaseaduse § 50 lõikele 2 tema vanem, kes on lapse seaduslik esindaja ja kellel on eestkostja volitus. Vähemalt 7 aastane alaealine pärija võib pärandi seadusliku esindaja eelneval nõusolekul vastu võtta. Nõusoleku vorm (TsÜS § 111 lõige 2). Seadusjärgne esindaja ei või eestkostetasutuse eelneva nõusolekuta loobuda eestkostetava nimel pärandi vastuvõtmisest (PerekS § 99 lõige 1 punkt 6 ja lõige 3).

Pärimisõiguse transmissioon ehk pärimisõiguse üleminek pärima õigustatud isiku pärijatele tekib siis, kui isiku pärimisõigus on tekkinud (st pärand on avanenud ja on selge, et isik on pärija), kuid pärima õigustatud isik ei ole oma surma tõttu jõudnud pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärandit vastu võtta või sellest loobuda – pärimise tahteavaldus jäi esitamata surma tõttu (PäS § 119).

- ✓ Pärima õigustatud isikul on võimalus valida, kas võtta pärand vastu või sellest loobuda, kas võtta pärand vastu tegudega või notarile avalduse esitamisega.

6.2.3. Pärandi vastuvõtmine tegudega

Pärandi tegudega vastuvõtmisena kvalifitseerib kehtiv õigus pärandvara või selle osa **valdama, kasutama või käsutama asumist** (PäS § 117 lõige 3).

Iseenesestmõistetavalt peab pärijaks saamiseks pärandvara valdav, kasutatav või käsutatav isik olema pärimiseks õigustatud. Nii näiteks on pärandajaga koos elavad perekonnaliikmed, kellel on ühtlasi õigus pärand vastu võtta, ühiste majapidamisesemete kasutamisega pärandi vastu võtnud. Samuti on pärandi tegudega vastuvõtmise võimalus ka neil pärijatel, kes pärandi avanemise hetkel pärandajaga koos ei elanud. Pärandi võib vastu võtta ka nii, et pärandajaga koos elanud pärija annab pärandajaga koos mitteelanud pärijale üle pärandisse kuuluva vara¹⁷.

Pärandi vastuvõtmiseks piisab ka vaid ühe pärandvara hulka kuuluva eseme valdamisele, kasutamisele või käsutamisele asumisest. Kui pärija on pärandi vastuvõtmiseks asunud valdama, kasutama või käsutama kas või osa pärandvarast, loetakse, et ta on kogu pärandi vastu võtnud (PäS § 121 lõige 2).

Selline esmapilgul puhtpraktiliselt lihtne ja kulutusteta pärandi vastuvõtmise viis on tegelikkuses suhteliselt problemaatiline. Esimesena tekib küsimus, kas pärandi vastuvõtmise õiguslikud tagajärjed tekivad ainuüksi valdamisele, kasutamisele ja käsutamisele asumisega, nagu seaduse sõnastusest otseselt tuleneb ja mida on toetatud ka õiguskirjanduses¹⁸ või on selleks siiski vaja täiendavaid kriteeriume, eelkõige tahet pärijana pärandvara esemeid vallata, kasutada ja käsutada. Võrdluseks pärimisseaduse algallika 1940. a tsiviilseadustiku § 788 sõnastus: Pärandaja viimse tahte tunnustamine, samuti pärandaja matmise või pärandi hoiu kohta või pärandi koosseisu selgitamise kohta käivad toimetused iseenesest ei anna veel alust järeldada pärandi vastuvõtmist. Teiseks ei ole pärandi vastuvõtmine või mittevastuvõtmine ja selle aeg kolmandatele isikutele üheselt selge ja seda on hiljem keeruline tõendada. Kolmandaks ei ole selge, millistel tingimustel saab tegudega vastuvõtnud pärija oma vastutust pärandaja võlausaldajate ees piirata.

Segadust külvab ka säte, mille kohaselt pärija, kes pärandvara valdab, kasutab või käsutab, võib pärandist loobuda, esitades pärandist loobumise avalduse notarile. Kui ta seda ei tee või kui ta ei tee seda pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul, loetakse ta pärandi vastuvõtnuks (PäS § 117 lõiked 2 ja 3).

¹⁷ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus kohtuasjas nr 3-2-1-141-03

¹⁸ *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada, lk 68

Nimetatud probleemi on käsitletud ka Riigikohtu tsiviilkolleegium, öeldes kohtuasjas nr 3-2-1-141-03 sisuliselt, et pärija peab väljendama tahet pärandvara osa just pärijana vallata. Pärija pärimistahte vajalikkus tuleneb ka seaduse mõttest: pärandi vastuvõtmise süsteem tähendab, et pärimiseks peab pärija avaldama tahet pärida. Pärandi vastuvõtmiseks saab ikkagi lugeda sellist pärima õigustatud isiku faktilist käitumist, millest saab **objektiivselt järeldada, et pärand on vastu võetud**. Näiteks nõuab pärija pärandvara jagamist¹⁹, taotleb pärimistunnistust, täidab võlausaldaja nõude või soovib oma vastutust piirata.

Kuigi pärandi tegudega vastuvõtmine on sagedasem pärandi vastuvõtmise viis, ei päästa see enamasti pärijat notari juurde minekust. Pärijaks olemist tõendatakse kolmandate isikute ees pärimistunnistusega, mida väljastab notar. Mõõdapääsmatult on pärimistunnistust vaja, kui pärijad otsustavad müüa pärandvara hulka kuuluva kinnisasja või muu registreerimisele kuuluva eseme. Kinnistusregistris tõendatakse pärimisjärglust pärimistunnistusega (KrS § 36¹ lõige 3). Pärimistunnistust küsitakse ka pankades, autoregistrikeskuses jne. Kui on otstarbekas piirata pärija vastutust, tuleb mõõdapääsmatult esitada vastutuse piiramise avaldus notarile pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul.

- ✓ Pärima õigustatud isik on pärandi vastu võtnud, kui ta asub pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärandvara või selle osa valdama, kasutama, käsutama.

6.2.4. Pärandi vastuvõtmine notarile avalduse esitamisega

Teise pärandi vastuvõtmise viisina näeb pärimisseadus ette pärandi vastuvõtmise notarile avalduse esitamisega (PäS § 117 lõige 1).

Pärimisseadus võeti vastu arvestusega, et kaks aastat pärast seaduse jõustumist saab pärimisasjade lahendamise kohus. Hiljem tehti siiski põhimõtteline otsus jätta pärimisasjade lahendamine notarite pädevusse ja 1999. aastal tunnistati vastavad pärimisseaduse rakendussätted kehtetuks. Pärimisasju lahendab Eestis traditsiooniliselt notar.

Pärimisasja lahendamise all mõistame me pärimisavalduste tõestamist, pärandi vastuvõtmise tähtaja määramist, pärimistoimiku avamist ja sellest pärimisregistri teavitamist, pärijate väljaselgitamist ja nendele pärimis-

¹⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 3-2-1-141-03

õigusest ja pärandi vastuvõtmise või sellest loobumise tähtaja määramisest teavitamist, viimse tahte avalduse olemasolu kontrollimist ja selle sisu pärijatele selgitamist, notarile kinnises ümbrikus hoiuleantud testamendi avamist, inventuuri tegija ja tähtaja määramist, avaldaja soovil järelepärimiste tegemist pärandvara koosseisu kohta, pärimistunnistuse väljastamist ja muude antud pärimisasjaga seotud toimingute tegemist (NotS § 29 lõige 2). Notar vastutab oma ametikohustuste süülisel rikkumisel tekitatud kahju eest (NotS § 14).

Pärimisasja lahendamine toimub üksnes pärija või muude pärandiga seotud isikute avalduse alusel. Omal initsiatiivil notar pärimisasja lahendamist ei alusta. Pärimisasjade lahendamisel lähtub notar oma üldistest ametikohustustest, arvestades pärimisõigusliku spetsiifikaga. Kui pärimisasja lahendamisel tekib vaidlus nt pärijate vahel, siis seda ei lahenda mitte notar vaid kohus. Kuni õigusliku vaidluse lahendamiseni kohtus notari ametitoimingu tegemine peatatakse (NotS § 37).

Notar peab tulenevalt oma nõustamiskohustusest pärijatele ja teistele pärandiga seotud isikutele selgitama pärandi vastuvõtmise ja sellest loobumise tagajärgi, viimse tahte avalduse sisu ja selles sisalduvate korralduste õiguslikke tagajärgi. Igal juhul hõlmab notari nõustamiskohustus pärandvara inventuuri õiguslikku olemust ja selle tegematajätmise tagajärgi. Samuti vastab notar võimalikele pärijatel tekkida võivatele küsimustele. Nõustamiskohustus ja õiguskindlus ongi avaldusega vastuvõtmise peamised eelised tegudega vastuvõtmise ees (NotS § 30, TõestS § 18).

Pärijate ringi kindlakstegemisel, eriti kõigi sugulaste olemasolust teadasaamisel tugineb notar paljuski pärijate ütlustele ja kohalikele arhiividele-registritele. Kui notar kahtleb avaldajate ütluste tõepärasuses, on tal võimalus avaldada pärimisteade väljaandes Ametlikud Teadaanded. Ametlikud Teadaanded on elektroonilisel kujul Internetis ilmuv ja Riigikantselei väljaantav ametlik väljaanne (RTS § 24 lõige 1). Vastavalt Riigikantseleiga sõlmitud lepingule korraldab Ametlike Teadaannete väljaandmist Äripäeva Kirjastuse AS. Alates 01.07.2003 ilmuvad Ametlikud Teadaanded ainult elektrooniliselt, aadressil www.ametlikudteadaanded.ee.

Notaril on õigus nõuda pärimistunnistuse taotlejalt kirjalikku kinnitust pärimisasja puudutavate asjaolude kohta ning tunnistuse taotlejad ja puudutatud isikud avalduste vastuolude ja erinevuste läbiarutamiseks välja kutsuda (PäSKord § 12).

Kui testamenti võib teha mistahes notari juures, siis pärandi vastuvõtmise avalduse saab esitada vaid **pärandi avanemise koha notarile**. Pärandi avanemise koht on pärandaja viimane elukoht (PäS § 3 lõige 3, TsÜS §-d 14 ja 15).

Pärandi vastuvõtmise avaldus peab olema **notariaalselt tõestatud** (PäS § 117 lõige 1).

- ✓ Pärima õigustatud isik on pärandi vastu võtnud, kui ta esitab pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärandvara avanemise koha notarile pärandi vastuvõtmise avalduse, mille notar tõestab.

6.2.5. Pärandi vastuvõtmise tähtaeg

Kui pärandi avanemisest on möödunud 10 aastat, ei saa pärandit vastu võtta ega sellest loobuda (PäS §118 lõiked 3 ja 4). Seega kui keegi pärandi vastuvõtmise tähtaja lühendamist ei taotle, võib pärandit vastu võtta või sellest loobuda 10 aasta jooksul. Pärandi vastuvõtmise tähtaja **määrab notar** kui pärimisasja lahendamiseks pädev isik (PäS §118). Pärandi vastuvõtmise või sellest loobumise tähtaja andmise kohta saadab notar pärima õigustatud isikule kirjaliku teate või avaldab teadaande ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded. Notari määratud tähtaeg ei või olla lühem kui kaks kuud teate kättesaamisest või teadaande avaldamisest. See ei välista siiski pärandi kehtivat vastuvõtmist varem.

Pärandi vastuvõtmise tähtaega võib notar mõjuvatel põhjustel mõistliku aja võrra **pikendada**. Pärandi vastuvõtmise tähtaja pikendamise taotlus tuleb esitada notarile kirjalikult ja põhjendada pikendamise asjaolusid (PäS § 118 lõige 2, PäSKord § 7). Näiteks on teada veel üks pärija, kuid ei ole õnnestunud tuvastada tema asukohta ega saada teada, kas ta soovib pärida või mitte.

Kui pärima õigustatud isik ei esita tähtaegselt pärandi vastuvõtmise avaldust (ja kui tema tegudega pärandi vastuvõtmisest notar teada ei saa), väljastatakse pärimistunnistus notarile teadaolevate isikutele. Ja seda sõltumata sellest, kas pärimistunnistusel märkimata isik oma pärimisõigusest üldse teadis või mitte. Sagedasem on seejuures juht, kus kohalolevad pärijad küll teavad, et on veel üks pärija, kuid ei avalda seda notarile, lootes seejuures puuduva pärija osa võrra suuremale pärandiosale. Kurikuulus *pärimine teiste arvelt*. Kui isik on teadlikult esitanud valeandmeid, võib temalt selle tõttu saadu igal ajal välja nõuda (PäS § 140).

Sellisel pärimisõigusest ilmajäänud pärijale antakse võimalus kaotatud pärimisõigus läbi pärandi vastuvõtmise **tähtaja ennistamise** kohtu kaudu mõjuval põhjusel taastada. Kahjuks ei ole veel välja kujunenud ühtset praktikat, mida lugeda mõjuvaks põhjuseks. Igal juhul peaks pärima õigustatud isiku õigus taotleda pärandi vastuvõtmise tähtaja ennistamist olema õigustatud juhul, kui pärima õigustatud isik oma pärimisõigusest üldse ei teadnud. Kui kõik pärandi vastuvõtnud pärijad tähtaja ennistamisega päri on, ei ole kohtu poole pöördumine vajalik ja pärimisasja lahendab notar. Notar annab välja uue pärimistunnistuse. Muutunud õigusliku olukorra tõttu tuleb pärijatel pärandvara omavahel ümber jagada nii, et iga pärija osa vastaks tegelikule pärandiosade suurusele.

Kui pärima õigustatud isik pärandist loobub, pikeneb tema pärijate pärandi vastuvõtmise tähtaeg (PäS § 123 lõige 2).

- ✓ Pärandi vastuvõtmise tähtaja määrab ja seda pikendab notar. Tähtaja ennistamiseks on vaja kõigi pärandi vastuvõtnud pärijate nõusolekut või kohtuotsust, millega loetakse tähtaja möödalaskmise põhjus mõjuvaks.

6.2.6. Pärandi vastuvõtmise õiguslik tagajärg

Pärandi vastuvõtmise õiguslik tagajärg: pärijale lähevad üle kõik pärandaja õigused ja kohustused, välja arvatud need, mis oma olemuselt on lahutamatult seotud pärandaja isikuga või mis seadusest tulenevalt ei saa ühelt isikult teisele üle minna (PäS § 130 lg 1). NB! Üldõigusjärglus.

Pärija õiguste ja kohustuste tekkimise aega pärimisseadus *expressis verbis* ei määratle. Teoreetiliselt on õige väide, et pärija õigused ja kohustused tekivad pärandi vastuvõtmisel, kuid **tagasiulatuvalt pärandi avanemiseni**²⁰. Nt üüri võib nõuda ka vahepealse aja eest.

Pärandi vastuvõtmine ja sellest loobumine on **pöördumatu ja tingimusevaenulik** (PäS § 115 ja § 121). See tähendab, et kord vastu võetud pärandist ei saa hiljem enam loobuda ja vastupidi. Pärandi vastuvõtmist ei saa panna sõltuvusse asjaolust, mille kohta ei ole teada, kas see saabub või mitte (TsÜS § 102). Samuti on välistatud pärandi osaline vastuvõtmine. Kas kõik, ja igaveseks – või mitte midagi.

²⁰ Samuti *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada, lk 55

Riigikohtu tsiviilkolleegium on selgelt väljendanud, et pärimisseaduse § 115 lõikes 1 nimetatud pärandi vastuvõtmine on **ühepoolne tehing**, sest see sisaldab kindla õigusliku tagajärje kaasatoomisele suunatud tahteavaldust (TsÜS § 67 lõige 1). Samas leiab kolleegium, et lisaks Päs §-s 122 toodud alusele on pärandi vastuvõtmise avaldust võimalik **tühistada** ja kuna pärandi vastuvõtmise tühistamise avalduse tegemisel ei pruugi avaldajale teada olla kõik tema avaldusest puudutatud isikud, saab seda teha TsÜS §98 järgi avalikkusele avalduse tegemisega. Vaidluse põhjustas pärija soov tühistada pärandi vastuvõtmise avaldus, kuna ta ei teadnud ühe pärandvara hulka kuuluva kohustuse olemasolust²¹.

Pärandi vastuvõtmine võib viia mitmete eripalgeliste õigussuhete tekkimiseni. Näiteks ei pruugi pärandvara hulka kuuluvad esemed olla pärijate valduses või vastupidi – pärandvara esemete hulgas on esemeid, mis ei ole pärijate omandis. Pärandvara hulka kuuluvate esemete üle on võinud käsutada või teha nende säilimiseks vajalikke kulutusi isik, kes selleks õigustatud ei ole, nt isik, kes end pärijaks pidas, kuid kellel tegelikult ei ole õigus pärandit vastu võtta. Näiteks arvab seadusjärgne pärija ekslikult, et testamenti ei ole või peab testamendijärgne pärija testamendi tühistamise tõttu pärandvara seadusjärgsele pärijale välja andma. Vastavalt asjaoludele saavad vaidluse mõlemad pooled siinkohal maksma panna erinevaid eraõiguslikke nõudeid: valdusest tulenevad nõuded (AõS §-d 41, 44, 45), asjaõiguslik väljaandmisnõue (AõS § 80), heauskse omandamise sätted (AõS §-d 56 ja 95), lepinguline väljaandmisnõue (nt VõS § 334) või alusetu rikastumise nõue (VõS § 1027 jj), kahju hüvitamise nõue (AõS § 84, VõS § 1043 jj), kulutuste hüvitamise nõue (AõS § 88, VõS §1042) jne. Pärimisseadus täiendab asjaosaliste valikuvõimalust, andes pärijale, annakusajale, testamenditäitjale ja pärandvara hooldajale erilise kogu pärandvara väljaandmisnõude (Päs § 139).

Iga üksiku nõude maksmapanemisel tuleb esmalt leida sobiv nõude alus, seejärel kontrollida selle eeldusi, nõude kehtivust ja vastuväidete esitamise võimalust. Olulisima vastuväite osas on tsiviilseadustiku üldosa seaduses arvestatud õiguste ja kohustuste ülemineku asjaoludega: pärandvarasse kuuluva või pärandvara vastu suunatud nõude aegumine peatub ajani, mil pärija võtab pärandvara vastu või pärandvara suhtes kuulutatakse välja pankrot või pärandvarale määratakse hooldaja (TsÜS § 166, vt ka TsÜS § 156).

²¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus kohtuasjas nr 3-2-1-72-03

- ✓ Pärandi vastuvõtmisega saab pärija pärandvara hulka kuuluvate õiguste ja kohustuste omanikuks tagasiulatuvalt pärandi avanemise seisuga. Sellega kaotab ta õiguse pärandist loobuda.

6.2.7. Pärimistunnistus

Pärandi vastuvõtnud pärijale või annakusaajale väljastab notar pärimistunnistuse (PäS § 140¹).

Pärimistunnistus on pädeva ametniku (notari) poolt väljastatud tõend :

1. pärandi vastuvõtnud pärija isiku ja
2. tema pärimisõiguse ulatuse ja
3. tema õiguste piiratuse või piiramatus kohta (nt järelpärija või testamenditäitja määramise või mittemääramise kohta).

Pärimistunnistus loob üksnes õigusliku eelduse, et tunnistusel nimetatud isik on pärija, kelle õigused pärandvarale on piiratud üksnes tunnistusel toodud ulatuses²².

Pärimistunnistusega **tõendatakse pärijaks olemist**. Pärimistunnistus iseenesest ei muuda tegelikku õiguslikku olukorda, sellel **ei ole õigustloovat tähendust**. See tähendab eelkõige seda, et pärima õigustatud isik, kes tunnistuselt ei nähtu, ei kaota oma pärimisõigust ainuüksi seetõttu, et teda tunnistusel nimetatud ei ole. Kui isik on kaotanud oma pärimisõiguse, kuna ta ei ole pärimissoovi õigeaegselt väljendanud, on tal õigus taotleda pärandi vastuvõtmise tähtaja ennistamist ning selle õiguse olemasolu ei välista varasem pärimistunnistuse väljastamine. Praktikas kantakse pärimistunnistusele ka ülesantud pärandvara loetelu ja selle väärtus, hõlmates tegelikkuses siiski mitte kogu pärandvara, vaid registrisse kantavaid ja väärtuslikumaid esemeid (PäSKord § 14). Analoogiliselt ei tähenda konkreetse eseme tunnistuselt puudumine, et see ese ei ole pärijatele üle läinud (nt kitarr või portmonee).

Seadus annab ka **annakusaajale** õiguse taotleda pärimistunnistust (PäS § 140¹). Kuigi annakusaaja ei ole pärija, on seadusandja siinjuures teinud siiski erandi, püüdes lihtsustada annakusaaja nõude maksmapanemise võimalusi. Nagu eelpool mainitud, võib liigentusiastlik ja rutakas annaku täitmine olla lõppkokkuvõttes kahjulik pärijatele, mistõttu on igati

²² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus kohtuasjas nr 3-2-1-12-03

põhjendatud nõue, mille kohaselt notar väljastab annakusaajale tunnistuse pärija notariaalselt kinnitatud allkirjaga nõusolekul (PäSKord § 13).

- ✓ Pärimistunnistusega tõendatakse pärijaks olemist. Pärimistunnistust võib taotleda ka annakusaaja.

6.3. Pärandist loobumine

Pärima õigustatud isik võib valida, kas võtta pärand vastu, inventuuriga või ilma, kuid ta võib ka pärandist loobuda. Sageli otsustatakse pärandi vastuvõtmise kasuks pieteeditundest, mistõttu pärandist loobumine on pigem erand. Üheks põhiliseks pärandist loobumise põhjuseks on siiski pärandvara valitsemise tülikus ja vastutus pärandaja kohustuste täitmise eest. Pärandi vastuvõtmise või pärandist loobumise üle võib isik vabalt otsustada. Pärandi vastuvõtmine ei ole kohustus ja pärandist loobumist ei tule kellelegi põhjendada ega kelleltki nõusolekut küsida.

Kui pärandit saab vastu võtta nii tegude kui avalduse esitamisega, siis pärandist loobumiseks tuleb esitada avaldus notarile. Analoogiliselt pärandi vastuvõtmisega, saab pärandist loobumise avaldust esitada vaid pärandi avanemise koha notarile (PäS § 117 lõige 1). Pärandist loobumine on tehing. Seda saab teha esindaja kaudu. Seadusjärgne esindaja ei või eestkostetasutuse eelneva nõusolekuta loobuda eestkostetava nimel pärandi vastuvõtmisest (PerekS § 99 lõige 1 punkt 6 ja lõige 3).

Sarnane on ka regulatsioon pärandist loobumise hetkest: avalduse esitamisel, kuid tagasiulatuvalt pärandi avanemiseni.

Loobumise tagajärg: Loobuja asemel pärivad need isikud, kes päriksid siis, kui loobuja oleks surnud enne pärandi avanemist (PäS § 123). Siinjuures tuleb arvestada testamendist tulenevate erisustega. Kui näiteks pärandaja on määranud asepärija, on õigus pärand vastu võtta asepärijaks nimetatud isikul (PäS § 40).

Kui joonisel 2 (alapeatükis 2.2.1.) C loobuks pärimisest notarile avalduse esitamisega, lahendatakse pärimisasi nii, nagu C oleks surnud. See tähendab, et tema asemele astub F kui järgmine antud tüvikonna esindaja. C loobumise korral oleks pärand 1/3 mõttelise osa ulatuses õigus vastu võtta F-l.

- ✓ Pärandist saab loobuda ainult notarile avalduse esitamisega, pärimisasi lahendatakse nii, nagu loobuja oleks surnud.

6.3.1. Pärandi passiivne mittevastuvõtmine

Põhimõtteliselt võib pärandist loobumiseks lugeda ka nn passiivset mittevastuvõttu, kuigi küsimus, kes loobuja asemel pärib, lahendatakse oluliselt erinevalt.

Potentsiaalne pärija kaotab õiguse pärida, kui ta pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul (PäS § 117 lõige 4):

1. ei valda, kasuta ega käsuta pärandvara ega
2. esita notarile pärandi vastuvõtmise avaldust ega
3. esita notarile pärandist loobumise avaldust.

Nn passiivse mittevastuvõtmise tagajärg: passiivse mittevastuvõtja osa pärivad teised pärandi vastuvõtnud pärijad (PäS § 117 lõige 4). Tema osa jagatakse teiste pärijate vahel vastavalt pärijate pärandiosade suurusele juurdekasvuõiguse alusel (PäS §-d 127 jj).

Alapeatükkides 6.2.4. ja 6.2.5. peatusime lähemalt problemaatikal, mis võib tekkida juhul, kui notari määratud pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärima õigustatud isiku pärimissoovist notari teada ei saa.

- ✓ Kui pärija pärimiseks midagi ei tee, kaotab ta oma pärimisõiguse. Erandina on tal võimalus taotleda pärandvara vastuvõtmise tähtaja ennistamist.

6.4. Vastutus pärandil lasuvate kohustuste eest

Pärandaja surmaga lõpeb küll tema õigus- ja teovõime, kuid tema õigused ja kohustused jäävad reeglina püsima. Õiguste ja kohustuste sisu osas midagi ei muutu, muutub vaid nende subjekt: pärandaja asemel on õigus nõuda nt laenulepingu täitmist pärijal või pärijatel; vastupidiselt on nt võlausaldajal õigus nõuda pärandaja sõlmitud müügilepingu täitmiseks müügieseme omandi üleandmist pärijalt või pärijatelt.

Pärandvara üleminek üldõigusjärgluse korras tähendab ka seda, et pärijale lähevad õiguste kõrval üle ka pärandaja eluajal võetud või tekkinud kohustused (nt maksukohustused, käenduskohustus), ja seda sõltumata sellest, kas pärija pärandi vastuvõtmisel nende olemasolust teadis või mitte.

Reeglina on kohustused päritavad, mittepäritavus on erand.

Üle ei lähe vaid need kohustused, mis on pärandaja isikuga lahutamatu seotud. Näiteks portree maalimise kohustus, rahatrahv, sunniraha tasumise kohustus (VõS § 186 punkt 7, KarsRS § 80⁵, MKS § 35). Pärija ei vastuta mitte ainult pärandaja eluajal võetud kohustuste eest, vaid pärandi avanemisega tekib talle (neile) veel rida kohustusi: annaku, sihtkäsundi ja sihtmäärangu täitmise kohustus, pärandaja perekonnaliikmete ülalpidamiskulude, pärandaja matuse, pärandi hoiu ja inventuuri tegemise kulude tasumise kohustus (PäS §-d 131-134). Kõik nimetatud kohustused kokku ongi pärandil lasuvad kohustused. Matuse kulud on pärija kohustatud kandma pärandi ebapiisavuse korral omast varast (PäS § 131).

Eesti õigus ei tunne pärimismaksu. Pärandvara omandamist tulumaksuga ei maksustata, küll aga pärandvara hulka kuuluvate esemete käsutamisel saadav tulu, kusjuures maksustamisele läheb kogu pärandina saadud vara võõrandamisest saadud kasu, sest soetamismaksumus on null (TmS § 15 ja §-d 37 ja 38).

- ✓ Põhimõtteliselt vastutab pärija kõigi pärandil lasuvate kohustuste eest. Kui ta oma vastutust piirab, st võtab pärandi inventuuriga vastu, vastutab ta kohustuste eest ainult pärandvara ulatuses.

6.4.1. Pärija vastutuse piiramine

Võib juhtuda, et pärandvaras on kohustusi rohkem kui reaalselt vara, millest kohustusi täita. Sellisel juhul tõusetub küsimus, kas pärija peab täitma kohustused ainult pärandvara ulatuses või lisama puudujääva osa oma isiklikust varast. Vastutus on seadusega piiratud pärandvarale vaid annaku täitmise osas (PäS § 57). Kui pärandist annaku täitmiseks ei piisa, ei ole pärija kohustatud annakut täitma pärandvara ületavas osas ja ainuüksi annaku täitmise kohustuse pärast ei pea pärandit inventuuriga vastu võtma.

Inventuur on kohustuslik, kui pärijaks on kohaliku omavalitsuse üksus, riik ja piiratud teovõimega isik (PäS §136). Kui piiratud teovõimega isiku seaduslik esindaja ei esita vastutuse piiramise avaldust, vastutab ta isiklikult pärandaja nende võlgade eest, mille rahuldamiseks pärandist ei jätkunud (PäS § 136 lõige 2).

Muul juhul ei ole pärija vastutus automaatselt piiratud, kuid piiratav. Eeldatakse, et pärija vastutab kõigi pärandil lasuvate kohustuste eest ja

sedu kogu oma varaga, st nii oma isikliku vara kui pärandina saadud varaga, kuid pärija võib siiski oma vastutust piirata, mille tulemusel vastutab ta võlausaldaja ees **vaid pärandvara ulatuses**. Kui pankrotimenetluse käigus on võlgnikul õigus pärand või annak vastu võtta, otsustab selle üle pankrotihaldur, kusjuures haldur võib pärandi vastu võtta üksnes inventuuriga (PankrS § 120).

Vastutuse piiramine on iga pärija isiklik õigus ja kohustus ning seda tuleb vaadata lahus pärandvara nimekirja koostamise kohustusest. Kui pärijaid on mitu, ei too vastutuse piiramine ühe pärija poolt automaatselt kaasa sama tagajärge ülejäänud pärijate jaoks. Seega kui kõik kolm pärijat soovivad oma vastutust piirata, peab igaüks neist esitama iseseisva inventuurinõude. Vastasel korral vastutab pärandvara ulatuses ainult see pärija, kes inventuuri nõude esitas. Seejuures inventeeritakse pärandvara siiski vaid üks kord, kaaluka põhjuseta ei ole uut pärandvara nimekirja vaja teha (PäS § 137 lõige 6).

6.4.2. Pärilja vastutuse piiramise viis

Pärilja saab oma vastutust pärandaja võlausaldajate ees piirata kindlas seadusega ettenähtud korras. Kui pärija **pärandit vastu võttes** nõuab selle **inventuuri**, vabaneb ta pärandaja võlgade tasumise kohustusest oma vara arvel (PäS § 135 lõige 1). Kui pärandvarast ei piisa pärandaja kõigi võlgade tasumiseks ning ei ole tehtud pärandi inventuuri ega pärandvara eraldatud, on pärija kohustatud tasuma pärandaja võlad ka oma vara arvel (PäS § 130 lõige 3). Seega tuleneb nimetatud kahest sättest, et vastutuse piiramiseks on vaja:

1. nõuda pärandvara inventuuri,
2. teha seda pärandit vastu võttes;
3. pärandvara inventuur läbi viia.

Pärilja vastutuse piirang – kuigi osaline – on saavutatav ka ühe pärandvara hoiuemeetme – pärija vara eraldamine pärandvarast – rakendamise (PäS § 114, vt eespool alapeatükis 6.1). Pärandvara eraldamist nõudnud isik ei saa taotleda oma nõude rahuldamist pärija vara arvel (PäS § 114 lõige 3). Pärilja vastutuse ulatus teiste võlausaldajate ees sõltub sellest, kas pärija piiras oma vastutust või mitte.

Pärilja kaotab vastutusprivileegi, st vastutab ka oma varaga, kui:

1. pärija hiljem inventuuri nõudest loobub (PäS § 135 lõige 2);

2. pärija jätab nimekirja kandmiseks avaldamata pärandi hulka kuuluvaid asju või õigusi või avaldab olematuid kohustusi selleks, et kahjustada pärandvara võlausaldajaid (Päs § 138).

6.4.3. Pärandvara inventuur

Kui pärija läheb notari juurde pärandit vastu võtma, on notar kohustatud talle selgitama ka pärija vastutuse küsimust ja selle piiramise võimalusi. Kui pärija otsustab võtta pärandi vastu ja nõuda inventuuri, otsustab selle läbiviimise notar. Notar võib jätta inventuuri määramata, kui inventuuri saab usaldusväärse vara nimekirja esitamise tõttu juba tehtuks lugeda (Päs § 137 lõiked 5 ja 6, PäSKord § 10). Notar määrab ka inventuuri tegija ja tähtaja ja otsustab vajadusel tähtaja pikendamise üle (Päs § 137 lõige 3).

Inventuuri käigus koostatakse **pärandvara nimekiri**, kuhu kantakse kõik pärandi avanemise ajal olemasolevad päritavad õigused ja kohustused, samuti nende tähistamiseks ning väärtuse kindlakstegemiseks vajalik kirjeldus ja hinnang (Päs § 137 lõige 4). Seega piirdub inventuur üksnes pärandvara koosseisu kindlakstegemisega, selle käigus kohustusi ei täideta. Inventuuri nimekirja tuleb kanda kõik kohustused, sõltumata nende sissenõutavaks muutumise ajast.

Tegelikkuses on adekvaatse pärandvara nimekirja koostamine väga raske ülesanne. Mitte alati ei anna üksnes pärijate ütlused ja järelepärimised Eesti suurematesse pankadesse ja liisingfirmadesse, kinnistus- ja äriregistrisse jne ammendavat tulemust. Nii ei pruugita mõne kohustuse olemasolust teada saada enne, kui võlausaldaja ükskord oma nõude esitab. Samamoodi on ohustatud ka pärandaja võlausaldajad, kes võlgniku surmast ega pärijatele oma nõudest teatamise vajadusest midagi ei tea.

Pärimisseaduse pärandvara inventuuri regulatsioon sisaldab mitmeid küsitavusi. Muuhulgas on küsitav pärija vastutus pärandvara nimekirja kandmata kohustuse eest. Tulenevalt üldõigusjärgluse põhimõttest läheb ka selline kohustus pärija(te)le üle. Kohustus ei lõpe ainuüksi seetõttu, et see ei kajastu pärandvara inventuuri nimekirjas. Kahetsusväärset moel ei näe pärimisseadus ette võlausaldajate väljakutsemenetlust, mis annaks võlausaldajatele võimaluse oma nõuetest teada anda ja kaitseks pärijat hilisema (väljakutsemenetluse käigus mitteesitatud) nõude täitmise kohustuse eest üle pärandvara väärtuse jäägi²³.

²³ Nii on plaanitud pärimisseaduse muutmise seaduse eelnõus, PäSE § 130 jj.

Pärandvara koosseisu kindlakstegemiseks on inventuuritegijal õigus saada teavet krediidasutustelt, samuti muult isikult, kelle valduses on pärandvara või kellel on pärandvara kohta andmeid (PäS § 137 lõige 2). Sellise õiguse tõendamiseks näeb pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord ette notari väljastatava tõendi, millest vastav seadusest tulenev õigus nähtub (PäSKord § 10 lõige 3).

Inventuuri tegija määrab ja vabastab ametist notar. Otseseid nõudeid inventuuri tegijale pärimisseadus ette ei näe, selleks võib olla nii isik, kes pärandiga muul moel seotud ei ole, kui ka pärandist kasu saada sooviv isik (nt pärija, testamenditäitja). Pärija, annakusaaja, testamenditäitja või muu pärandist kasu saada sooviv isik ei või kaaluka põhjusega inventuuri tegemisest keelduda (PäS § 137 lõiked 1 ja 3). Inventuuritegijal on õigus nõuda inventuuri tegemise kulutuste hüvitamist pärandvara arvel esimeses järjekorras (PäS § 137 lõige 7, § 134 lõige 1 punkt 1).

Kui pärandvara nimekiri ei vasta tegelikkusele, tõusetub küsimus **inventuuritegija vastutusest** – kas ta on rikkunud oma hoolsuskohustust pärandvara koosseisu kindlakstegemisel või mitte. Inventuuri tegija vastutab vaid tahtluse korral. Kui inventuuritegija, kes ei ole pärija, tahtlikult ei kanna pärandvara nimekirja pärandi hulka kuuluvaid esemeid või kannab sinna olematu kohustuse, kahjustamaks pärandaja võlausaldajaid või teiste pärandist kasu saama õigustatud isikute huve, vastutab ta tekitatud kahju eest. Kui pärija jätab pärandvara nimekirja kandmiseks avaldamata pärandvara hulka kuuluvaid esemeid või avaldab olematuid kohustusi selleks, et kahjustada pärandaja võlausaldajaid, vastutab pärija pärandaja kohustuste eest ka oma varaga (PäS §-d 138 ja 138¹).

6.4.4. Pärandil lasuvate kohustuste täitmine

Õigused ja kohustused lähevad pärijale üle pärandi vastuvõtmisega (PäS § 130 lõige 1). Kuigi pärimisseadus seda *expressis verbis* ei määratle, lähevad õigused ja kohustused – üldõigusjärgluse korras – pärijale üle tagasiulatuvalt pärandi avanemise seisuga. Pärandvaraga seotud tähtpäevaks tasumata maksukohustuselt intressi arvestamine peatub kuni pärandi vastuvõtmiseni pärijate poolt (MKS § 119 lõige 1 punkt 4).

Pärandvara inventuuri käigus pärandaja kohustusi ei täideta, st pärandi inventuuriga vastuvõtmine ei vabasta pärijaid kohustuste täitmisest, samuti ei tähenda inventuuri läbiviimine, et kohustused oleksid täidetud. Kuna kohustused lähevad üldõigusjärgluse korras üle pärijatele, on nende täitmine pärijate kohustus. Kui nad seda isiklikult teha ei soovi, võivad

nad vajalikud tehingud teha esindaja kaudu. Erandina võib kohustuste täitmine olla testamenditäitja või pärandvara hooldaja kohustus.

Pärijad rahuldavad võlausaldaja nõude põhimõtteliselt siis, kui see muutub sissenõutavaks. Kui pärijad soovivad kohustused ennetähtaegselt täita, on võlausaldaja kohustatud täitmise vastu võtma, v.a kui tal on õigustatud huvi keeldumiseks täitmise vastuvõtmisest (VõS § 84).

Võlausaldajaid võib olla ainult üks. Kui nõudeid on rohkem, tuleb kohustuste täitmisel arvestada pankrotiõigusest tuntud võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Pärandi ebapiisavuse korral peavad kõikide võlausaldajate huvid olema võrdselt kaitstud. Selleks on pärandi arvel täidetavate **kohustuste täitmiseks** ette nähtud kindel **järjekord**. See tähendab, et pärijad ei või täita nõudeid nende esitamise järjekorras ega muul moel eelistada ühte võlausaldajat teisele. Kui pärandist ei jätku kõigi kohustuste täitmiseks, peavad nõuded olema lõppkokkuvõttes rahuldatud selliselt, et iga võlausaldaja saaks midagi – proportsionaalselt oma nõude suurusele.

Pärimisseadus jagab kohustused kolme järjekorda (PäS § 134 lõige 1). Pärandi avanemisega seotud kohustustele on antud eelisseisund: esimeses järjekorras tasutakse pärandaja matuse, tema perekonnaliikmete ülalpidamise, pärandi hoiu ja hooldamise ning inventuuri tegemise kulud.

Kui pärast nende kohustuste täitmist on veel pärandvara alles, täidetakse järgmisena pärandaja võlausaldajate nõuded. Teises järjekorras rahuldatakse võlanõuded pankrotiseaduses sätestatud järkude kaupa, kus pandiga tagatud nõuetel on eelisseisund (PankrS § 153).

Kui pärast teise järjekorra kohustuste täitmist pärandvara veel alles on, täidetakse kolmandas järjekorras annakud, sihtkäsundid ja sihtmäärangud.

Järgmise järjekorra kohustused täidetakse pärast eelmise järjekorra kohustuste täielikku täitmist. Kui pärandvara on ebapiisav ühe järjekorra kõikide kohustuste täitmiseks, jagatakse pärandvara selle järjekorra võlausaldajate vahel proportsionaalselt nende nõuete suurusele (PäS § 134 lõiked 2 ja 3).

Võlgniku surma korral võib pankrotiavalduse tema vara suhtes esitada ka võlgniku pärija, testamenditäitja või pärandi hooldaja (PankrS § 9 lõige 2).

6.5. Kaaspärijad ja pärandvara jagamine

Kui pärandi on vastu võtnud mitu pärijat (**kaaspärijad**), on pärandvara **pärijate kaasomandis** (PäS § 141).

Kaaspärijad valdavad, kasutavad ja käsutavad pärandvara kaasomandi kohta käivate sätete kohaselt või nõuavad pärandvara jagamist (PäS § 141). Kaaspärijad valdavad ja kasutavad pärandvara kokkuleppel või kaasomanike enamuse otsuse kohaselt, kui sellele enamusele kuulub suurem osa ühises asjas. Kaasomanikul on õigus ühist asja kasutada niivõrd, kui see ei takista teiste kaasomanike kaaskasutust. Pärandvara hulka kuuluva asja säilitamiseks vajalikke toiminguid võib teha teiste kaaspärijate nõusolekuta, kuid ta võib nõuda teistelt kaasomanikelt asja säilitamiseks vajalike kulutuste hüvitamist võrdeliselt nende osadega (AõS § 71 jj).

Kaasomandis oleva asja võib võõrandada ja koormata, samuti asja või selle majanduslikku otstarvet oluliselt muuta **ainult kõigi kaasomanike kokkuleppel** (AÕS §-d 73 ja 74).

Välissuhtes e pärijate suhetes kolmandate isikutega **vastutavad pärijad solidaarselt** (PäS § 142). See tähendab, et kohustuse osalist või täielikku täitmist võib nõuda kõigilt pärijatelt ühiselt või igähelt või mõnelt neist (VõS § 65). Kui üks pärijatest on kohustuse täitnud, ei saa teistelt enam täitmist nõuda (VõS §67). Pärijate **sisesuhtes** jaotuvad kohustused ja kulutused pärijate vahel **vastavalt nende pärandiosa suurusele**. Kui pärija on kohustuse võlausaldaja ees täitnud, on temal õigus nõuda kohustuse täitmist teistelt pärijatelt ulatuses, mis ületab tema pärandiosale vastavat osa (PäS § 142 lõige 3, VõS § 69).

Pärijad ei saa vältida sellise erandliku kaasomandi tekkimist, küll aga võivad nad selle kokkuleppel lõpetada pärandvara jagamisega. **Pärandvara jagamisel** määratakse kindlaks, millised pärandi hulka kuuluvad asjad või nende osad, samuti õigused ja kohustused jäävad igale kaaspärijale. Pärandvara jagamist võib nõuda iga kaaspärija PäS §-s 144 jj toodud piiranguid arvestades. Selleks, et üks pärijatest saaks ainuomandi üksikule pärandvara hulka kuuluvale esemele, tuleb pärijatel kokku leppida pärandvara ja gamises ja omand asjaõigussätete kohaselt üle anda.

Kui pärandvara hulka kuulub kinnisasi või kui üks pärijatest on piiratud teovõimega, tuleb pärandvara jagamise leping sõlmida notariaalses vormis (PäS § 145).

Pärandvara jagatakse **pärijate kokkuleppel**. Testaatori antud pärandvara jagamise korraldused on pelgalt soovitusliku iseloomuga, neist võivad pärijad kokkuleppel kõrvale kalduda (PäS § 151 lõige 1). Pärandi vastuvõtmisega muutuvad pärijad pärandvara omanikeks. Pärijatel on kohustus arvestada pärandaja viimse tahtega, kuid neil on õigus sellest omavahelisel kokkuleppel kõrvale kalduda (PäS § 151). See on ka mõistlik, arvestades viimse tahte avaldamise ja pärandi avanemise vahepealse ajaperioodi pikkust, pärandaja õigust vara oma eluajal piiramatult käsutada ja vara koosseisu või väärtuse muutumist muudel asjaoludel.

Pärandvara jagamisel tuleb arvestada erinormidega teistes seadustes. Pärandvara koosseisu kindlaksmääramisel on oluline arvestada sellega, milline oli abikaasade abieluvara režiim. Pärida saab vaid pärandaja vara. Seega läheb pärijatele üle surnud abikaasa lahusvara ja tema osa ühisvarast. Üleelanud abikaasa osa ühisvarast kuulub temale perekonnaõiguse alusel (PerekS §-d 14-20). Riigikohtu tsiviilkolleegium on asunud järgmisele seisukohale: kuna pärandvara jagamise asjades perekonnaseaduse ühisvara jagamist reguleerivad sätted kohaldamisele ei kuulu, tuleb abielu kestel soetatud vara, mille kohta ei ole sõlmitud abieluvara lepingut või mis ei ole saadud kinke või pärimise teel, lugeda abikaasade ühisvaraks olenemata sellest, kas see omandati ühisvara või abikaasade lahusvara arvel. Seejuures eeldatakse selle vara abikaasade osade võrdsust, mitte ei jagata seda PerekS § 18 ja 19 tähenduses²⁴.

Jagamisel arvestatakse ka eelpärandiga. **Eelpärandi eesmärk:** regulatsioon on kantud ideest, et pärandaja varast peaksid kõik lapsed saama lõppkokkuvõttes võrdselt (laste võrdse kohtlemise printsiip).

Eelpärand on vara, mille pärandaja on kinkinud oma seadusjärgsele alanejale sugulasele enne pärandi avanemist, arvestusega, et viimane on kinkele vastava osa pärandist kätte saanud (PäS § 155 jj). NB! Erista eelpärijast! Selleks, et pärijad oleksid kohustatud eluajal tehtud kingitusi pärandvara jagamisel arvestama, on vajalik, et pärandaja oleks sellekohast soovi sõnaselgelt väljendanud, (PäS § 155 lõige 2).

²⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus kohtuasjas nr 3-2-1-116-00

Eelpärandi regulatsioon rakendub vaid seadusjärgse pärimise korral (PäS § 155 lõige 3).

- ✓ Mitu pärijat kasutavad, kasutavad ja käsutavad pärandvara nagu kaasomanikud, st pärija peab arvestama teiste pärijate samaväärsete õigustega pärandvarale. Pärandvara hulka kuuluva üksiku eseme ainuomanikuks saab pärija alles pärast pärandvara jagamist.

6.6. Testamendiregister

Üks register kogu Eesti jaoks. Registripidaja on Tallinna Linnakohus (kinnistusosakond) (PäS § 158).

Registrist nähtub:

1. kas ja millal on isik teinud või tühistanud viimse tahte avalduse;
2. kas, millal ja millise notari juures on avatud pärimistoimik.

Erinevalt kinnistusraamatust ei ole pärimisregistri kanded konstitutiivsed. Neil on üksnes informatiivne tähendus. Registri andmete täielikkust saab eeldada vaid notariaalselt tõestatud viimse tahte avalduste puhul, kuna andmete esitamise kohustus on vaid notaritel, mitte koduse testamendi teinud isikul või tunnistajal (PäS § 159 lõiked 2 ja 5).

Register on avalik alles pärast isiku surma (PäS § 161). Registrist ei saa infot viimse tahte avalduse sisu kohta, vaid üksnes selle tegemise fakti või koduse testamendi registreerimise fakti kohta. Teavet võivad saada kõik isikud, kuid seda alles pärast isiku surma (PäS § 162).

- ✓ Üks üleriigiline testamendiregister hõlbustab viimse tahte avalduse tuvastamist ja tagab, et pärimisasi lahendatakse vaid ühe notari juures.

KAASUSED

Kaasus 1: A-l on 1 täiskasvanud poeg C oma endise elukaaslasega E. A abiellus U-ga, neil sündis poeg B. Abielu lahutati. Pärast A surma vaidlevad B ja C selle üle, kellel ja kui suures ulatuses on õigus isa järelt pärida. B arvab, et ainult temal on õigus pärida, sest tema sündimise ajal oli tema ema A-ga abielus. C teab, et seaduse järgi on abikaasa pärandiosa on sama suur kui lastel ja soovib seetõttu pärida 1/3 pärandvarast. Osa pärandvarast nõuab ka E.

1. Joonista pärimisskeem. Kellel on õigus ?
2. Kontrolli kõigi kaasuses toodud isikute pärimisõigust ja anna õige lahendus.

Kaasus 2: D sureb. Elus on tema abikaasa E, ema F ja 14aastane tütrepoeg G.

1. Joonista pärimisskeem. Kellel on õigus pärand vastu võtta?
Kontrolli kõigi kaasuses toodud isikute pärimisõigust.
2. Millised on pärandiosade suurused ?

Kaasus 3: H on kogu oma elu elanud Saue vallas. Üha halveneva tervise pärast otsustab ta kolida hooldekodusse Tallinnas, et veeta seal oma järeljäänud elupäevad. H sureb 90aastaselt. Ta ei ole abielus, tal ei ole lapsi. Tema vanemad, õde ja vend on surnud. Tema ainus elusolev sugulane I (vana-vanaema tütre-tütar) elab Austraalias.

Kellel on õigus pärand vastu võtta?

Kaasus 4: M sureb. Elus on tema isa N, vanaisa O (isa-isa), vend R ja õde S.

1. Joonista pärimisskeem. Kellel on õigus pärand vastu võtta?
Kontrolli kõigi kaasuses toodud isikute pärimisõigust.
2. Millised on pärandiosade suurused ?
3. Millised on vastused ülaltoodud küsimustele, kui:
 - a) pärandist loobub R ?
 - b) pärandist loobub ka S ?
 - c) pärandist loobub ka N ?

Kaasus 5: Testamendis on kirjas: *Minu ainus poeg A peab saama minu pärijaks, kui ta on saanud 16aastaseks. Pärandi avanemise hetkel on A 8aastane. Tema ema B, kes ei ole pärandajaga abielus, soovib poja nimel tema pärandi pool aastat pärast pärandi avanemist vastu võtta. Elus on ka poja vanaema C (A isa-ema).*

1. *Millise testamendaarse korraldusega on tegemist?*
2. *Kellel ja millal on õigus pärand vastu võtta?*

Kaasus 6: Testamendis on kirjas: *Minu pärija on D. Oma ainsat poega E-d ma pärijaks ei määra, kuid tal on õigus nõuda pärandvarast raha. Raha ei saa ta kätte mitte korraga, vaid see tuleb talle välja maksta igakuiste maksetena minu surmast kuni tema täisealiseks saamiseni. Igakuiselt makstava rahasumma suurus tuleb määrata kindlaks järgmiselt: rahasumma, mis vastab 1/2le pärandvara väärtusest surma päeva seisuga, tuleb jagada minu surma ja tema 18aastase sünnipäeva kuu vahele jäävate kuude arvuga. Kui E tahab, võib ta endale saada ka Müncheni kommentaaride pärimisõiguse osa. Pärandaja ei ole abielus.*

1. *Milliste testamendaarsete korraldusega on tegemist ?*
2. *Millised õigused on D-l ? Millised kohustused on D-l E suhtes?*
3. *Millised õigused on E-l ?*
4. *Kas E saab nõuda sundosa ? Põhjenda.*
5. *Kas E saab nõuda D-lt raamatut AõS § 80 alusel ?*

Kaasus 7: Sinu klient H soovib teha testamenti. Tema soovid on järgmised: pärijaks peavad saama tema kolm õelast, kuid tal on alust kahelda, et pärandi avanemise hetkel ei pruugita neid kõiki kiiresti üles leida. Seepärast soovib ta, et talle usaldusväärne isik tegeleks aktiivselt pärijate otsimisega ja korraldaks ära kõik pärandvaraga seotud toimingud nii, et pärijad ei pea midagi muud tegema, kui igäüks oma osa vastu võtma. Samuti soovib ta, et tema ustav sõber F pärandist vähemalt nii palju kasu saaks, et saaks endale osta Rossignoli suusavarustuse.

1. *Kuidas nõustad klienti ?*
2. *Milliseid erinevaid võimalusi välja pakud ?*
3. *Millised on pakutavate võimaluste tugevad ja nõrgad küljed?*

Kaasus 8: I trükib testamendi trükimasinaga. Ta määrab pärijateks oma kaks tüdruki. Testamendi tunnistajateks palub ta oma venna ja abikaasa, kes on ühtlasi tüdrukute ema.

Kellel on õigus pärand vastu võtta ?

Kaasus 9: Pärandaja P-l on kolm last A, B ja C. A esitab nädal aega pärast pärandi avanemist notarile pärandi vastuvõtmise avalduse, mille notar tõestab. B kolib paar päeva pärast isa surma P korterisse. Seda on vaja iga päev kütta ja ta peab seda pärijana enda omaks. Ta pakub teistele pärijatele raha, et korter päris endale saada. A avaldab notarile ühtlasi, et B elab juba P korteris ja et neil on veel vend C, kes elab aadressil Kaevu 7, 12121 Kuldvee küla. Notar määrab pärandi vastuvõtmise tähtpäevaks 27.01.2002. 26.01.2002 saadab B oma pärandi vastuvõtmise avalduse postiga pärandi avanemise koha kohtule. C ei esita notarile mingit avaldust, kuigi saab korrekse pärimisele kutsumise teate. Samuti ei asu C pärandi vastu-võtmise tähtajal pärandit või selle osa valdama, kasutama ega käsutama.

1. Kes on pärijad ?
2. Kuidas moodustuvad pärandiosade suurused ?
3. Pärijatel on vaja pärandajale kuulunud pangakontolt raha üle kanda. Mis selleks on vaja ?
4. Mõni aeg pärast pärandi vastuvõtmise tähtaja möödumist selgub, et C soovib siiski pärida. Millised võimalused tal selleks on ?

Kaasus 10: Ainupärija R esitab notarile pärandi vastuvõtmise avalduse, kuid loobub taotluse esitamisest vastutuse piiramiseks ja inventuuri läbiviimiseks. Aastaid hiljem selgub, et pärandajal oli laenulepingust tulenev kohustus sõbra S ees. See kohustus on oluliselt suurem, kui pärandaja vara väärtus.

1. Kellelt nõuab S kohustuse täitmist ?
2. Millised oleksid põhimõttelised kohustatud poole vastuväited ?
3. Millised on kohustatud poole kohustused ?

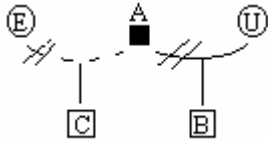
Kaasus 11: Kõik kolm pärijat on kehtivalt pärandi vastu võtnud. Telefonikonverentsi teenust kasutades lepivad nad kokku, kuidas pärandiks saadud vara jagada. T saab auto, U-le jääb raha pangas ja muud vallasasjad, V-le jääb kinnisasi Võrus. Nüüd soovib V kinnisasja müüa.

Kas õigusega ?

KAASUSTE VASTUSED

Kaasus 1:

Pärimisskeem:

B seisukoht on alusetu. Päs § 13 kohaselt on esimese ringi pärijateks pärandaja alanejad sugulased. Nii B kui C on pärandaja alanejad sugulased. Asjaolu, et C vanemad ei olnud omavahel abielus, ei oma tähendust.

Samuti on ekslik C seisukoht. Päs § 16 kohaselt on pärima õigustatud vaid üleelanud abikaasa, st isik, kes oli kuni pärandi avanemise hetkeni pärandajaga abielus. Lahutatud abikaasal õigust pärida ei ole. Kui abikaasade abieluline ühisvara on mingil põhjusel jagamata, on U-l õigus nõuda oma osa abielu kestel soetatud ühisvarast.

E-l ei ole õigust pärida, kuna ta ei ole ei abikaasa ega sugulane, samuti ei ole antud juhul tehtud testamenti, millest võiks tuleneda tema pärimisõigus. E-l võib olla nõudeid pärandaja vastu muul alusel, need saab ta pärijatele esitada kui võlausaldaja mitte pärija (nt seltsinglepingu lõppemisest tulenevad nõuded). Kui pärandvara asjade hulgas on E-le kuuluvaid asju, saab ta need pärijatelt välja nõuda asjaõigusliku vindikatsiooninõude või lepingulise väljaandmisnõude alusel, kui selline leping on tehtud (nt tasuta kasutamise leping).

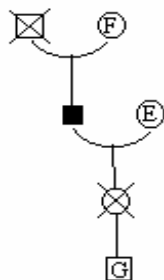
Paragrahv 13 lõige 5 kohaselt pärivad pärandaja lapsed võrdsetes osades. Seega pärib kumbki pärandaja lastest $\frac{1}{2}$ pärandvarast.

Vastus: Pärijad on B $\frac{1}{2}$ mõttelise osa ja C $\frac{1}{2}$ mõttelise osa ulatuses pärandvarast.

Kaasus 2:

Päs § 13 kohaselt on esimese ringi pärijateks pärandaja alanejad sugulased. Pärandaja tütar on surnud. Asenduspõhimõtte kohaselt astub tütre asemele tema poeg G (Päs § 13 lõige 3).

Pärimisskeem:

PäS § 14 lõige 1 kohaselt on pärandaja vanemad teise järjekorra pärijad. PäS § 12 lõige 2 kohaselt ei päri teise järjekorra pärijad, kui on olemas pärijad esimesest järjekorrast. Seega ei ole ema F-l õigust pärida. Emal tekiks õigus pärida, kui tütrepoeg pärandist loobuks. Kuna tütrepoeg on sellel hetkel veel oma vanuse tõttu piiratud teovõimega (TSÜS § 8 lõige 2), peaks tema nimel esitama pärandvarast loobumise avalduse vastavalt perekonnaseaduse § 50 lõikele 2 tema isa, kes on lapse seaduslik esindaja ja kellel on eestkostja volitus. Alaealise loobuja korral on vajalik täiendavalt eestkostesutuse nõusolek (PerekS § 99).

PäS § 16 lõige 1 punkt 1 kohaselt pärib üleelanud abikaasa esimese järjekorra pärijate kõrvalt pärides võrdselt pärandaja lapse osaga. Asenduspõhimõte hõlmab ka lapselt lapselapsele ülemineva pärandiosa suurust. Vastavalt PäS § 17 lõikele 1 ei ole abikaasal õigust eelosale.

Vastus: Pärijad on G ja E. Kumbki pärib ½ mõttelise osa pärandvarast.

Kaasus 3:

PäS § 13 kohaselt on esimese ringi pärijateks pärandaja alanejad sugulased. H-l lapsi ei ole. PäS § 14 kohaselt on teise järjekorra pärijad pärandaja vanemad ja nende alanejad sugulased. H vanemad on surnud. Samuti on surnud nende alanejad- H õde ja vend. PäS § 15 kohaselt on kolmanda järjekorra pärijad pärandaja vanavanemad ja nende alanejad sugulased. Kaasusest nähtub, et ka H vanaemad ja vanaisad on surnud. Seega puuduvad ka kolmanda ringi pärijad. Kuna I on vana-vanaema alaneja, kuuluks tema juba neljandasse pärimisjärjekorda. Eesti pärimisseadus aga nii kaugeid sugulasi pärimisõiguslike isikutena ei tunnista.

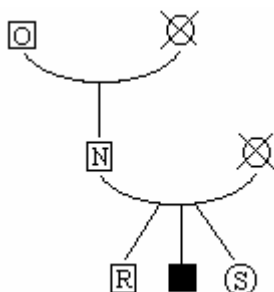
Vastavalt PäS §-le 18 on pärija pärandi avanemise koha kohaliku omavalitsuse üksus. Vastavalt PäS § 3 lõikele 3 on pärandi avanemise kohaks pärandaja viimane elukoht. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 14

lõige 1 kohaselt on isiku elukohaks koht, kus isik alaliselt või peamiselt elab. Sama paragrahvi lõige 3 kohaselt loetakse elukoht muutunuks, kui isik asub mujale elama viisil, millest võib järeldada isiku tahet oma elukohta muuta.

Vastus: Kogu pärandi pärib Tallinna linn.

Kaasus 4:

Pärimisskeem:

Kuna viimset tahet avaldatud ei ole, määratakse pärijad kindlaks seaduse järgi. Kuna lapsi ega lapselapsi ei ole, esimese järjekorra pärijad puuduvad (PäS § 13). PäS § 14 lõike 1 kohaselt on teise järjekorra pärijad pärandaja vanemad ja nende alanejad sugulased. Teise lõike kohaselt pärib elusolev vanem pool pärandvarast. Seega pärib isa N ½ pärandvarast. Varem surnud ema asemele astuvad asenduspõhimõtte kohaselt tema alanejad – M-i vend R ja õde S (§ 14 lõige 3). Neile kuulub kahepeale pärandiosa, mis oleks kuulunud nende emale ehk kumbki pärib poole ema ½ st mõttelisest osast, s.o ¼ mõttelise osa pärandvarast.

Vanaisa O-l ei ole õigust pärida, sest §15 lõige 1 kohaselt on tema kolmanda järjekorra pärija. Vastavalt § 12 lõikele 3 kolmanda järjekorra pärijad ei päri, kui on olemas pärijad esimesest või teisest järjekorrast.

Vastavalt PäS §-le 123 on pärima õigustatud isiku pärandist loobumise korral pärand õigus vastu võtta isikul, kes oleks pärinud siis, kui pärandist loobunu oleks surnud enne pärandi avanemist.

Kui pärandist loobub R, lahendatakse pärimisasi nii, nagu R oleks surnud enne pärandi avanemist. Sellisel juhul astuks varem surnud ema asemele ainus alaneja sugulane S. Tema pärandiosa suurus oleks ½ mõtteline osa. Kui pärandist loobub ka S, ema alanejaid sugulasi ei ole, ja kogu pärandi pärib N. Kui loobub ka N, läheb pärimisõigus üle järgmisesse pärimisjärjekorda ja kogu pärand on õigus vastu võtta vanaisa O-l.

Vastus: N pärib $\frac{1}{2}$, R pärib $\frac{1}{4}$ ja S pärib $\frac{1}{4}$ mõttelise osa pärandvarast.

Vastus 3a: S = $\frac{1}{2}$ ja N = $\frac{1}{2}$ mõttelise osa pärandvarast.

Vastus 3b: N = 1 (kogu pärandvara).

Vastus 3c: O = 1 (kogu pärandvara).

Kaasus 5:

Kuna poja pärimisõiguse tekkimine on seotud teatud tingimuse saabumisega, s.o poja 16aastaseks saamisega, saame öelda, et testaator soovis, et poeg päriks siis ja ainult siis, kui tingimus on täidetud, st poeg A on järelpärija. Vastavalt Päs § 43 lõikele 3 on antud juhul eelpärijaks, st pärijaks alates pärandi vastuvõtmisest tagasiulatuvalt pärandi avanemiseni kuni järelpärimise tingimuse saabumiseni testaatori seadusjärgne pärija, kelleks on vastavalt Päs §-le 14 testaatori ema C. C peab pärijaks saamiseks pärandi vastu võtma.

B-l ei ole õigus pärandit vastu võtta, kuna ta ei ole pärija – teda ei ole märgitud testamendis ja ta ei saa ka olla eelpärija, sest ta ei ole testaatori abikaasa (ega sugulane). Vastavalt Päs §-le 53 tekib pojal õigus pärand vastu võtta siis, kui saabub järelpärimise tingimus. Siis peab testaatori ema kogu pärandvara pojapojale üle andma. Kuna A on sellel hetkel veel oma vanuse tõttu piiratud teovõimega (TSÜS § 8 lõige 2), esitab tema nimel pärandvara vastuvõtmise avalduse vastavalt perekonnaseaduse § 50 lõikele 2 tema ema, kes on lapse seaduslik esindaja ja kellel on eestkostja volitus.

Vastus: Tegemist on järelpärija määramisega. C-l on õigus pärand vastu võtta pärast pärandi avanemist, A-l pärast 16aastaseks saamist.

Kaasus 6:

1. Esiteks määratakse pärija D. Testamendist nähtub selge tahe mitte määrata oma poega enda õigusjärglaseks, vaid anda talle üksnes võimalus soovi korral nõuda endale osa pärandvarast: konkreetne summa raha ja raamat. Seega saame öelda, et poja näol on tegemist annakusaajaga Päs § 54 mõttes. Testamendi sõnastusest ei tulene otseselt kohustatud isikut. Päs § 56 kohaselt saab see olla üksnes pärija.

2. D-l on õigus pärand vastu võtta ja oma vastutust piirata.

D kohustus on anda E-le raamat ja tasuda E-le rahasumma, mis vastab pärandvara $\frac{1}{2}$ mõttelise osa väärtusele. Seejuures on ta kohustatud tegema perioodilisi makseid. Ei ole oluline, kas see raha kuulus

pärandvara hulka, omandatakse pärandvara arvel või makstakse annakutäitja isiklikust varast. Igal juhul ei ole D vastavalt Päs §-le 57 E ees kohustatud üle pärandvara (kui on vaja täita ka muid kohustusi, § 134).

3. E-l on vastavalt Päs §-le 63 õigus mõlemad annakud vastu võtta, mõlemast loobuda või loobuda vaid ühest. Ta peab arvestama Päs §-st 65 tuleneva piiranguga, mille kohaselt ei või ta reaalset täitmist nõuda enne, kui D on pärandi vastu võtnud.

4. Poega ei ole testamendis pärijaks nimetatud, kuigi seaduse järgi oleks tal õigus pärida (Päs § 104). Kuna poeg on alaealine, loetakse ta töövõimetuks. Ta kuulub sundosaõiguslike isikute hulka. Seega kuuluks talle Päs § 105 kohaselt pool sellest, millele tal oleks õigus seadusjärgse pärijana. Vastavalt Päs §-le 13 on tema kui pärandaja laps esimese ringi pärija ja ainsa pärijana õigustatud saama kogu pärandvara. Kõikidele loetletud eeldustele vaatamata ei ole sundosa nõudel siinkohal praktilist tähendust, kuna annakuna määratud ositi makstav summa moodustab kokkuvõttes ½ pärandvarast, mis on täpselt sama suur kui seadusega kaitstav perekonnaliikme sundosa õiguse ulatus.

5. Asjaõigusseaduse §-st 80 tuleneva väljaandmisnõude eelduseks on, et nõude esitaja on asja omanik, teine pool asja valdaja ja et tal ei ole valdamiseks õigust. Antud juhul ei ole täidetud vindikatsiooninõude peamine eeldus – E ei ole raamatu omanik. Annakusaaja ei saa automaatselt annakuks määratud eseme omanikuks, vaid ese tuleb vastava õigustehinguga pärijalt annakusaajale üle anda. Antud juhul on vajalik pärija ja annakusaaja kokkulepe omandi ülemineku kohta (asjaõigusleping) ja valduse üleandmine.

Vastus: On määratud pärija, kaks annakut ja annakusaaja ning tehtud täiendavad korraldused selle täitmiseks. D-l on õigus pärand vastu võtta ja oma vastutust piirata. D on kohustatud täitma kaks annakut ehk maksuma perioodiliselt raha ja andma raamatu E-le. E-l on õigus nõuda D-lt raha maksmist ja raamatu üleandmist. E-l ei ole õigus nõuda sundosa. Vindikatsioonihagi on välistatud, kuna E ei ole saanud raamatu omanikuks.

Kaasus 7:

Kliendil on võimalik valida näiteks alltoodud variantide vahel. Kuigi võimalusi viimse tahte kujundamisel on veelgi (nt määrata F pärijaks ja õelapsed annakusaajaks).

Variand A: Määrata 4 pärijat – F ja õelapsed.

Selle variandi eelis on testamendi lihtne koostamine ja kõigi nelja pärija võrdne kohtlemine. Pärandiosade suurus võib olla võrdne või kui selline ei ole pärandaja tahe, saab vahekorda murdosadena määrates muuta, nt saab F vaid 1/10, õelapsed seevastu kolme peale 9/10.

Variandi puuduseks on selle tülikus pärijate jaoks. Nad sõltuvad pärandvara valitsemisel üksteisest ja kui mõnda neist ei ole võimalik kiiresti leida, võib takerduda pärandvara jagamine ja sellesse kuuluvate esemete üle käsutamine. Kohustused tuleb täita pärijatel. Lisaks, mida rohkem isikuid, seda suurem tõenäosus erimeelsusteks. Eriti arvestades asjaolu, et F on õelastele võõras isik. Juhuks, kui pärast pärandi avanemist ühte pärijat üles ei leita, on võimalik rakendada hoiumeetmeid ja määrata pärandvara hooldaja, kuid seda soovis pärandaja ettenägelikult välistada.

Variand B: Määrata õelapsed pärijateks, F annakusaajaks.

Ka see variant ei kata riski, et pärijaid üles ei leita ja et pärandvara ohtu satub. Pärandvara valitsemine toimuks mitme kaaspärija poolt. Lisaks ei saa annakusaaja täitmist nõuda enne, kui pärija on pärandi vastu võtnud. Samas ei peaks F annaku saamiseks midagi tegema, erinevalt järgmisest variandist.

Variand C: Määrata õelapsed pärijaks ja F-i kui usaldusväärse isiku testamentitajaks, määrates F-i kohustuseks nii pärijate ülesotsimise kui pärandvara säilimise, kohustuste täitmise, pärandvara jagamise jne ning nähes ette testamendi täitmise tasu. Nii ei lisandu pärimisasja enam rohkem isikuid. Lisaks on otstarbekas sätestada, et kui teatud aja jooksul ei õnnestu pärijat või pärijaid leida, on testamentitaja kohustatud pärandvara või osa sellest müüma ja saadud raha deponeerima. Vastavalt PÄS § 83 lõikele 1 hüvitatakse kõik testamendi täitmiseks tehtud kulutused pärandi arvel. Testamentitajal on § 80 lõikest 5 tulenev käsutusõigus oma kohustuste täitmiseks.

Lisaks soovis H, et ka F saaks pärandist kasu. Kuna PÄS § 83 lõike 2 kohaselt eeldatakse, et testamentitaja saab tasu vaid siis, kui testamendis on see ette nähtud, siis on otstarbekas panna paika ka F-i tasu. Seda võib teha kas kindla summana või millestki sõltuva suurusena. Antud juhul on minimaalseks tasu suuruseks Rossignoli suusakomplekti maksumus (või suusad). Selle variandi tugevaks küljeks on, et pärandvara valitseb konkreetne usaldusväärne isik. See vastab enim pärandaja tahtele

säästa pärijaid võimalikult palju pärimisega seotud asjaajamisest, kohustuste täitmisest, pärandvara jagamise vaidlustest jne. Nõrgaks küljeks on asjaolu, et F võib testamenditajta ametist loobuda, kaotades seejuures ka õiguse testamenditajta tasule.

Kaasus 8:

Vastavalt Päs §-le 9 eelistatakse pärimist testamendi järgi pärimisele seaduse järgi. Kuid seda eeldusel, et testament on kehtiv. Kaasusest nähtub, et I tegi tunnistajate juuresolekul tehtud testamendi. Vastavalt Päs §-le 23 kehtivad sellisele testamendile lisaks testamendi tegemise üldistele nõuetele teatud erisused. Kutsudes testamendi tunnistajaks testamendis määratud pärijate ema, rikkus I Päs § 23 lõikes 4 sätestatud keeldu, mille kohaselt ei või tunnistajaks olla isik, kelle alaneja sugulase kasuks testament tehakse. Sama paragrahvi lõike 5 kohaselt on selline korraldus tühine. Viimse tahte avaldust ei saa kvalifitseerida ka kui omakäelist testamenti, kuna on ühemõtteliselt selge, et see ei ole algusest lõpuni oma käega kirjutatud. Kuna testament on tühine, kohalduvad seadusjärgse pärimise sätted (Päs § 10 lõige 1). Lapsed kui seadusjärgsed esimese järjekorra pärijad pärivad võrdselt ja nende kõrval pärrib üleelanud abikaasa võrdselt lastega (Päs § 13 ja 16).

Vastus: Pärand on õigus vastu võtta emal ja kahel tütre, igapähel 1/3 mõttelises osas pärandvarast.

Kaasus 9:

1. A esitas nõuetekohase avalduse pärandi vastuvõtmiseks ja muutus seeläbi pärijaks (Päs § 117).

B esitas pärandi vastuvõtmise avalduse, kuid valesse kohta. Kuna pärimisseaduse muutmise seaduse 10.11.1999. a jõustunud muudatustega seoses tunnistati Päs §-d 171 ja 172 kehtetuks, ei jõustunud Eestis iial kord, mille kohaselt pärimisasju lahendaks kohus. Pärimisasju lahendab Eestis notari. Notari ei saanud B-lt pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul nõuetekohast avaldust. Kas ta selle hiljem saab, ei ole pärijaks saamise seisukohalt oluline, sest B on vastavalt Päs § 117 lõikele 3 siiski saanud pärijaks pärandvara või selle osa valdamisele asumisega pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul. Valdus on tegelik võim asja üle, asjaõigusseadus § 36 jj. Otsene valdus omandatakse tegeliku võimu saamisega asja üle või abinõude üle, mis võimaldavad tegelikku võimu

asja üle. B tahab vallata ja valdab pärandvara hulka kuuluvat korterit ja seal asuvaid esemeid just pärijana (mitte ainult hädapäraselt pärandvara säilitamiseks). Ta peab seda enda omaks, on teinud oma tahte ühemõtteliselt ka väljapoole nähtavaks ja nõudnud pärandvara jagamist.

Kuna C ei ole pärandi vastuvõtmise tähtaja jooksul pärandvara valdama, kasutama ega käsutama asunud ega esitanud pärandi vastuvõtmise ega sellest loobumise avaldust, on ta õiguse pärandile kaotanud ning tema pärandiosa jagatakse pärandi vastuvõtnud pärijate vahel juurdekasvuõiguse alusel (PäS § 117 lõige 4). Juurdekasvuõiguse arvestamise reeglid sätestatakse §-des 127 jj.

Antud kaasuses avaldas pärija notarile õigeid andmeid ja notar täitis korrektselt oma ametikohustusi. Kui notar oleks hoolsuskohustust süüliselt rikkunud, tooks see kaasa notari kohustuse hüvitada sellega pärijale tekkinud kahju, kuid ei muudaks iseenesest midagi pärija pärimisõiguse osas (NotS § 14). Pärimisavaldust õigeaegselt mitteesitanud pärija saab pärijaks, kui ta on pärandi tegudega vastu võtnud või kui ennistatakse pärandi vastuvõtmise tähtaeg.

2. Kuna antud juhul on pärand vaja jagada vaid kahe esimese ringi pärijate vahel ja nad mõlemad pärivad võrdse osa (PäS § 13), on matemaatiliselt lihtsam kogu pärand A ja B vahel lihtsalt pooleks jagada, kummalegi $\frac{1}{2}$ mõtteline osa pärandvarast.

3. Selleks, et pangas tõendada oma õigusi käsutada pärandvara, on vajalik pärimistunnistus. Selle väljastab notar ja seda saavad taotleda kõik pärijad sõltumata pärandi vastuvõtmise tähtajast. Pärimistunnistuse avalduse võib esitada pärandi vastuvõtmise avaldusega koos või eraldi.

4. C-l on võimalik taotleda pärandi vastuvõtmise tähtaja ennistamist. Kui teised pärijad on ennistamisega nõus, ei ole kohtusse pöördumine vajalik. Kohtus tähtaja ennistamise eelduseks on tähtaja möödalaskmise mõjuv põhjus.

Vastus: A pärib $\frac{1}{2}$ ja B pärib $\frac{1}{2}$ mõttelise osa pärandvarast. Oma õiguse tõendamiseks on vajalik taotleda notarilt pärimistunnistust. C-l on teoreetiline võimalus tähtaja ennistamiseks.

Kaasus 10:

S-il on õigus nõuda kohustuse R-ilt kui pärandaja õigusjärglaselt. Laenulepingust tulenev raha maksmise kohustus ei ole pärandaja isikuga lahutamatult seotud kohustus (PäS § 130). R-il kui pärijal oleks õigus

keelduda kohustuse täitmisest ulatuses, mis ületab pärandvara, kui ta oleks oma vastutust pärandi vastuvõtmisel piiranud, nõudes pärandvara inventuuri vastavalt Päs § 130 lõikele 3 ja §-dele 135 jj. Antud juhul R oma vastutust pärandi vastuvõtmisel ei piiranud. Seaduse järgi ei ole tal õigust vastavat avaldust enam esitada. Vastavalt pärimisseaduse § 135 lõikele 1 tuleb inventuuri taotlus teha pärandi vastuvõtmisel. See tähendab, et S-il on õigus nõuda R-ilt kogu kohustuse täitmist, sõltumata sellest, kas R täidab seda pärandvara või oma isikliku vara arvelt. Sõltuvalt kohustuse sissenõutavaks muutumise ajast, on R-l õigus esitada aegumise vastuväide, aegumistähtaeg lepinguliste nõuete puhul on 3 aastat (TsÜS § 146 jj). Tal on põhimõtteline võimalus tugineda laenulepingu kehtetusele. Põhimõtteliselt säilib võimalus pärandi vastuvõtmise tühistamiseks, kuid vastava õiguse eelduste kontrollimise jätan Sulle, hea üliõpilane, iseseisvaks koduseks tööks !

Vastus: S nõuab kohustuse täitmist R-ilt. R-il oleks õigus tasuda vaid pärandvara ulatuses, kui ta oleks oma vastutust pärandi vastuvõtmisel piiranud. Antud juhul on ta kohustatud täitma kogu kohustuse, eeldusel, et ei esine muid kohustuse kehtetuse aluseid või mittetäitmise õigusi.

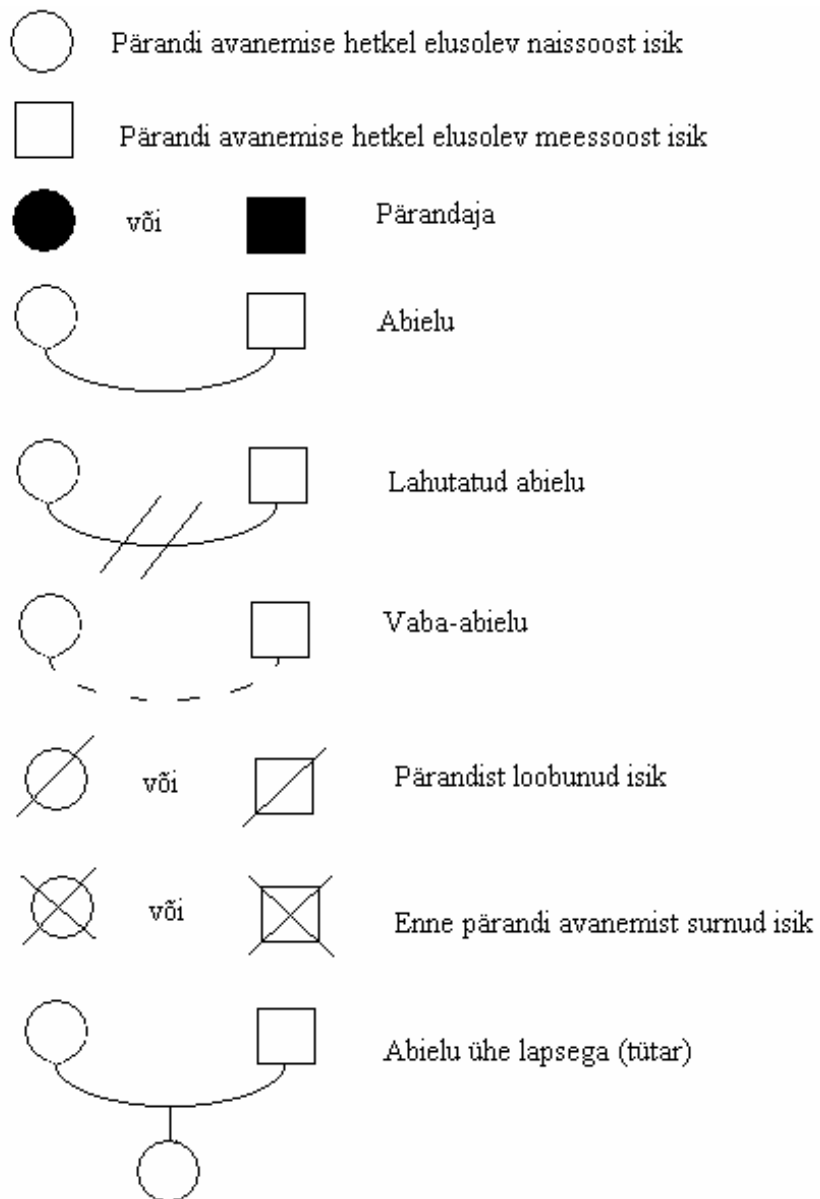
Kaasus 11:

Vastavalt Päs §-le 141 on pärandvara pärijate kaasomandis, kui pärandi on vastu võtnud mitu pärijat. Kaaspärjad kasutavad, valdavad või kasutavad pärandvara kaasomandi kohta käivate sätete kohaselt või nõuavad pärandvara jagamist. Antud juhul soovisid pärijad kaasomandi lõpetada, jagades pärandvara omavahel kokkuleppel ära (Päs § 144). Vastavalt Päs §-le 145 oleks jagamiskokkulepe pidanud olema notariaalselt tõestatud vormis. TSÜS § 83 kohaselt on seaduses sätestatud vormi järgimata jätmise korral tehing tühine, kui seadusest või vormi nõudmise eesmärgist ei tulene teisiti. Tehingute puhul kinnisasjadega eeldatakse tehingu väärtuse ja tehinguga kaasneva suure riski tõttu alati, et notariaalse vormi järgimata jätmisel on tehing tühine. Kuna pärandvara jagamise leping on tühine ja asjaõigustehinguid veel ei toimunud, on õiguslik olukord muutumatu – pärandvara kuulub endiselt kolmele pärijale. Kinnisasja võib müüa vaid kõigi pärijate kokkuleppel (AÕS § 74).

Kirjanduse loetelu

1. *H. Brox*. Pärimisõigus. Juura 2003
2. *E.Grünberg*. Pärandi vastuvõtmine ja selle vormistamine. *Juridica* 10/2001
3. *F. Gschnitzer*. Österreichisches Erbrecht. 2, neubearb. Aufl, Springer Verlag 1983
4. *T. Kipp, H. Coing*. Erbrecht, Ein Lehrbuch. 14. Bearbeitung. J.C.B. Mohr 1990
5. *I. Mahhov*. Pärimise käik uues pärimisseaduse eelnõus. *Juridica* 7/1995
6. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9. Erbrecht. 3. Aufl. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung. München 1997
7. *H.Lange, K.Kuchinke*. Lehrbuch des Erbrechts.3., neubearb.Aufl. München:Beck, 1989
8. *D. Leipold*. Erbrecht. 13. Auflage. J.C.B. Mohr 2000
9. *U. Liin*. Abikaasa seadusjärgse pärimisõiguse reform Eestis Euroopa arengute taustal. *Juridica* 4/1998
10. *U. Liin*. Pärimisõiguse põhimõtetest. *Juridica* 3/1999
11. *U. Liin*. Testeerimisvõime vanuselisest alampiirist Eesti pärimisseaduses. *Juridica* 6/2000
12. *U. Liin, U. Nagel*. Abikaasade vastastikusest testamendist. *Juridica* 1/2001
13. *U. Liin*. Pärimisleping ja selle seosed võlaõigusega. *Juridica* 10/2003
14. *E. Silvet, I. Mahhov*. Kuidas pärida ja pärandada. Juura, Õigusteabe AS 1997
15. *E. Silvet*. Pärimisseaduse eelnõu põhijoontest. *Juridica* 7/1995

Lisa 1. Pärimisskeemi tingmärgid

PÄRIMISÕIGUS

TIINA MIKK